پرۆژەی تیشک 12

سەدەیەک تەمەنی نوورین

مامۆستا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس بە پێنووسی خۆی بناسە

ئامادەکردنی
عەبدولدائیم مەعروف هەورامانی

2007زایینی –1428کۆچی

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان

ناوی کتێب: سەدەیەك تەمەنی نوورین، مامۆستا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس بە پێنووسی خۆی بناسە
نووسینی: عەبدولدائیم مەعروف هەورامانی
ژمارەی سپاردن: (269) ساڵی 2007
شوێنی چاپ: کۆمپانیای چاپو پەخشی نووسەر / 07703612141
نۆرەی چاپ: یەکەم
ساڵی چاپ: 2007
لە بڵاوکراوەکانی: پرۆژەی (تیشك)، زنجیرە (12)
ناونیشانی پرۆژە لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت: www.tishkbooks.com
ئیمەیلی پرۆژە: tishkbooks@yahoo.com
info@tishkbooks.com

نامەی محەمەدی مەلا کەریم سەبارەت بە چاپکردنی ئەم دەستووسە

برای ئازیزو خۆشەویستم کاک (عبدالدائمی
هەورامانی)م ئاسی کە خەڵکی گوندی (نارنجەڵە)ی
لای (بیارە) یەو قوتابیی ماجستێرە و، نامەکەی
لە بارەی تەفسیرەکانی باوکی رەحمەتیمان (مەلا
عبدالکریمی مدرس) ەوەیە.

کاک عبدالدائم داوای رەزامەندیی لەوە
لێ کردم (لە خۆم و لە براو خوشکەکانم) بەوەیە
کە هەموو مافە شەرعییەکانی موڵکییەتی باوکم بۆ
ئێمە گەڕاوەتەوە، کە لە بارەی تەفسیرەکانی
باوکمەوە ئەنووسێ و، کۆمەڵێک وتاریشی لە بارەی
باوکمەوە لە رۆژنامەو گۆڤارەکاندا بڵاو کردووەتەوە و
ئەیەوێ لە شێوەی کتێبێکدا لە چاپیان بدا.

سەبارەت بە نووسینی نامەی ماجستێرەکەی
لە سەر تەفسیرەکان، دیارە کە باوکم هەر کتێبێکی
لە چاپ دا، بەو لە چاپدانە مافی ئەوەی بە خەڵک
داوە کە چۆنی بە باش ئەزانن مامەڵەیان لەگەڵ بکەن

-١-

تەنها بە جۆرێ نەبێ، کە بە هەر جۆرێ بووە، زیان
بە باوکم و بە کتێبەکەی بگەیەنێ. کەواتە لەم
چوارچێوەدا بۆی هەیە بیانکاتە بابەتی لەسەر
نووسینی نامەی ماجستێرەکەی.

وتارەکانیشی دیارە وتاری موڵکی خۆینی و
چۆنی ئەوێ ئەتوانێ بەو جۆرە مامەڵەیان لەگەڵ بکا.
ئێمەیشی هەر ئەوەمان بۆ هەیە ئەگەر، خوا نەکردە
ناشایانی لە بارەی باوکمەوە تیایاندا نووسیبێ،
ئێمە داوای مافی خۆمانی لێ بکەین. ئەم مەرجە
دیارە تەفسیرەکانیش ئەگرێتەوە

بۆیە بە ناوی خۆم و براو خوشکەکانمەوە،
هەر لە ئێستاوە، سوپاسی گەرمی ئەکەم لەسەر
ئەم دوو کارەی کە ئەیانکا و بە پیرۆزبایی
هەردوو بەرهەمەکەی لێ ئەکەم و داوای ئەوەم
لە خوداوەندی گەورە هەیە لەم کارانەی و لە
هەموو کارێکی خێردا سەرکەوتووی کا.

سلێمانی - محمدی عبدالکریم

٢٠٠٧/٢/١٤

پێشەكی

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله

زۆر غەمم بوو كە گەنجی موسڵمان مامۆستا عەبدولكەریمی مودەڕڕیس نەناسێ، پەرتوكی نەخوێنێتەوە، لە فەلسەفەی تێنەگات، لەبەر تۆزێ قەوزە لە گەوهەری ئەم دەریایە بێبەش بێ، كە هیچ زانایەك نییە بێ هەڵە بێ، هیچ پەرتوكێك نییە بێ پەڵە بێ، تەنهاو تەنها قورئان نەبێ.

وەڵێ لە فەزڵی خواوە هەست بە جۆرە گۆڕانێك لە گەنجی موسڵماندا دەكرێ، هەست بە وەرچەرخانێكی هزری دەكرێ، بیرفراوانییەك بەدی دەكرێ، خۆ بەخاوەن زانین و كەڵك وەرگرتن لە كەسایەتییە گەورەكان ئەتروكێتەوەو غەمی غەمباران دەرەوێنێتەوە .

ئێمە هەموومان یەكین، مەلایەك، شێخێك، سۆفییەك، گروپیەكی ئیسلامیی، گەنجێكی مزگەوت، نووسەرێك، شاعیرێك، ڕۆشنبیرێك..، بە مەرجی پاكییەتی و ڕاستی لەگەڵ خوادا..

مامۆستا مەلا عەبدولكەریمی مودەڕڕیس، هێمای مەلایەكی مێژەر پاك، چرا بۆ كتێبخانەی كوردی، مۆم بۆ ڕێبوارانی ڕێگەی تەسەوفی ڕاستەقینە، ڕەمز بۆ توانەوەو ماندوونەبوون لە پێناو داگیرسانی ڕووناكی.. دوای وەفاتی ڕاگەیاندنی لایەنەكان بە حكومەتیشەوە كردیان بەژێر لێوەوەو هێندەی گۆڕانی بێژێك حورمەتی تازیەی ئەم پیرە ماندووە كوردەیان نەگرت.

ئیتر نازانم لەبەر ئەوەبوو كوردەو ئەوانیش هەر ئەوەندە ڕێزی زانایەك دەزانن كە كورد بێ!! یان لەبەر مێژەرەی پاك و سپی و ناوی مەلایە بە مامۆستای مودەڕڕیسەوەو ئەوانیش پێی قەڵسن!! یان حزبایەتی گەورەیی و خزمەت و پاكی لەبیر بردۆتەوەو شتی تری خستووەتە بریان!! كورتی و پوختی دەمەوێ بۆ مێژوو بنووسم، كە دەوڵەتێك هەبوو ڕێزی زانایانی خۆی نەدەزانی..

بە هەرحاڵ پرۆژەی تیشك ئەم جارە تیشكیان خستە سەر ئەم گەورە پیاوەو بۆ زیاتر تێگەیاندنی نەوەی نوێ لە ژیان و بەسەرهاتی ئەم كەڵە زانایەو وشیاركردنەوەی موسڵمان و ڕۆشنبیركردنیان بە داستانی ئەو قارەمانەی زۆر سوچی كتێبخانەی كوردی پڕ كردەوە و چەندین زاناو شاعیری ئەم گەلەی لە نێو تەپوتۆزی لەبیرچوونەوە دەرهێناو لەسەر سەكۆی زانست بە كوردو غەیرەكوردیشی ناساند، چەندین مامۆستای مێژەر پاكی پێگەیاندو مزگەوتی ئەم وڵاتەی كردە چراخان و لە كوردستانی ئەم دیوو ئەو دیوودا نووری زانستی داگیرساند.

لە لایەكی تریشەوە ئەم كارە مەزنەی تیشك و هەر كارو خزمەتێك كە كراوەو دەكرێ لە پێناو بەرز ڕاگرتنی نرخی ئەم زانا بێنازە، خزمەتێكە بەو هەمووە خزمەتەی مامۆستای مودەڕڕیس و وەفاو یادەوەرییە كە بۆ ئەو ڕۆحە پاكەی هەتا هەتایە بە پاكی دەمێنێتەوە بۆ ئەو قەڵەمە بڕشتەی جارێ نوكی دەگێراندە شیعرە بەرزەكانی نالی و مەحوی و مەولەوی و.. جارێ لە خزمەت تەفسیری قورئاندا دەگریاو جارێ شیعری دەهۆنییەوەو بەهارو گوڵزاری دەلاواندەوەو بە نامەیەك هۆشیاری دەدایە گەل و بۆ نەفامی گەل هۆن هۆن فرمێسكی دەباراند..

(ڕۆژگاری ژیانم) كە دەستنوسێكی مامۆستای مودەڕڕیسەو وردو درشتی ژیانی خۆی تێدا نووسیوەو تا ساڵی (1969)و هەندێ جار لە ژیانەكەی خۆی دەردەچێ و باس و خواسی زۆر شوێن و كەسایەتی و نامەكانیان دێنێتە نێو باسەكەو لەسەر هەندێكیان زۆر دەوەستێ و غەمی دڵی ناسكی دورە وڵاتی دەرەوێنێتەوە .

لە پێش وەفاتی مامۆستای مودەڕڕیسدا دەستم دایە كورت كردنەوەو لابردنی ئەوەی پەیوەست نییە بە خودی ژیانەكەوەو دەمویست كە تەواوم كرد بیبەمە حزوری مامۆستاو لە دوای (1969) هەر بەو چەشنە تەواوی كەم.

لەم كاتەدا لە ستافی ڕۆژنامەی (كۆمەڵ)ەوە تەلەفۆنیان بۆ كردمو هەواڵی كۆچی دوایی مامۆستایان دامێ و داوای

بابەتێکیان لێکردم، منیش بەو شپرزیی و تازیەبارییەوەو بە چاوی ئەسریناوییەوە ئەو شەوە بابەتێکم نووسی و بۆم بردن و ئیوە دەستنوسەکەشم هەر برد، بابەتەکەی خۆم کە بەناونیشانی (سەدەیەك توانەوە بۆ داگیرساندنی مۆمێك . ژیاننامەی گەورە زانای کورد مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس) لە ژمارە (188)و (189)دا بلاوکرایەوەو زۆریش هانیاندام بۆ تەواوکردنی دەستنووسەکەو منیش دەستم لێ جولاندو بە کۆمەکی خوا تەواوم کردو لە گۆڤاری ستاندەر لە ژێر ناونیشانی (پاش زیاتر لە سەدەیەك لە تەمەنی نورین، مامۆستای مودەڕڕیس بە پێنووسی خۆی بناسە) لە ژمارە (1–10) بلاوکرایەوە.

پرۆژەی تیشکیش بە چاکی زانی لە دوو توێی کتێبێکدا بە چاپی بگەیەنێت و برام مامۆستا ئارام عەلی سەعید پێشنیاری بۆ کردم ئەوەی کۆمەڵ بێنمەوە گۆڕێ، خۆیشم بە چاکم زانی و بۆ دووبارەنەبوونەوەی بابەتەکە هەندێ لەوەی زیاتر مامۆستا ئاشنا بە خوێنەر دەکاو لە کۆمەڵ بلاوم کردووەتەوە بێنمەوە گۆڕێ و ئالوگۆڕێکی تێدا بکەم و هەندێ بابەتی ماستەرنامەکەش تەرجەمەی کوردی بکەم و پلانی کتێبەکە بەم چەشنە بێت:

. نازناوەکانی مامۆستای مودەڕڕیس.
. سیفاتەکانی.
. کاردانەوەی زانایان لەسەری.
. وەسف و ثەنای زانایان لەسەری.
. ئەو پلەو وەزیفانەی بینیویەتی.
. مامۆستاو قوتابیانی.
. نووسراوەکانی.
. ناساندنی ڕۆژگاری ژیانم.
. مامۆستای مودەڕڕیس بە پێنووسی خۆی بناسە.
. کۆتا ژیانی مودەڕڕیس و کۆچی دوایی (1969 . 2005).
. جوانترین وەفا.
. پێڕست.

لە کۆتایی ئەم پێشەکییەدا دەمەوێ سوپاسی ڕۆژنامەی کۆمەڵ و گۆڤاری ستاندەرو پرۆژەی تیشك بکەم و خوا پایەداریان بکات، ئەزیزانم گەر هەڵەو پەڵەیەکتان بینی لەم کتێبە لێم ببورن و خوا لە منو لە ئێوەو لە مامۆستای مودەڕڕیسیش خۆش بێ و هەرهەمووومان بە بەهەشتی بەرین شاد بکات.

وصلی الله علی سیدنا محمد وعلی آله وصحبه وسلم.

11/محرم/1427ك

2007/1/30م

گوندی وێنە

نازناوەكانی مامۆستای مودەڕڕیس

مامۆستای مودەڕڕیس نازناوێكی زۆری هەیەو لە هەموویان دیارتر (مودەڕڕیس)ە، كە بەمانای (وانە بێژ) دێت، ئەمەش لەبەر ئەوەیە كە (25) ساڵ لە بیارەدا وانەی وتووەتەوە[1]. خۆیشی هێما بەم نازناوە دەداتو لە كۆتایی كتێبی (فوائد الفوائح)دا دەفەرموێ: "فقیر مؤلف عبدالكریم فرزند محمد مشهور بـ مدرس)[2].

یەكێكی تر لە لەنازناوەكانی بریتییە لە (نامی) كە ئەمەش نازناوی شیعرییەتیو لە شیعرە كوردیو فارسییەكانیدا بەكاری دێنێت، بەڵام لە شیعرە عەرەبییەكانیدا بەكاری ناهێنێ، هەربۆیە لە نێوەندی عێراقدا بەم نازناوە نەناسراوە.

هەر بەم نازناوەوە سێ پەرتووكی بەچاپگەیاندووە كە برتین لە:

1. بەدیعو عەرزوی نامی.
2. تەفسیری نامی.
3. خولاصەی تەفسیری نامی.

هەروەها ووشەی نامی لە كۆتایی زۆرێك لە شیعرەكانیدا بەدیدەكەی وەك:

(نامی) ئەناڵی لە دەرگای ڕەحمەت
بۆ عەفوی خۆیو ماباقی ئوممەت[3]

یان:

(نامی) بۆ مەولای ساداتی كیرام
دیاری ئەنێرێ بە بەستەی سەلام[4]

یان:

(نامی) ئەم نامە ئەنووسێت بۆتان
واتە خادیم بن بۆ خودای خۆتان[5]

لەگەڵ ئەم دوو نازناوەدا مامۆستای مودەڕڕیس ناوەكەی پاڵ دەدرێتە پەنای هەندێ شوێن، وەك:

. مامۆستا عەبدولكەریمی بیارە، لەبەر ئەوەی لەوێ زۆر ماوەتەوە.
. مامۆستا عەبدولكەریمی شارەزووری[6]، دەدرێتە پاڵ شوێنی هۆزەكەی.
. مامۆستا عەبدولكەریمی كوردی[7]، دەدرێتە پاڵ گەلەكەی.

---

[1] بنواڕە (رسالة سراج القلوب)، شێخ عثمان محمد سراج الدین الثاني : 76 .
[2] فوائد الفوائح در شرح منظومة (فوائح) : 369 .
[3] تەفسیری نامی : 224/7 .
[4] خولاصەی تەفسیری نامی :631/3 .
[5] بەدیع و عەروزی نامی : 8 .
[6] وەك لە كۆتایی پەرتوكی رسائل العرفان : 214 و نامەی هوشیار:205 ورسائل الرحمە: 109و283 دا هاتووە .
[7] وەك لە كۆتایی پەرتوكی (إرشاد الأنام إلی أركان الإسلام)دا دەفەرموێ: (وأنا المؤلف في المدرسة الگیلانیة ببغداد المحروسة ، عبدالكریم محمد الكردي الشهرزوری): 258 .

سیفاتی مامۆستای مودەڕڕیس

مامۆستای مودەڕڕیس بالای ناوەندیو بەرەو کورتی دەنواندو لەم دواییانەداو لە کاتی نەخۆشیو پیریدا زۆر بچوکی دەنواند وەك هێمنی شاعیر لەوەسفیدا دەڵێ: "جارێك لەگەڵ چەند مامۆستای گەورەو ماقوڵ لە بارەگای حەزرەتی غەوس لە حوجرە تەنگو چکۆلەکەیدا لە خزمەتی مامۆستا دانیشتبووین، من ئەم بیرەم بەمێشکدا دەهات ئەگەر هەموو نووسینە بەنرخەکانی ئەم مامۆستا کورتە بالا، ڕەزا سوکە، خوێن شیرینو قسە خۆشە بێنیو لە تایەکی تەرازووی باویو جەستەی لاوازی خۆشی لەتایەکەی دیکە بخەی، ئایا سەری وەمیچی حوجرەکەی ناکەوێ"[1].

بەردەوام جبەی لەبەر کردووەو زۆر حەزی بەڕەنگی قاوەیی دەکرد[2]، مێزەرێکی سپی جوان ڕەنگی لەسەر دەناو بەبینینی دڵی سپیو خاوێن دەکردەوەو پاکیو نەزاهەتی مامۆستاشی دەگەیاند.

زانایەکی لەخواترسو زیرەكو وەڵام بەدەست بوو، زمان پاراوێکی خۆش قسەو گفت بوو، مامۆستا تاهیری بەحرکی لەوەسفیدا دەڵا: بەڕاستی مەجلیسی پڕخێرو بەرەکەتبوون باسی دنیات بەخۆشی دەبیست، ئەوماوەی لە خزمەتی دەمایەوە هەستت بەخۆشی دەکردن لەتوبا هەڵنەستی"[3].

قوتابیانی خۆی زۆر خۆشدەویستو هەمیشە لێبوردەیی بەرامبەر بەکار دەهێنانو بگرە تەنها ژیانی ناو فەقێیانو مزگەوتی بەژیان دەزانی[4].

مامۆستا زۆر بەوەفابوو، بەڵکە لە هەموو سیفەتەکانی تری، ئەم سیفەتەی دیارتر بوو[5] ئەمەش بەڕوونی لە کتێبەکانیدا بەرچاو دەکەوێ.. کە هەرکەس چاکەیەکی لەگەڵ کردبێت لەبیری ناکاتو باسی دەکاتو بەنزای خێر بەسەری دەکاتەوەن بۆ نموونە بنوارە علماؤنا [6]چۆن وەسفی شێخ جەمیلی تالەبانیو هەردوو کوڕەکەی شێخ عەلیو شێخ عەبدوڕڕەحمان دەکات، یان چۆن وەسفی شێخ عومەری قەرەداغی لە ڕۆژگاری ژیانم (84 ـ 92)دا دەکات[7]و هەر لەو سەرچاوەدا باسی دوو گەنجی سلێمانی موحەممەد سالحو موحەممەد سەعید دەکاو پیاوەتییان لەیاد ناکات کە وەختێ فەقێ بووە یارمەتییان داوە[8] هەروەها بنوارە ئەو وەفایەی کە بەرامبەر بەشێخی بیارە هەیەتیو چۆنی دەلاوێنێتەوە لە بنەماڵەی زانیاراندا[9].

یەکێکی تر لە سیفەتە بەرزەکانی مامۆستا، موتالەعەی چڕوپڕو بەردەوامەو هیچ کاتێك دەرسێکی بەبێ موتالاو خۆ حازرکردن نەوتووەتەوە، ئەمەش یەکێکە لە ئامۆژگارییەکانی ئیبن قەرەداغی کە پیادەیکردووە.

مامۆستای مودەڕڕیس زۆر غەمخۆری گەلەکەی بوو، کە دەیبینی ڕۆژ بەڕۆژ نەزانی ئاوقایان دەبێتو دەکەونە گێژاویەوە هەربۆیە دەبینی بوێرانە دەستیدایە نووسین بەکوردیو زۆر لایەنو سوچی خاڵی کتێبخانەی کوردی ڕۆشنو ڕووناك کردەوەو کوردیش بەزمانی خۆی توانی تەقە لە دەرگای زۆرێك لە زانستەکانی علومی قورئانو حەدیسو بدیعو عەروز.. بداتو ئەو دەرگایە بەدەستی مودەڕڕیس، خرایە سەر پشت بۆ نەوەی ڕابوونی ئیسلامیی.

---

1 پێشەکی دیوانی نالی (چاپی دوەم)هێمن .

2 چاوپێکەوتنێك لەگەڵ د.محمد گەزنەیی–سەرۆکی یەکێتی زانایانی ئیسلامی – بە مێژووی 2005/7/24ز، لە بارەگای یەکێتی زانایانی سلێمانی .

3 مێژووی زانایانی کورد: 76/9 ، دەسنوسێکی مامۆستا طاهری بەحرکی یە لە مەکتەبەی بەحرکە .

4 . دیمانەیەکی کورت لەگەڵ عالیەخانی کچی مامۆستای مودەریسدا، ڕۆڤار ژمارە/ 14، ل 38.

5 دیمانەیەك لەگەڵ مامۆستا محمد علی قەرەداغی ، لە 2005/7/25ز ، لە مزگەوتی گەورەی سلێمانی .

6 علماؤنا في خدمة العلم والدين: 328 .

7 بنوارە ڕۆژگاری ژیانم: 84–92 .

8 بنوارە ڕۆژگاری ژیانم: 63 .

9 بنوارە بنەماڵەی زانیاران: 416 .

كاردانەوەی زانایان لەسەری

زانایان كاردانەوەیان لەسەر یەكدی بووە لە ئارامگرتن‌و سووربوون نووسین‌و داڕشتن‌و سەخاوەت‌و.. وێكچوون لە نێوانیاندا بووە، تایبەت گەر لە زەمەنێكدا ژیابن‌و تایبەتی تریش گەر قوتابی‌و مامۆستا بووبن.. تەنانەت لە شێوازی بیركردنەوەو بگرە لە هیواكانی خوێندنیشدا.

مامۆستای مودەڕڕیس ـ ڕەحمەتی خوای لێبێ ـ موتەئەسیر بووە لە ژیانی خۆیدا بە زۆرێك لە گەورە پیاوو ناوداران و زۆریش كاردانەوەیان لەسەر دروست بوونی كەسایەتیی زانستی ئەوبوە لە تەقاندنەوەی گڕو تینە شاراوەكانی‌و بیرفراوانكردنی‌و چاندنی هیواو ئاواتی بەرزو گەورە لە نووسین‌و وانە وتنەوەو بەردەوامی ئەودا دەستی دیارو بەرچاویان هەیە.

وەڵێ پێش ئەوەی بچمە سەر باسی ئەم كەسایەتییانە پێمخۆشە ماندووبوونی دایك‌و باوكی بنرخێنم لە سەرەتای گەشەی مودەڕڕیسدا كە چۆن بابی سۆفی موحەممەد دەستی دەگریّ‌و دەیخاتە سەر ڕێڕەوی خوێندن‌و دایكیشی ـ كە زۆر هیوای گەورەیی بە كوڕە تاقانەكەی هەیەو بە (حاجی مەلا عەبدولكەریم) نەبێ قەتاو قەت بانگی نەكردووە[1] ـ هانی بەردەوامی خوێندنی دەدا دوای كۆچی دوایی مێردەكەی، كە ئەمە وا لە مودەڕڕیس دەكات بەبێ پچڕان لەسەر خوێندنەكەی بەردەوام بێت.

مامۆستای مودەڕڕیس كاردانەوەی دوو گەورە كەسایەتی لەسەر بووە، ئەوانیش (شێخ عمری) ناسراو بە (ابن القرداغی)و (شێخ عەلائەددینی نەقشبەندی)[2]یەو مودەڕڕیس زۆر بە ڕوونی ئەمەی پێوە دیارە:

یەكەمیان: كەسایەتییەكی زانستییەو زۆر سیفاتی بەرزی لە مامۆستای مودەڕڕیسدا چاندووەو هەر لەویشەوە فێری نووسین‌و شێوازی تاقیق بووەو بە ڕوونی مودەڕڕیس ئەمەی وتووە: "هیچ كەسایەتییەك لە زانست‌و وانەبێژیدا سەرسامی نەكردووم، تەنها مامۆستام شێخ عمری قەرەداغی نەبێ"[3].هەروەها هەریەك لە شێخ موحەممەد عەلی قەرەداغی[4] و دكتۆر سەلاحەددین سەنگاوی[5]، ئەم ڕاستییەیان بۆ دووبارە كردەوە كە مامۆستای مودەڕڕیس هەمیشە باسی (ابن القرداغی) دەكردو سەرسامی خۆی دەردەبڕی.

(ابن القرداغی) توانی كیانێك بۆ مودەڕڕیس پێك بێنێ‌و كەسایەتی زانستی بەهێز كات لە پێش چاوی خەڵكیدا، تایبەت كاتێك تەشریف دەباتە بیارە لە بەهاری (1347ك)داو لە پێشچاوی شێخی عەلائەددین و خەڵكی بیارەو تەنانەت ئەوانەی دژایەتی موددەرریسیشیان دەكرد فەرمووی: "ئەم زاتە لە من مەلا تر ئەبێت ـ ئەگەر شێخ لوتف بفەرموێ لە گەڵیا ـ ئەوەی ئێمە زانیومانە لە خوێندنا وەری گرتووە بەهۆی تەدریسەوە ئەتوانی زیادەشی بخاتە سەر"[6].

بەردەوام نامە گۆڕینەوە لە نێوانیاندا گوزەراوەو زیاتری لە بیست نامە لە (ڕۆژگاری ژیانم)دا هاتووە لە (ابن القراغی)یەوە بۆ مامۆستای مودەڕڕیس، كە لە ڕێیانەوە ئامۆژگارییەكانی خۆی ئاراستەی مودەڕڕیس كردووە.

دیارترینی ئەم نامانە ئەو نامەیە كە سەبرو بەردەوامی لەسەر وانەبێژی دەداتە مامۆستای مودەڕڕیس لە ڕۆژگاری ساردبوونەوەو ناڕەحەتی مودەڕڕیس بە هۆی كۆچی دوایی خێزانی یەكەمییەوە كە تێیدا هاتووە (انشاء الله) خەریك

[1] بنواڕە باوەشێنی دڵ بۆ چەن بەستەی گوڵ/ 9. دەستنوسێكەی لە ژیانی مودەرریس تا واردبوونە بیارە.

[2] شێخ علاء الدین كوڕی شێخ عمر ضیاء الدین كوڕی شێخ عوسمانی سراجەددینی نەقشبەندی لە ساڵی (1280ك ـ 1863ز) لە دایك بووەو لە ساڵی (1373ـ 1953) وەفاتی كردووە. بنواڕە علماؤنا: (404 ـ 406)و بنەماڵەی زانیاران (416 ـ 418).

[3] بنواڕە مجلة الفتوی ژمارە (61)

[4] دیمانەیەك لەگەڵیدا لە 2005/7/25، لە مزگەوتی گەورەی سلێمانی.

[5] دیمانەیەك لەگەڵیدا لە 2005/9/18 لە ماڵی خۆیان گەڕەكی ئاشتی/ سلێمانی.

[6] ڕۆژگاری ژیانم، (114).

بوونت بە وانە بێژییەوە لە جاران زیاتر دەبێ و غەمی منداڵەکان لەمەدوات ناخات و (ومن یتوکل علی الله فهو حسبه)[1].

دوەمیان: (شێخ علاء الدین) کەسایەتییەکی ڕۆحییەو دەستی مودەڕڕیسی گرتووەو خستوویەتییە سەر ڕێڕەوی تەسەوف و مامۆستای مودەڕڕیسیش بە پێشەواو مرشدی ڕۆحی خۆی قەبوڵی کردووەو دوای ئەویش تەمەسوکی بە کەسی ترەوە نەکردوە.

شێخی عەلائەددین هانی مامۆستای مودەڕڕیسی داوە لەسەر خوێندن کاتێ قوتابی بووە لە خانقای (دورود)و وەك باوك چاودێری کردووەو لە ڕووی ماددیو مەعنەوی یارمەتی داوە تایبەت ڕۆژگاری گرانی گەورە[2].

سیفەتی سەخاوەت و یارمەتیدانی هەژاران هەر لەو ساتەوە لە مودەڕڕیسدا چەکەرەی کردووەو دیاردەکەی بە ئاشکرا دەبینرێ، کاتێ مامۆستای مودەڕڕیس لە بەغداد دادەنیشێ و یارمەتی لێقەوماوانی کورد دەدات کە ڕێیان دەکەوێتە بەغداد بۆ پاروە نانێکی بژێوی یان لەبەر شیفایەك بۆ نەخۆشییەکانیان، بە ڕاستی حوجرەکەی گەیلانی خانەی بێنەوایان و لێقەوماوانی کورد بوو، هەزاران کورد شاهیدی ئەم ڕاستییە دەدەن و من بۆ خۆم چەندەها جار یارمەتی مودەڕڕیسم بینیوە بۆ لێقەوماوانی کورد و داماوی بێ جێ و ڕێم دیوە لە کنجوڕی حوجرەکەی مامۆستای مودەڕڕیسدا حەواوە تەوەو ئۆقرەی گرتووە .

لەدوای ئەوەی مودەڕڕیس ئیجازەی مەلایەتی وەردەگرێ و لە (نێرگزەجاڕ) دەبێتە مەلا، هەر شێخی عەلائەددین دەستی دەگرێ و لە بیارە دایدەمەزرێنێ و لە پەنای شێخدا بیست و پێنج ساڵ وانە دەڵێتەوەو چەندین مامۆستای بەرز لەسەر دەستی ئیجازە وەردەگرن.

لەمەوە بۆمان دەردەکەوێ مامۆستای مودەڕڕیس زۆر موتەئەسیر بووە بە دوو کەسایەتی یەکێکیان کەسایەتییەکی بەهێزی زانستی و ئەویتریان کەسایەتییەکی ڕۆحی بەرزو پاك هەر ئەم کاردانەوەیە مامۆستای مودەڕڕیس دەکاتە زانایەکی سۆفی، دەکاتە موجتەهیدێکی دیندارو نووسراوەکانی شاهێدی ئەم ڕاستییەن.

وەسف و ثەنای زانایان لەسەری

لە گەڵ سازدانی چەند دیمانەو چاوپێکەتنێکدا لەگەڵ هەندێ زاناو ناودارو کەسایەتیدا، هەریەك بە چەشنێ وەسفی مامۆستای مودەڕڕیسی دەکردو لە ثەنای ئەودا بە جۆرێ دەپشکوا ئەمەش مشتێکە لە خەروارێك.

1. شێخ تەییبی بەحرکی:

مامۆستا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس–رحمه الله– زانایەکی بە تەقوا بوو، قەت ڕیای نەدەکردو خۆی لە دەسەلاتداران نزیك نەدەکردەوە، زۆر بە ئیخلاص بوو بۆ مەداریسی دینی، ئەوەی سەرسامی کردبووم ئەو ئەدەبە کوردانە کەوەری گرتبوو دانیشتنی چەند ساڵەی لە بەغداد پێی نەگۆڕی بوو[3].

2. مامۆستا عەبدولقادری کوڕی حاجی ڕەسوڵی بەحرکی:

مامۆستام مودەڕڕیس–رحمه الله– هەرکات یادی دەکەم وا دەزانم بەرامبەر زانای پایەبەرز ئیمامی (سیوطي) وەستاوم، هەمیشە وتوومە: بە ڕاستی ئەو (سیوطي) زەمەنی ئێمەیە، بە مەندە کۆتایی دێنم لە حەقیدا، خواڕەحممان پێ بکات بە هۆی بەرەکەت و شوێنەواری پاکییەتی ئەوەوە[4].

3. دکتۆر موحەممەد ئەحمەد گەزنی:

مامۆستای مودەڕڕیس بە نموونەی نووسەرو تاقیقیان لە نێوان زانایانی کورددا لە عێراق دێتە ژمارو بگرە لە نێو

---

1 بنواڕە ڕۆژگاری ژیانم: (110) نامەکە بە فارسییە.

2 بنواڕە علماؤنا في خدمة العلم والدين: 325 .

3 دیمانەیەك لەگەڵیدا لە 2005/6/24، لە ماڵی مامۆستا تاهیر بحرکی برای لە بەحرکە/ هەولێر.

4 دیمانەیەك گەڵیدا لە 2005/7/28، لە حي المهندسين لە هەولێر.

زانایانی گشت عێراق، هەروەها بە دەریایەك لە زانست قەڵەم ڕەو دەكرێ لە سەرجەم زانستە عەقڵیو نەقڵییەكاندا بە سەرچاوەی تەقواو ڕەوشی بەرزی پەسەند حساب دەكرێ.

بە ڕاستی زۆر خۆ بەكەم زانە، زۆر بە سۆزە، لەگەڵ قوتابییەكانیدا بە بەزەییە، لەگەڵ گەلەكەیداو لەگەڵ هەموو خەڵكی، بڕوای زۆر بەتینە، پشت بەخوا بەستەیەكی بەهێزە، زانستو ژیانی خۆی تەرخان كردووە بۆ خزمەتی دینی پاكو بڵاوكردنەوەی بە هەرسێ زمانی عەرەبیو كوردیو فارسی[1].

4– دكتۆر عوسمان موحەممەد غەریبی هاشمی كوردی– یەكێكە لە مجازەكانی:–

ئێستە ئەوەم دێتەوە یاد كە دكتۆر عەبدولحەمید حەمەد شەهاب العبیدی . چاودێر لەسەر دكتۆراكەم، لەبەردەم سەرجەم مامۆستایانداو لە كاتی گفتوگۆی سەر نامەی دكتۆراكە فەرمووی:

"زانای عەللامە، موحەددیثی گەورە، شێخ عەبدولفەتاح أبو غدە سەردانی مامۆستای مودەڕڕیسی كرد لە بەغداو هاتە دەرەوە بە سەرسامییەوە وتی: قەت بە بڕوامدا نە دەهات لە بەغدادا كەسانی وەك شافعی هەبن لە زەمانی خۆیدا، بگرە لەویش زاناتر!!"[2].

5. شێخ موحەممەدی بەرزنجی – یەكێكە لە مجازەكانی –:

وەك وەفاو خۆشەویستییەك، وەك ڕاستییو هاوەڵایەتییەك دەمەوێ زانیارییەكانم لەسەر عەللامەی كوردستانی، هەڵكەوتووی ڕەببانی جەنابی مامۆستا عەبدولكەریمی مودەڕڕیسی كوردی بنووسم:

بەڕاستی بەڕێزی كەسایەتییەكی زانستیو دانەرێكی گەورە بوو جێگەی سەرسامی زانایان بوو، زاناو خواناسو تێگەیشتوو وانەبێژو شەرع زانو موفتیو سەرۆكی ڕابیتەی زانایانی عێراق بوو، مامۆستا –ڕەحمەتی خوای لێبێ– زۆر بە سۆزو میهرەبان بوو بەرامبەر ئوممەی كوردی بەتایبەتیو ئوممەتی ئیسلامی بە گشتی. تایبەتی تریش بەرامبەر زانایانو پیاوچاكان هەروەها وانەبێژێكی بە توانا بوو لە هەورامانو شارەزوورو سلێمانی و كەركوكو بەغدادا، لە قوتابخانەكەی ئەودا سەدان زاناو پسپۆڕ لە علومی عەقڵیو نەقڵیدا دەرچوونو لە زۆرینەی زانستەكاندا پەرتووكو نامیلكەی درێژو كورتی نووسیوەو ژمارەیان لە شەست تێدەپەڕێو زۆرینەیان بەچاپ گەیشتوون، من بە زۆرێكیان سەرسامم، بە تایبەت كتێبی (الوسیلة في شرح الفضیلة) و (شرح العقیدة المرضیة) و كتێبی (شەریعەتی ئیسلام) لە مەزهەبی ئیمامی شافعیدا ڕەحمەتی خوای لێ بێت[3].

6. مامۆستا عەلی باپیر:

–كە چەندین جار یەكتریان بینیوەو دان بەوەدا دەنێ كە چەندین جار وەصیەتو ئامۆژگاری مامۆستای مودەڕڕیسی پێگەیشتووە، كە بە پێویستی زانیوە بۆ كاری ئیسلامیی–:

مامۆستا . ڕەحمەتی خوای لێ بێ . خۆی یەكلا كردبووەوە بۆ علومی شەرعی بەوانە بێژیو فەتوادانو نووسین، خواپەرستو زاهیدو دنیا بە كەم گرو ئاخرەت ویست بوو، لەگەڵ گەورەیی تەمەنیداو زۆر مەشغەڵەتیدا بە غەم بوو بۆ كاروباری موسڵمانان –بە ئەندازەی ئاگاداری لێی–.

گەلێ خزمەتی گەورەی بە موسڵمانان گەیاند بە كوردو عارەبو توركمان لە عێراقداو لە ڕێی نوسراوو فەتواو ئامۆژگارییەكانییەوە.

شایەنی وەبیرهێنانەوەیە كە خزمەتەكانی مامۆستا عەبدولكەریمی مودەڕڕیس تەنها لە بازنەی زانستە شەرعییەكاندا

---
[1] بنواڕە پێشەكی (المواهب الحمیدة): 6.
[2] پەیوەندییەكی تەلەفۆنی شەوی 2006/4/10 لە كۆیەوە.
[3] دیمانەیەك لەگەڵیدا لە 12/ربیع الأول/ 1427هـ لە ماڵی خۆیان ، سلێمانی.

نەبووەکە شێوازێکی کلاسیکی کە شکۆلی لە خۆ گرتووە، بەڵکو ئەدەبی کوردیشی گرتووەتەوە کە ڕاڤەی چەندین دیوانی شیعری کردووەو زۆرێك گرێ کوێرەی شیعری شاعیرانی کوردی وەك (نالی)و (مەحوی)و.. ڕەحمەتی خوایان لێبێت، کردۆتەوە.

وەلێ هەر ڕاستی حەقە بگوترێ . ئەم ماموٚستا پایە بەرزە ئەم فەقیهە گەورە، ئەم ئەدیبە بەڕێزە، وەك پێویست حەقی خۆی نەدرایە لەلایەن گەلەکەیەوە، تایبەت لەسەر ئاستی فەرمیو سیاسیی نەبەزیندوویی‌و نە بە مردوویی . بەداخەوە. کە هیچ گومانی تێدا نییە بۆچوونی عەلمانییەت . کە مەشخەڵی قیادەی سیاسیی ڕەسمی کوردە . دەستیان هەبوو چۆن دەست بونێك لەم هەڵوێستە نەیارە سووك‌و بێ ڕێزەدا(1).

7. ماموٚستا نوری فارس

بەم چەند شیعرە عەرەبییە بەشداری کردو فەرمووی:

عــلماء امة الهدى أرواحنا

لهم الفدى سور لدينك خافر

ألقت مواكبهم بكوبة من ال

كـــرد الهداة بهم تقر نواظر

من بينهم زين الشيوخ شيخنا

عبدالكــريم لدين أحمد ناشر

بوركت يا ابن الكردي سوف تفاخر

امم بكم وبعلـــمكم ستناظر

لخوالـد الكتب العظام نــوادر

و مؤلفاتكم لتلك بــوادر

سارت خزائن الكنوز فانها

لخير مجمـــع العلوم مصادر

تفنى الجبال والكتاب سيخلد

ففي الجنان للهداة مــنابر

بالنور مكتوب على جبينه

سيماه في هذا الشعار ظاهر

نور الوقار على الجبين اذاسما

يعني هنا روح الديانة حاظر[2].

---

1 دیمانەیەك لەگەڵیدا لە 17/جماد الأول/1427ھ لە مەکتەبی سیاسیی کۆمەڵی ئیسلامیی لە سلێمانی.

2 دیمانەیەك لەگەڵیدا لە 12/ربیع الأول/1427ھ لە ماموٚستایان ـ سلێمانی.

ئەو پلەو وەزیفانەی بینیویەتی

لەگەل ئەوەی مامۆستای مودەڕڕیس بە گوزەرێکی نائارامیی سیاسیدا تێپەڕیوەو لەگەڵ ئەو بارە ئابوورییە داتەپیوەی ولاتەکەیدان، توانیویەتی هەندێ پلە وەرگرێ‌و لە چەند وەزیفەیەکدا بەشدار بێت لەم باسەداو بەپێی تاریخەکانیان ڕیزیان دەکەم.

1. **بووەتە مامۆستا لە قوتابخانەو حوجرەی (نێرگزەجار) ئەمەش لە ساڵی** (1347ك /1924ز) **هەتا كۆتایی ساڵی** (1346 / 1927ز)[1].

2. **بووەتە مامۆستاو وانەبێژ لە (خانەقای بیارە) لە سەرەتای ساڵی** (1347ك / 1928ز) **تا ساڵی** (1371ك / 1951ز)[2].

3. **بە فەرمی بووەتە وانەبێژ لە مزگەوتی (حاجی حان) لە سلێمانی ئەمەش لە ساڵی** (1371ك . 1951ز) **تا ساڵی** (1374 / 1954ز)[3].

4. **چووەتە کەرکووك‌و لە (تەکیەی حاجی شێخ جەمیلی تاڵەبانی)**[4]. **ماوەتەوە وانە بێژبووە لەم تەکیەدا لە ساڵی** (1374ك / 1954ز) **تا ساڵی** (1380ك/ 1960ز)[5].

5. **بووەتە پێشنوێژو وتارخوێن لە مزگەوتی (أحمدی) لە نزیك وەزارەتی دیفاعی ئەوسا لە بەغداد، ئەمەش لە ساڵی** (1960ز) **دوای دەرچوون لە تاقیکردنەوەی وتارخوێنی‌و پێشنوێژیدا**[6].

6. **دامەزراوە بە وانەبێژ لە قوتابخانەی (عاتکە خاتوون) لە مزگەوتی شێخ عەبدولقادری گەیلانییدا، لە جەمادی یەکەمی** (1380ك / 1960ز)[7].

7. **لە دوای ئەوەی ساڵی** (1393ك /1973ز) **خانەنشین کراوە لەلایەن بنەماڵەی شێخی گەیلانییەوە، شەرەف مانەوەی لە مزگەوتی گەیلانی پێبەخشراوە بۆ فەتوادان بۆ موسڵمانان‌و پێشنوێژی کردنی عەسرو نیوەڕۆو دواتر بووەتە موفتی هەمووعێراق**[8].

8. **سەرۆکی ڕابیتەی زانایانی موسڵمان لە عێراق بووە لە ساڵی** (1974ز – 2003ز)[9].

9. **لە ئەندامە کاراو دیارەکانی کۆڕی زانیاری عێراق بووە، لە ساڵی** 1978**ز تا کۆچی دوایی، وەلێ کارایەتی مامۆستا لە کۆڕدا لە پازدە ساڵ تێپەڕ ناکات‌و دواتر ئەندامی شەرەف کۆڕ بووە**[10].

---

[1] بنواڕە ڕۆژگاری ژیانم: (93)و (106)، ئەوەی لە (علماؤنا في خدمة العلم والدين) (327) نوسراوە کە گوایە ماوەتەوە تا ساڵی (1348ك) هەڵەیەو ڕاستەکەی ئەوەیە کە لە سەرەوە نووسراوە.

[2] بنواڕە (علماؤنا: 328).

[3] بنواڕە هەمان سەرچاوە.

[4] شێخ جەمیلی کوڕی شێخ موحەممەد ئەفەندی کوڕی شێخ عەبدوڕڕەحمانی تاڵەبانی، لە ساڵی 1892ز لە دایکبووەو پیاوێکی دیندارو خادمی ئەهلی عیلم بووە، لە ساڵی 1961ز کۆچی دوایی کردووەو هەر لە (تەکیە) نێژراوە، بنواڕە بنەماڵەی زانیاران: (593 ـ 594).

[5] بنواڕە (علماؤنا): 328 ـ 329.

[6] بنواڕە (علماؤنا): 329، ڕۆژگاری ژیانم: 240.

[7] بنواڕە ڕۆژگاری ژیانم: 240.

[8] بنواڕە (علماؤنا): 329.

[9] بنواڕە (خولاسەی تەفسیری نامی): 634/3.

[10] بنواڕە خولاسەی تەفسیری نامی: 634/3. بۆ هەموو ئەوانەی لە دوی ڕاستی ئەگەڕێن: 41.

مامۆستا و قوتابیانی

أ- مامۆستاکانی:

مامۆستای مودەڕڕیس لای مامۆستاگەلێ خوێندویەتی، لە بەحری پڕ زانستیاندا لێوانیکێی هەڵگۆزیوەو لە سنگی خۆیدا کۆی کردووەتەوەو پاش بوونە دەریا لە لێوی شیرین و قەڵەمی ڕەنگینییەوە زەنگۆڵ زەنگۆڵ لێی ڕژاوەو قوتابی گەلێکی تینو لێی تێراو بوون.

ئەمەش ناونیشانی هەندێك لە مامۆستاکانیەتی:

1. مەلا عەبدولواحیدی کوڕی مەلا عەبدوڵلای هەجیجی:

لە ساڵەکانی 1303ك دا لەدایکبووە، لای جەنابی باوکی لەدێی (بالك) خوێندویەتی و گەڕاوە بەدوای زانستدا، هۆگری مامۆستا عەبدولقادری مودەڕڕیسی بیارە بووەو ئیجازەی لە خزمەتیا وەرگرتووەو یەکەمین کەسێکە کە زمانی مدریسی بەپیتەکان ناساندووە، یەکێکە لە دۆستەکانی صۆفی موحەممەدی باوکی مودەڕڕیس و لە دەوروبەری ساڵی 1352ك لە ساوجی نزیك مەریوان وەفاتیکردووە[1].

2. مەلا مەحمودی جوانڕۆیی:

لە ساڵەکانی دەوروبەری 1300ك لەدایکبووە، مامۆستای (بالك) بووەو پاشان چووەتە دەرتفیَو لە ساڵی 1363ك وەفاتی کردووە[2].

3. مەلا ئەحمەدی ڕەش:

زانای پایەبەرزی ناسراو بە (مەلای ڕش) خەڵکی گوندی (پاش بەرد)ی پێنجوێنە، لە دەوروبەری 1313ك لەدایکبووەو ئیجازەی لەخزمەتی مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیس وەرگرتووەو دواتریش لە مەلا ئەبوبەکری ئەفەندی بڕوانامەی وەرگرتووە، ئەو زانایەکی وانەبێژی زۆر سەرکەوتوو بووە، لە ساڵی 1373ك وەفاتی کردووە[3].

4. شێخ عومەری ناسراو بە ئیبن ولقەرەداغی:

عەلامەی تێگەیشتوو، پیاوچاکی پێگەیشتوو، شێخ عومەری کوڕی شێخ عەبدوللەتیفی گەورەی کوڕی شێخ مەعروفی دەرەقوڵە، لە ساڵی 1303ك لە شاری سلێمانی لەدایکبووە، ئیجازەی مەلایەتی لای شێخ نەجیبی قەرەداغی وەرگرتووە، زانایەکی وردەکار بووەو حاشیەو پەراوێزی لەسەر زۆرێك لە پەرتوکە زانستییەکان هەیە، لە ساڵی 1355ك . 1936ز وەفاتیکردووەو لەگردی سەیوان نێژراوە[4].

5. شێخ سلێمانی کوڕی فەقی عوسمان.

6. مەلا شەریفی کانی سانانی.

7- مەلا عەزیزی بالیکەدەری.

8. مەلا عەبدوللەتیفی بانەیی.

9. مەلا فەیزوڵلای تاڵش.

10. مەلا عارفی کوڕی مەلا عەبدوللەتیفی هەجیجی.

11. شێخ بابە ڕەسوڵی بەرزنجی.

---

[1] بنەماڵەی زانیاران/ 507 ـ 509.

[2] علماؤنا : 563.

[3] هەمان سەرچاوەی پێشوو: 86 ـ 87.

[4] ڕۆژگاری ژیانم: 84 ـ 92.

12. سەید موحەممەدی کوڕی سەید ئەمینی گیزەملی.

13. مەلا موحەممەد سەعید عەبابەیلەیی.

14. حاجی مەلا عەزیزی دەرتفێیی.

ب-قوتابییەکانی:

لەڕاستیدا قوتابییەکانی مامۆستای مودەڕڕیس هێندە زۆرو بەربڵاون، کە لە مەقدەرەتی مندا نییە ناویان تۆمار بکەمو ئەویشی کە دەینووسم مشتێکە لە خەروارێك، وەڵێ هەوڵدەدەم چەندی پێم کرا ساڵی ئیجازە پێ بەخشینیان بنووسمو تۆمار بکەم:

1. مەلا موحەممەد زاهدی کوڕی حاجی صاڵحی پاوەیی، 1351ك-1933ز ئیجازەی پێبەخشراوەو یەکەمین ئیجازەی مامۆستای مودەڕڕیسی لە بیارە بەدەست هێناوە.

2. مەلا ئەسەدوڵڵای تاڵش، هەمان ساڵ.

3. سەید حسامەدینی موکریانی 1355ك-1936ز.

4-سەید بەهادینی خوڕخوڕەیی 1356ك-1937ز.

5-مەلا خچری ئالوثي ئالانی، هەمان ساڵ.

6-شێخ ئەحمەدی سەردەشتی، هەمان ساڵ.

7-شێخ عومەری عزی دیرەزوری کوڕی شێخ ئەحمەدی سوری 1357ك-1938ز.

8- مەلا عەلی جوانڕۆیی، هەمان ساڵ.

9- مەلا محمودی وەیسەیی، هەمان ساڵ.

10. مەلا سەعیدی بالکی 1358ك-1939ز.

11 - مەلا محسنی ئەڵمانەیی، هەمان ساڵ.

12. شێخ موحەممەی کوڕی شێخ مارفی نەرگسەجاڕیی، 1359ك-1940ز.

13. مەلا محمدأمینی موکریانی، هەمان ساڵ.

14-مەلا قادری کوڕی حاجی ئەحمەدی هارونی، 1360ك-1941ز.

15. مەلا مەجیدی کانی ساردی وارماوایی، هەمان ساڵ.

16. مەلا ئەحمەدی کوڕی سۆفی مەحمودی کوێرکی، هەمان ساڵ.

17. مەلا مەحمودی کانی بەردینەیی، 1361ك-1942ز.

18 - مەلا علی کوێرکی، هەمان ساڵ.

19. مەلا صاڵحی کوڕی سۆفی عەبدولقادری ژاڵەناوی، 1362ك-1943ز.

20. مەلا فەتاحی شاتری، هەمان ساڵ.

21. مەلا صدیقی کوڕی خەلیفە مەلا ڕەحیمی هۆشاری، 1363ك-1944ز.

22 - مەلا سعیدی گڵەچاڵی 1364ك-1945ز.

23 - مەلا مجیدی وەلەدبەگی، هەمان ساڵ.

24 - مەلا محمدی کوڕی مەلا أحمدی هۆشیاری 1368ك-1949ز.

25. مەلا موحەممەد ئەمینی بانەیی، هەمان ساڵ.

26. مەلا عەبدولقادری خۆشناوی، هەمان ساڵ.

27. شێخ نەجمەدینی کوڕی شێخ عەبدولقادری حەوتاشی، 1371ك-1952.

28– مەلا محمدی کوڕی عەباسی بانەیی، هەمان ساڵ.

ئەو ناوانەی سەرەوە لە بیارە ئیجازەیان وەرگرتوە، لە سلێمانیشدا مامۆستای مودەڕڕیس ئیجازەی هەر یەك لەم مامۆستایانەی داوە:

29. مەلا موحەممەد ئەمین گەورە دێیی، 1375ك–1956ز.

30. مەلا خدری مەنگوڕی، هەمان ساڵ.

لە کەرکوك ئیجازەی ئەم مامۆستایانەی داوە:

31. مەلا ڕەشیدی کوڕی حاجی کاکەحمەدی قولی جانی، 1376ك–1957ز.

32. مەلا عومەر ڕەشیدی نۆ دەریاویی، 1377ك–1958ز.

33. مەلا حسینی کۆیی، هەمان ساڵ.

لە بەغدادیش زۆر مامۆستا لە خزمەتیدا سودمەند بوون و ئیجازەیان وەرگرتوە ئەمەش هەندێکیانن:

34. مەلا عەبدولقادری کوڕی شێخ ڕەسوڵی بەحرکی(35).

35. دکتۆر عوسمان موحەممەد ئەلهاشمی.

36. شێخ موحەممەد عەلی قەرەداغی، لە ساڵی 1968 ئیجازەی وەرگرتووە،

37. دکتۆر موحەممەد مەلا ئەحمەدی گەزنەیی، وەزیری ئەوقاف، سلێمانی لەساڵی 1969ز ئیجازەی وەرگرتووە.

38. مامۆستا یاسین دەروێش.

39. مەلا موستەفای کۆزەپانکی.

40– دکتۆر صلاح الدین ی سەنگاوی، 1965ز.

لەگەل داوای لێبوردنماندا بۆ سەرجەم قوتابیانی تری مامۆستای مودەڕڕیس کە دەگونجێ هەندێکیان مامۆستاشم بووبن، وەلێ لەم کاتەدا لەیادم نین‌و داوامە لە سەرجەم ئیجازەپێدراو و قوتابیانی مامۆستا ئاگادارم بکەنەوە، زۆر سوپاسیان دەکەم و بابەتەکە دەوڵەمەندتر دەکەن.

دانراوەکانی مامۆستای مودەڕڕیس

یەکەم: بەزمانی کوردی:

1. سەرچاوەی ئاین: ئەم پەرتووکە، لە 1982ز بە چاپ گەیشتوە و لە شەش نامیلکە پێکهاتووە کە ئەمانەن:

أ. ئیمان‌و ئیسلام: لە عەقیدەدا نوسراوەو وەرگیراوە لە کتێبی (عەقیدەی هەورامیانە)ی مەلا حامدی کاتبی سراجەدین، کە بەشێوە زاری هەورامی نووسراوە، لەساڵی 1352ك–1933ز لە بیارە دایناوە.

ب . ئەساسی سەعادەت: شیعرە لەباسی ئادابی ئیسلام‌و ئەرکانی ئیمان لە ساڵی 1354ك–1935ز لەسەر شێوەی پرسیارو وەڵام نووسیویەتی.

ج . ئاوی حەیات: ژیاننامەی ئەو پێغەمبەرانەیە، لەقورئاندا ناویان هاتووەو پاشان باسی عەشەرەی موبەششەرەو چوار ئیمامەی موجتەهید دەکات، ساڵی 1358ك–1939ز لەبیارە نووسیویەتی.

د . چل چرای ئیسلام: ڕاڤەی چل فەرمودەی پێغەمبەرە ρ ساڵی 1373ك–1954ز لە سلێمانی نوسوییەتی.

ه . نورو نەجات: شیعرێکی کوردییە لە مەدحی پێغەمبەرρو هاوەڵانیدا، ساڵی 1375ك–1956ز لە کرکوك نوسراوە.

و . ئیقباڵنامە: هۆنراوەیە، وەرگێڕاوی پەرتووکی (دولت نامە)ی مەلا خزری ڕوداریە، کە بەشێوەزاری هەورامی لەساڵی 1353ك–1934ز نوسراوە.

7. مەولودنامەو میعراج نامە، لە ساڵی 1378ك–1959ز لە کەرکوك نووسیویەتی و لەساڵی 1982ز بەچاپ گەیشتوە.

8. دووڕشتە: فەرهەنگێکی عەرەبی کوردییە، ساڵی 1385ك–1966ز نووسیویەتی‌و 1992ز بە چاپ گەیشتوە.

9. بەهارو گوڵزار: حیکمەت‌و دانایەتییە مامۆستای مودەڕڕیس هۆنیویەتەوە، لەساڵی 1977ز بە چاپ گەیشتوە.

10. شەریعەتی ئیسلام: وەرگێڕاوی (منهاج الطالبین)ی نەوەوییە، چوار بەرگەو دانراوی ساڵی 1378ك–1958ز تا ساڵی 1381ك–1961ز یە.

11. وتاری ئاینی بۆ ڕۆژانی هەینی: بەزمانی كوردیو پوختەیەكی عەرەبی لە ساڵی 1380ك–1961ز لەبغداد نووسیویەتی و لە 1970ز بە چاپ گەیشتوە.

12. بارانی ڕەحمەت: هۆنراوەیەكە بەژیانی پێغەمبەری خوا ρ دەست پێدەكاتو دواتر كورتە ژیانێكی چوار خەلیفەكەو پاشان چەند بابەتێكی فیقهی كۆتایی دێنێ بەچەند باسێك لە باوەڕودا، لە ساڵی 1354ك–1935ز نووسیویەتی و لەساڵی 1958ز بە چاپ گەیشتوە.

13. یادی مەردان: دوو بەرگەو بەرگێكی باسی مەولانا شێخ خالیدی نەقشبەندیو بەرگەكەی تریش باسی شێخ عوسمانی سراجەدینە، بەرگی یەكەم لە 1979ز بە چاپ گەیشتوە و دوەم لە 1983ز و دوەم بەرگ لە علماؤنا بە (پەیڕەوان)ناوزەند كراوە.

14. دیوانی مەولەوی: لێكۆڵینەوەو ڕاڤەی شیعرەكانی مەولەوییە و لە ساڵی 1959ز دانراوە و لە 1961ز چاپ كراوە.

15. ڕاڤەی شیعرەكانی دیوانی (نالی) فاتحی كوڕی هاوكاریكردووە لە 197ز بە چاپ گەیشتوە.

16. ڕاڤەی شیعرەكانی دیوانی (مەحوی) لە ساڵی 1382ك–1962ز دایناوەو لە 1979ز بەچاپ گەیشتوە .

17. كۆمەڵە شیعرێكی فەقێ قادری هەمەوەندی، فاتحی كوڕی هاوكاری باوكی كردووە و لە 1980ز بەچاپ گەیشتوە .

18. حەج نامە: لەباسی ئادابی حەج.

19. ڕاڤەی (عەقیدەی مەرضیە)ی مەولوی لە عیلمولكەلامدا لە 1988 بەچاپگەیەنراوە.

20. مەكتوباتی كاك ئەحمەدی شێخ: وەرگیراوە لە فارسییەوە پەنجاو پێنج مەكتوب و نووسراوە، لە 1984–1991ز لە چوار بەرگدا چاپكراوە.

21. بنەماڵەی زانیاران: باس لە هەندێ بنەماڵە ناسراوەكان دەكات، كە شۆرەتیان بەزانستو دین بڵاوبوەتەوە و لە 1984ز بە چاپ گەیشتوە و لە علماؤنا بە (بنەماڵەكانی كوردستان) ناوی هاتووە.

22. تەفسیری نامی، حەوت بەرگە لە تەفسیری قورئاندا، لە ساڵی 1980–1984ز بە چاپگەیشتوە.

23. خولاسەی تەفسیری نامی: سێ بەرگە، بۆ خۆی كورتیكردوەتەوە لە 1985زدا .

24. نوری قورئان: لە علومی قورئاندا، لە ساڵی 1319ك–1971ز دانراوە لەبغداد و لە 1985ز بە چاپ گەیشتوە .

25. ڕێگای بەهەشت: لە ساڵی 1987 بەچاپگەیەنراوە .

26. نامەی هوشیار: ساڵی 1409ك–1988ز لە بغداد نووسراوە و لە 1992ز بە چاپ گەیشتوە .

27. شەرحی (فتح القریب): لە فیقهی پێشەوا شافیعی.

28. بەدیعو عەروزی نامی: لە 1409ك–1989ز لە بغداد نوسراوە و لە 1991ز بەچاپگەیشتوە .

29. ڕێگای ڕەهبەر: لەزانستی علوم حەدیسدا لە ساڵی 1402ك–1982ز لە بغداد نوسراوە و لە 1985ز چاپكراوە .

30. سەناو سكاڵا، لە ساڵی 1406ك–1986ز لە بغداد دانراوە لە 1987 چاپكراوە.

دووهەم: بەزمانی عارەبی:

31. جواهر الفتاوی: فەتوای زانا گەلێكی كوردی تێدا كۆكردۆتەوەو لەفەوتان قوتاریكردوون، سێ بەرگەو لە ساڵی 1382ك . 1962ز دایناوە ولە 1969–1971زبە چاپ گەیشتوە .

32. جواهر الكلام في عقاید أهل الاسلام: كتێبێكی نایابی عەقائیدە،كە خۆی هۆنیویەتەوەو ڕاڤەیكردووە، لەساڵی 1411ك . 1956 دایناوە و لە 1993ز بە چاپ گەیشتوە .

33. صفوة اللآلي من مستصفى الغزالي: لەزانستی (اصول الفقه) دایەو توانای مودەڕڕیس لەم زانستەدا دەخاتە ڕوو

مەودای تێگەیشتنی لە ئوصول بەدەردەخات، ساڵی 1375ك . 1955ز لە کەرکوك دایناوە و لە 1986ز چاپکراوە .

34. ارشاد السالك الى المناسك: لەباسی حەجدا نووسیویەتی، لە 1983ز چاپکراوە .

35. المواهب الحمیدة في الفریدة: لەزانستی (نحو)دا ئەمەی نووسیوەو زۆر بەجوانی (فریدە) کەی سیوتی ڕاڤە کردووەو لەدنیای فەوتان ڕزگاریکردووە، ساڵی 1374ك . 1954ز لە سلێمانی دایناوە ولە 1977ز چاپکراوە .

36. نور الایمان: لەزانستی عەقائیددا نوسراوە، لە 1978ز چاپکراوە.

37. ارشاد الأنام الى أرکان الاسلام: لەزانستی فیقهدا نوسیویەتی، لە ساڵی 1408ك . 1987 دایناوە و لە 1990ز بە چاپگەیشتوە.

38. رسائل العرفان في الصرف والنحو والوضع والبیان: ئەمەش چەند نامیلکەیەکی لەخۆ گرتووە:

أ . الصرف الواضح للمبتدئین: ساڵی 1383ك–1963ز لە بغداد دایناوە.

ب . مفتاح الآداب: لەزانستی نەحوداو لە ساڵی 1393ك–1973ز نوسراوە.

ج . الخلاصة في الوضع والبیان والتبیان في الوضع البیان، ساڵی 1351ك–1932ز لە بیارە نووسیویەتی.

41. رسائل الرحمة في المنطق والحكمة: پێنج نامیلکەی لەخۆ گرتووە :

أ . المفتاح في المنطق: لەزانستی لۆژیکدا وەك سەرەتایەك زۆر بەسودەو ساڵی 1353ك–1934ز لە بیارە نوسیویەتی.

ب . الورقات في المنطق: ساڵی 1349ك–1930ز دایناوە .

ج . المقالات فی المقولات: هەمان ساڵ نووسیویەتی.

د . رسالة العزیزة في المنطق: ساڵی 1348ك–1929ز لە بیارە نووسراوە .

ه . الوجیهة المرضیة في المواجهات: لە ساڵی 1349ك–1930ز نووسراوە .

46 . اعلام بالغیب واهام بلاریب: ڕاڤەی هەندێ فەرمودەی پێغەمبەرﷺ لە 1992ز چاپکراوە.

47. نور الاسلام: لەزانستی عەقائیددا نووسراوە، لە ساڵی 1397ك–1977ز دایناوە و 1978ز چاپکراوە.

48. علماؤنا في خدمة العلم والدین، ساڵی 1401ك–1981ز نووسیویەتی و لە 1983ز چاپکراوە، بەڕاستی لەم پەرتووکەوە مامۆستا وەك کەشکۆڵێك بۆ زانایانی کورد دەردەکەوێت.

49. مواهب الرحمن فی تفسیر القران: حەوت بەرگە لە تەفسیری قورئاندا لە 1984ز لە بغداد دایناوە و لە 1986–1989ز چاپکراوە .

50. خلاصة منظومة جواهر الكلام في عقاید أهل الاسلام: کورتکراوەی پەرتوکی جواهر الکلامی خۆیەتی، لە 1992ز لە بغداد کورتی کردوەتەوە و لە 1992ز چاپکراوە .

51. الرسالة وأنوارها: سەبارەت بە پەیامی پێغەمبەران‌و موعجیزەکان، لە 1989ز چاپکراوە .

52. اسناد الأعلام الى حضرة سید الأنام، لە 1995ز چاپکراوە .

53. الفرائد الجدیدة على المطالع السعیدة، ڕاڤەی (مطالعی سیوطی)یە لەزانستی نەحودا.

54. الوردة العنبریة في مدح خیر البریة: ساڵی 1413ك . 1992 دایناوە و لە 1994ز چاپکراوە .

55. الأنوار القدسیة في الأحوال الشخصیة.

56 – الوسیلة في شرح الفضیلة، ڕاڤەی (الفضیلة)ی مەولەوی یە، بە عارەبی لە عیلمی کەلامدا و لە 1959ز لە کەرکوك نوسیویەتی و لە 1972ز لە دوو بەرگدا چاپکراوە.

سێهەم: بەزمانی فارسی:

57. نامیلکەی (شمشێر کاری بر نسیمی رستگای) وەڵامە بۆ پەرتوکی (نسیمی رستگاری) کە لەسەر ئیجتیهاد و تەقلید ئایەتوڵڵا موحەممەد مەردوخی سنەیی نووسیویەتی‌و مامۆستای مودەڕڕیس وەڵامی بۆ نووسیوە، لە ساڵی 1356ك دایناوە .

58. فوائد الفوائح در شرح (منظومه الفوائح) کە مولوی لە عەقائداو بەزمانی فارسیی هۆنیویەتەوەو مودەڕڕیسیش شیکە ڕاڤەیەکی کردووەو مەولەوی مەلەوان لە فارسیدا ناساندووە بە عەجەمستان.

دەستنووسەکانی مامۆستای مودەڕڕیس:

لەڕاستیدا مامۆستای مودەڕڕیس کتێب گەلێکی هەن کە هێشتا بەدنیای چاپنەگەیشتوون، من ناڵێم هەموویان دەنووسم، بەڵکو ئەوەی بەردەستم کەوتووە، زانیاریم لەسەری هەیە قامکی بۆ درێژ دەکەمو ئومێدمە قوتابیانو شوێنکەوتووانی بتوانن سودیان لێوەرگرنو پاش لێکۆڵینەوە چاپیان بکەن.

59. العلمان في العلمين: لەزانستی (وضع و استعارة) دا لە ساڵی 1373ك نووسراوە .

60. شرح حدائق الصمديه لەزانستی نەحودا نووسیویەتی .

61. العقد الذهب في جيد الأدب، لەزانستی (بديع وعروض)دا دایناوە.

62. خلاصە التبیان، لەساڵی 1374ك داینـاوە.

ئەمانە هەمووی دەستنووسنو بەعەرەبی نووسراون.

بەزمانی کوردیش ئەمانەی نووسیوە:

63. نامەی حەقیقەت، ساڵی 1362ك داینـاوە .

64. ڕۆژگاری ژیانم: دەستنووسێکی زۆر جوانەو لەبەسەر هاتو ڕۆژگاری ژیانی خۆی نووسیویەتی (256) لاپەرەی خورشیدییەو بەدرێژی تا ساڵی 1969 ژیانی خۆیی تیا نووسیوە .

65. سۆسەنی کۆسار: ئامۆژگارییە بۆ موسڵمانان لە ساڵی 1419ك نووسیویەتی .

66. وەنەوشەی نازار: لە ساڵی 1403ك داینـاوە .

67. پەیڕەوان، باسی خەلیفە دیارەکانی شێخ عوسمان سراجەدینی یەکەمو کوڕەکانی دەکات.

68. باخچەی مەعریفەت: لە ساڵی 1373ك نووسیویەتی .

69. ڕاڤەو لێکۆڵینەوەی شیعرەکانی سالم.

70. ڕاڤەو لێکۆڵینەوەی شیعرەکانی بێسارانی.

71. شەمامەی بیندار: فەلسەفەو ئامۆژگارییە.

72. نامەی بەختیار: ئامۆژگاری گشتییە بۆ مسوڵمانان لە ساڵی 1384ك داینـاوە .

73. ڕاڤەی تەصریفی زنجانی، بەکوردی لەزانستی صەرفدا.

74. باوەشێنی دڵ بەچەند دەستە گوڵ باسی ژیانی خۆی دەکات تا بوونە مامۆستا لە بیارە، پاشان وەك وەفایەك باسی شێخەکانی نەقشی دەکات بە مەولانا خالید دەست پێدەکاتو بە شێخ (عومەر ضیاءالدین) کۆتایی دێتو مەخابن ئەم کتێبەی تەواو نەکردووە بە خەتەکەیدا پێدەچێ لە تەواوی پیریو دەست لەرزۆکی نووسیبێتی .

دەستنووسە فارسییەکان بریتین لە:

75. (شهاب سما در رجم جن جان نما): ئەمەش وەڵامە بۆ کتێبی (جان نما) دانراوی ئایەتوڵڵای مەردرخی لە عەقیدەدا، شێخی مودەڕڕیس لە 1357ك وەڵامی بۆ نووسیوە.

76. فیوضاتی خدای ذی من: ڕەددی پەرتووکی (یزدانو أهریمن): دانراوی ئایەتوڵڵای مەردۆخییە کە هەم کتێبەکەی مەردۆخیو هەم وەڵامەکەی مودەڕڕیس هۆنراوەیە، ساڵی 1358ك داینـاوە .

77. گلزاری حكمت در رباعیات فارسی: نامیلکەیەکە لەسەر شێوەی هۆنراوەی فارسی لەگەڵ چەند چوارینەیەکی فارسی ساڵی 1377ك داینـاوە.

78. هۆنراوەیەکی فارسی لە زانستی تەجویددا، ساڵی 1373ك نووسیویەتی.

79. ڕای رحمت حق: شیعرە بە فارسی .

ناساندنی (ڕۆژگاری ژیانم)

(ڕۆژگاری ژیانم) لە نووسینی مامۆستا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس دەستنوسێکە لەو دەستنوسانەی بە خەتی مامۆستا خۆی نووسراوەو لە (256) لاپەڕەدا نووسراوەو قەبارەی لاپەڕەکانیشی (20 × 28.5)سم هەر لاپەڕەش (32) دێڕی لە خۆ گرتووەو دیارە مامۆستا بەمەرەکەبو قامیش نووسیویەتی.

خەتی ئەم دەستنوسەر زۆر ڕوونو ئاشکراو جوانەو کەسێ تۆزێ شارەزایی خەتی مامۆستا بێت، زۆر بە سادەو ڕەوانی دەیخوێنێتەوە، مامۆستا بەڕێسای نووسینی مەلایانەو دێرین دەنووسێو هەندێ جار حاشیەو پەراوێز بە چواردەورویدا دەهۆنێتەوە.

مامۆستا پێش دەستپێکردن بە کتێبەکەی پێڕستێکی نووسیوە وەڵی هەمووی تەواو نەکردووە تا سەرگوزشتەی (مەولەشێت) ڕۆیشتووە، ژمارە لاپەڕەی پێڕستەکە هەڵەن بۆ نمونە (هۆزی قازی ل11) کەچی لە لاپەڕە (8) دایە، باسی (مەولە شێت ل/45) ئەو لە لاپەڕە/67 دایە و بەم چەشنە...، پێدەچێ ژمارەی لاپەڕەکانیش دواتر نوسرابن.

لە لاپەڕە (3)دا ناوی برێك لە نووسراوەکانو ساڵی دانانیان نووسراوە، وەڵی هەندێ لەو ناوانە لە کاتی چاپدا گۆڕاونو دەبێ بە وردی تەماشا بکرێن، بۆ نمونە (البستان في فتاوی علماء کردستان) چاپ کراوە، بە ناوی (جواهر الفتاوی)، هەردووك هەر یەك کتێبن و نابێ بە دوو حساب بکرێن، یان هەندێ لەو کتێبانە لەگەڵ کتێبی تر چاپ کراوەو دووبارە بە نووسراوی سەربەخۆی مامۆستا حساب ناکرێن، بۆ نمونە (کشف الغامض عن أحکام الحائض) کە لە(1348) نووسیویەتی لەگەڵ کتێبی (جواهر الفتاوی) چاپ کراوەو بە شێکە لەو کتێبە.

لە لاپەڕەی (4)دا ناوی ئەو قوتابیانەی نووسیوە کە لە بیارە ئیجازەی مەلایەتی پێ بەخشیونو مێژووی ئیجازەکانیشی نووسیوە، (27) قوتابی بیارەو یەك قوتابی سلێمانیو پێنج قوتابی کەرکووکی تۆمار کردووە کە موجازی مامۆستان.

لە لاپەڕە (5)دا بە ساڵی کۆچی ڕۆژی لە دایکبوونی (موحەممەد فاتیحو محمد و عالیە وموحەممەد نجیب وصلاح الدین و عطیە)ی لە منداڵەکانی نووسیوەو لە خوارەوەش لە دایك بوونی شیلانیی کچی صەلاحی تۆمار کردووەو لە کۆتاییدا نزای عاقبەتی خەیرو ئیمانو سەلامەتی بۆ کردوون.

ئینجا لە لاپەڕە شەشەوە دیباجەکەی مامۆستا دەست پێدەکات[1].

مامۆستای مودەڕڕیس لەم نووسراوەدا زۆر کات لە ژیانەکەی خۆی تێدەپەڕێو هەندێ باس کە مەبەستیەتی زۆر درێژەی پێدەدا، بۆ نمونە زۆر بە درێژەی باسی هۆزی قازیو هەسەن دەکاتو شەجەرەکانیان دەنووسێو لە لاپەڕە (8 – 13)ی کتێبەکەی ئەو باسەیە، یان هەندێ کەسایەتی هەن وەك وەفایەك ژیانیانی بە درێژی نووسیوەتەوە وەك شێخ عمری ئیبنولقەرەداغی کە لەلاپەڕە (84 – 92) باسی ژیانو قیافەو خووڕەوشتی دەکات، یان باسی ڕشتەی ساداتی بەرزنجە لە شێخ عیساو شێخ موساوە، یان پیر خدریو کاکوزەکریاکان، یان باسەکانی مەریوانو ئەمیر حەمزەو..

کورتیو پوختی دەمەوێ بڵێم: (ڕۆژگاری ژیانم) کە شکۆڵ ئاسا زۆر شتی جوانو زۆر باسی ناسکی لە خۆ گرتووەو ئەوەندەی بۆم ڕۆشن بووەتەوە دەرەنجامی خوێندنەوەم بۆ مامۆستاو نووسراوەکانی مامۆستا بەدوری لە کوردستان زۆر غەمبار بووەو عاشقێکی بێ وێنەی ئەم خاکە بێ وێنەیە، سەرسامە بە دارو ڕووبارو هەواو پیاو ماقوڵو زانای ئەم خاکە، هەموو مەبەستیشی دوو شتە:

یەکەم: دەیەوێ هەویە و تاریخێك بۆ ئەم گەلە کە بە هۆی دینەوە پەیدا بووە نەپوکێتەوە.

دووهەم: ئەم هەمووە زاناو گەورە پیاوەی کورد ناویان نەفەوتێو تۆزی زەمەن نەیان شارێتەوە.

ئێتر ئەم دڵە ناسکە بەم هەمووە عیشقو ئەوینەوە دەیەوێ ژیانی خۆی بنووسێ نەبادا گەلی مردووی ئەمیش بمرێننو

[1] بۆ زیاتر چاوەڕوانی خوێنەر چەند لاپەڕەیەکی (ڕۆژگاری ژیانم) کۆپی دەکەین، بنواڕە پاشکۆی ئەم کتێبە.

کە دەگاتە بابەتێكو دەزانێ گەلەکەی مراندویانە یەکسەر قەڵەمی ئەویندار دەگرێو دەچێتە سەر ئەو باسەو کەمێك دەیلاوێنێتەوە .

بەهەر حاڵ من بۆ ئەوەی خوێنەر بە ماموٚستای مودەڕڕیس و ژیانی پڕ گەوهەری ئاشنا بێت، ئەم دەسنووسەم کورت کردوەتەوەو ئەوەی پەیوەست بە ژیانی خۆیەوە نەبێت نەمنوسیوەتەوەو تەرکم کردوە. بەڵام بەم هێمایە(...) ئیشارەتم بۆکردوەو هەندێ جاریش، گەر بەگرنگم زانیبێ پوختەکەیم لە پەراوێزدا باس کردوە.

لەنێو نوسینەکەشدا گەر ووشەیەك یان جملەیەکم بەپێویست زانیبێت بۆ ئەوەی زیادی بکەم خستومەتە نێو (.) و لە پەراوێزدا ئیشارەتم پێداوە .

هەندێ شێوەنوسینی ماموٚستام گۆڕیوە وەك (دەرزێ) کردومە بە (دەرسی) یان (إسراحەت) کردوومە بە (ئیسراحەت)، ئەمەش لە هەمو جێیەکدا نەمکردوەو ویستومە چەشنی نوسینەکەی ماموٚستا تێك نەدەمو تامی قەڵەمەکەی ئەو نەگۆڕم.

سەرباسم بۆ نوسیوەو هەندێك نوسراوەکەم زیاتر پێدەرخستوەو لە پەراوێزدا ئیشارەتم بۆ ئەمەش نوسیوە .

هەندێك نوسین گەر بە هەڵە پێش چاوم کەوتبێ، پەڕاندوومە جا یان پیت یان ووشەیەکم پەڕاندوە بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەکە زۆر کات لە پەڕاوێزدا ئیشارەم پێنەداوە، وەك (فاتحی لەگەڵیا خۆیا برد)ل610، ڕاستەکەی (فاتحی لەگەڵ خۆیا برد) یان (پیای) کراوە بە (پیاوێ).

ماموٚستای مودەڕڕیس ساڵەکانی بە نوسین نوسیوەو بەکۆچی تۆماری کردوە، من کردومە بە ژمارە و زاینییەکەشم بۆ زیاتر ڕوونی لەپەناوە نوسیوە.

ماوە بڵێم: خوێندنەوەی ژیانی هەر هەڵکەوتویەك، کۆپلە واتایەك لەخۆ دەگرێ، کە دەبێ خوێندنەوەی تایبەتی بۆ بکرێ و، لێکۆڵینەوە لەسەر: 1–هۆکاری پێگەیشتن. 2–بەرهەڵستەکان لەبەردەم پێگەیشتن. 3–خاڵە سەرکەوتوەکان لەژیانی ئەم کەسایەتییە. 4– شێوازی نوسین و قەڵەمی. 5–خزمەتی گەل و نیشتمانی. 6– تایبەتمەندی ئەم کەسایەتییە. 7–خاڵە لاوازەکان لەژیانی ئەودا.. زەرورەتێکی باسی مێژویی وورد و زانستین.

ئەم نووسینەی ئێمەش گەر چی تەقەی لە هەندێ لەوانەی سەرەوە داوە، وەلێ مەبەستی سەرەکی تێیدا وەفایەکە بۆ ئەو زانا گەورەیەی زۆر زانای ئەم وڵاتەی بە زیندوویی هێشتەوە، بە زیندوویی ژیانەکەی بهێڵینەوەو بۆ نەوەی داهاتوو خزمەتێك پێشکەش بکەین .

مامۆستای مودەڕڕیس بە پێنووسی خۆی بناسە

دیباجە

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي خلق الانسان، وكرمه بالفضل والاحسان، فميزه بالعقل والعلم والقلم واللسان، والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي هو في عين الوجود انسان وعلى آله وصحبه واتباعه بالاحسان الى يوم الدين.

لە لای ئینسانی هوشیارا دیارە، هەر ئینسانێ لە ماوەی ژیانی خۆیا گەلێ كارەسات ئەبینێ، كە بە سەری خۆیا، یا هاوڕۆژەكانیا بێت گەلی شتی بەسوودو بار[1]، بۆ خۆی یان بۆ ئەوان دەست ئەكەوێت، ئەگەر ئینسان هۆی ئەو شتانە تەماشا بكات، ئەو ڕوداوانە بە خۆیانن و هۆكانیانەوە بنووسێتەوە، بۆ پاشەڕۆژی خۆی و هاو زەمانەكانی، بۆ چینی دواكەوتووانی ئەوانیش زۆر بەسوود ئەبن.

هەروا گەلێ شت بەراورد ئەكا كە ئەبن بەسەرمەشق بۆ هاونیشتمانەكانی بۆ غەیری ئەوانیش لە موستەقبەلا لەسەر ڕووناكی ئەوانە ڕەفتار بكەن، بۆیە (سعدی) فەرموویەتی:

مرد هیز مند پیشـەرا   عمر دو بایست در ئین روزگار

تا زیكی تجربە ارد بە بند   و ز دگردی تجربە ئارد بەكار

جا لەسەر ڕووناكی پێشوو، من ئەمەوێ ڕووداوی زەمانی خۆم، ئەو كەسانەی كە لەگەڵیانا بووم – ئەوەی لە بیرما مابێ– بیان نووسم لەبەر چەند شت:

یەكەم: وەزعی ژیانم لەلای دۆستان، عەلاقەت دارانم ون نەبێ.

دووەم: وەزعی ئەو كەسانە لەم نامەدا ئەیان نووسم دەركەوێ.

سێهەم: هەر پەندێكی سوودمەندیان تیادا هەبێ ڕەفتاریان پێ بكەن.

چوارەم: بۆ خۆم لە ماوەی دوایی ژیانما بە تەماشاكردنیان بە بیرەوەری حاڵی خۆمو دوستانم دڵی خۆم تۆزێ لە تۆزو تەمی غەم پاك بكەمەوە.

وە ئەم نووسراوانەم ناونا بە (ڕۆژگاری ژیانم)[2] لە میهرەبانی یەزدانی پاك داوا ئەكەم كە ئەم دەفتەرە[3] بكا بە هۆی سوودی سەعادەتو پیرۆزی ئەوانە تەماشای ئەكەن:

گەلێ لە زانای خاوەن بیرو هۆش   گەلێ ئەدیبی بوساغی تێكۆش
گەلێ مەردانی بە عەقڵو ویژدان   زۆر پاڵەوانی ئامادەی مەیدان
گەلێ دڵ پاكی بۆ مەردوم دڵسۆز   زۆر دڵ ڕووناكی خاوەن عەشقو سۆز
گەلێ دڵبەری سەروی سنۆبەر   كە تانەی ئەدا بالای لە عەرعەر
گەلێ بەخشندەی خاوەن خانەدان   پەنای ڕۆژی ڕەش بۆ حاجەت مەندان
مردنو گیانیان گەیشتە بەهەشت   باسێكیان نەما نە لە شار نە دەشت
مایەی ئازارە بۆ دڵی هوشیار   سوودێ وەرنەگرێ لە چەرخی دەووار
تۆماری دەوری خۆی نەكاتەوە   ئاوڕ بۆ حاڵی كەس نەداتەوە
نەكا بەسەرمەشق ئیشی پێشینان   نەكا بە ڕێگە ڕێی تێكۆشینیان
جیهان قەڵایەو ئینسان پاسەوان   نارەوایە بۆی نووستنی شەوان

1 لە دەستنووسەكە بەم چەشنە نووسراوە (گەشتی بەسود و بارە)و ڕاستییەكەی ئەوەی سەرەوەیە كە نووسیومە.

2 لە دەستنووسەكەدا (ڕۆژگاری ژیان) نووسراوە.

3 لە دەستنوسەكەدا (كە ئە دەفتەر بكا) نووسراو.

پێویستی مەردە لە ڕووی جیهاندا بێدار بی لە گشت ماوەی ژیانا
مەبەستی (نامی) لەم تولی و عەرزە ئەمەیە بۆ مەرد کەرامەت فەرزە[1].

ڕیشەی نەسەبی خۆم

باوکم موحەممەدی کوڕی فەتاح کوڕی سلێمان کوڕی مصطفى کوڕی محمد خەجێ لە عەشیرەتی (هۆزی قازی)، دایکی باوکم ریحان کچی نصر الله خەڵکی دێی (کورەمێو) لەلای پێنجوێن دا.

باوکی باوکم فەتاح لەگەڵ عەزیز ناوی برایا ظریفة ناوی خوشکیا لەلای باوکەوە لە(هۆزی قازی) وەلەلای دایکیەوە لە (هۆزی هەسەن) ن، ئەمانە لە ناو هۆزی قازیدا لە دایك بوون، پاش ماوەیێ لەناو عەشیرەتەکەیان دەرچوون، وەموددەتێ لە دێی (کەولۆس)، وەپاش ئەوە لە دێی (چەوتان) دانیشتوون، هەتا باپیرەم فەتاح ژنی هێناوە ئەمجار لەو دێ دەرچوون، هاتوون بۆ دێی (تەکیە) لە خواری مەرکەزی ناحیەی خورماڵەوە، لە دێی تەکیەدا کە موڵکی شێخ بهاء الدین بوە بە زارعی دانیشتوون.

ئەم هاتنەیان بۆ (تەکیە) لە دەوری تاریخی 1275ك–1858ز بووە، دایکی باوکم لە پێش پەیدا بوونی باوکمدا دوو کوڕی تری بوە یەك لە دوای یەك، یەکەم محمد مصطفى ناو دووەم محمد شریف ناو، لەم سەردەمەدا لەگەڵ بەخێو کردنی منداڵەکانی خۆیا شیری داوە بە شێخ حسام الدین کوڕی شێخی بهاءالدین کە ئەم کوڕە لە (طیبة خان) ی کچی سید عبد الرحمن بیەلەنگەیی بووە.

محمدی باوکم هەر لە دێی (تەکیە)دا لە تاریخی 1285ك–1878ز دا لە دایك بووە[2]

وەهەر لە تەکیەدا گەورە بووە، پاش چەن ساڵێ باوکی باوکم فەتاح لەدێی تەکیەدا وەفاتی کردوە.

پاش ئەمە عزیزی مامی باوکم لەو دێ دڵی هەڵکەنراوە و گوێزاویەتەوە بۆ دێی ڕەشان لەلای (پێنجوێن)دا، وەدایکی باوکم لەبەر ئەوەی چاوی لە کوڕەکەیەوە بێ شوی کردوە بە مامە عزیز، پاش چەن ساڵێ لە ڕەشانەوە لەبەر هەنێ کارەسات لە ڕەشان گوێزاویانەتەوە بۆ (بەییلە)، وەلەوێ مەشغوڵی زەراعەت کردن بوون، لە دەوری تاریخی 1310ك–1892ز دا دایکی باوکم لە عزیزی هێوەری کوڕێکی محمد ناوی بوە پاش ئەو کچێکی خەجێ ناوی بوە.

باوکم لە تاریخی (1315ك–1897ز) ژنی هێناوە، دایکم (خانم) ناو لە عەشیرەتی (سورەجو)یی بووە، کە لە نزیکی شانەدەریدا دانیشتوون، لە تاریخی 1317ك–1899ز ئامینەی خوشکم لە دایك بوە، لە (1321ك–1903ز) لە ئەوەڵی

[1] ئەم دیباجەیە لە گۆڤاری (ستاندەر)دا بڵاو نەکراوەتەوە.

[2] لێرەوە ئەو هەڵە بەربڵاوە ڕەد دەبێتەوە کە دەڵێ مامۆستای مدرس لە تکیە لەدایك بوە، لێرەدا بەڕونی مدرس دەڵێ: باوکم لە (تکیە) لەدایك بوە، پاش وەفاتی باپیریشی کە فتاح بوە، نەنکی واتە دایکی باوکی شوی کردوەتەوە بە عزیزی برای فتاح کە هێوەری خۆی بوەو باریان کردوە بۆ (ڕەشان) لای پێنجوێن و دواتریش کە سۆفی محمدی باوکی گەورە بوەو ژنی هێناوە لە (سورەجۆ) هەر لەلای پێنجوێن و چەند جارێك باریان کردوە بۆ دیوی ایران و هاتونەتەوە هیچ باسێکی تری (تکیە)م نەخوێندوەتەوە لە دەستنوس و چاپکراوەکانی مامۆستای مودەرریسدا، ئیتر نازانم ئەم هەڵە چۆن بڵاو بویەوە دنیای ڕاگەیاندنی داگیرکرد و ڕاستی شاردەوە، بۆ جوانبینی ئەم هەڵە بنوارە کوردستانی نوێ (ژ/2510) بابەتێکی صلاح عبدالقادر (ژ/3763) بابەتێکی بەرزانی مەلا تەها کە هەردوك ئەم هەڵەیان نوسیوە، هەروەها ژمارە (902) ڕۆژنامەی خەبات بابەتێکی ممتاز حەیدەری و لە رۆژار (ژ/14) هەمان هەڵەی تێدایەو هەفتەنامەی یەکگرتو (ژ/555) بابەتێکی غازی عەلی و هەروەها بابەتێکی ئومێد محمد قەرەزاغی لە (ژ/ 132)ی رۆژنامەی داهێنان و لە (الافق)یش دا بە عەرەبی بابەتێکی محسن تحسین و شێخ فائق نامق لە بابەتێکی تری (الافق)ی (ژ/115)دا، ئەمانە هەمو ئەم هەڵەیان تێدا دوبارە بوەتەوە، هێندەی من ئاگادار بم، لەگەڵ ئەوەشدا دەستخۆشی لە هەمویان دەکەم و لە سەرجەم ئەو بەڕێزانەی ئەو زاتە گەورەیان بەسەر کردەوەو بە پێنوسی جوانیان مێژو و وەفاداریان نوسی و لە زۆرینەشیان سودم بینیوە و منیش چەندەها هەڵەم هەیە، تەنها مەبەستم راستکردنەوەی ئەم هەڵەیە بو، لەژیانی ئەم زانا پڕ لە گەوهەرە بەو بۆ ئەم بۆچونەی خۆیشم بە تەلەفۆن پەیوەندیم لەگەڵ مامۆستا محمد علی قەرەداغی گەورە نوسەر کرد و لەرۆژی 2005/9/17 لە وەڵامدا فەرموی راستر وەهایە کە مامۆستا لە دەوروبەری مەریوان لەدایك بوە، پێم وایە ئەم هەڵە لەم عیبارەتەوە سەرچاوەی گرتوە کە لە (علماؤنا/324) دەفەرموێ (**أنا عبد الكريم بن محمد المتولد في قرية "تكية"**) و ئەو المتولدەیان بە سیفەت بۆ عبدالكريم گەڕاندوەتەوە، ڕاستیەکەی وەهایە کە بۆ محمد دەبێتە سیفەت و ئەقرەب مرجعە.

بەهارا من لەدایك بووم[1]

وە لە 1322ك–1904ز دا، رابیعەی خوشكم لە دایك بوە، وەلە ساڵی 1325ك–1907ز دا باوكم وەفاتی كردوە (ل/7)...[2]

باوكم خوێندەوار بوو، وەموریدی شێخی بیارە شێخ علاءالدین بوە، زۆر صالح وەخزمەتگوزاری ئەهلی عیلم و صەلاحت بو، زۆر محەببەتی مەرحوم حاجی سید حسن ی چوڕی بوو، حاجی سید حسن لە سەفەری حەج دا (دلائل) یْكی چاپ ئەستەمبولی بە دیاری بۆ هێنا بو، تا ماوەیێ پاش فاتی باوكم ئەو دەلائلە مابو لە پاشا فەوتا.

من خۆم لە تەمەنی پێنج ساڵیدا لەبەر ڕەغبەتی باوكم لە خوێندنما نراوەمەتە بەر قوتابخانەوە، بیرم دێ مامۆستا مەلا عبدالواحد برای مەلا عارف كە لەوكاتا مەلای ئاوایی بو ئەلف و بێی نوسیەوە بۆم، خەتەكەی زۆر روناك بو، كە پرسیاریان ئەكرد لێم: ئەو حەرفە چۆنە نوختەی هەیە یا نە، چەن نوختەی هەیە، باش جوابم ئەدایەوە.

بیرم دێ پرسییان لێم (م) لەچی ئەچێ؟! وتم: لە مێزەرەكەی مامۆسا مەلا عبدالواحد، گەلێ بەجوابەكەم پێكەنین.

پاش ماوەیێ كەم قورئانم گەیاندە سورەی (زمر) ئەوەندە بەرچاوم كرابووەوە لەوە ژور گوێیان لێ گرتم، قەراریان دا پێویستم بە دەرزی قورئان نەماوە، لەو كاتا زیافەتێكی پلاوو گۆشتیان بە باوكم كرد بۆ شادیانەی قورئان خوێندنم.

مەرحومی باوكم لەپێش وەفاتیا بە چەن ڕۆژێ ڕۆیشت بۆ تەعزیەی یەكێ لە دۆستان، لەوسەرەوە كە هاتبۆوە، بە عاصاكەی خەتێكی لەژێر دارگوێزێ كێشابوو، فەرموبوی: ئەگەر من لەم ڕۆژانا مردم لەژێر ئەم دارا لەسەر حاسی ئەم خەتە بمنێژن.

ئەو ڕۆژە بۆ شەو وەصیتی كرد بۆمان كە لە پاش خۆی تەركی خوێندنم نەكەم، بە هەر وەزعێ ببێ هەر دەوام بكەم، دائیمە عەلاقەمان بەشێخی (علاءالدین)ەوە ببێ، هەروا قەراری دا كە كاغەز و قەڵەم و دەوات بۆ من بسێنێ و بنوسم نەكا

---

1 گەلی كورد مێژووی لە دایكبوونی ڕۆڵەكانی تۆمار نەكردوە لە كاتی خۆیدا، هەر بۆیە ئەوەی دەوترێ لە ڕۆژی لە دایكبوون و دیاری دەكرێت بۆ زانایەك لە سەدا سەد نیە و بە عەقڵ ولێكۆڵینەوە دەردەكەوێ ،سۆفی محمدی باوكی مامۆستای مودەرریسیش هیچی بۆ تۆمار نەكردوین ولە پێش پێگەیشتنی ڕۆڵەكەیدا كۆچی دوایی كردوە ،ئیتر ئەوەی دەوترێ لە ساڵی لەداكبوونی مودەرریسدا تەخمینیە، تەنانەت ئەوەی مودەرریس خۆیشی دیاری دەكات لە سەدا سەد نیە، هەر بۆیە خیلاف و جیاوازی لە لە ساڵی لە دایكبوونیدا هەیە:

مامۆستا خۆی دەفەرموێ لە (علماؤنا/324) من لە ساڵی 1323ك–1905ز لەدایك بووم و لەم دەسنووسەش (ڕۆژگاری ژیانم/7) دەفەرموێ لە ساڵی 1321ك–1903ز لە دایك بووم.

وتەی یەكەم بەهێز دەبێ بەوەی كە لە (باوەشێنی دڵ بە چەند بەستەی گوڵ/8)دا دەفەرموێ لە 1323ك لەدایكبووم ،هەروەها من خۆم لە دیمانەیەكم لەگەڵیدا لە 2005/4/21ز لێم دوپاتكردەوە فەرمووی من لە 1323ك لە دایكبووم، وتەی دووەم بەهێز دەبێ بەوەی كە مەشهورە دوو پاش وەفاتی شێخ عمری بیارە لە دایك بوە، شێخ عمر لە 1318ك وەفاتی كردوە ئەمەش لە وتەی دووەمەوە نزیكە.

ئەوەش بۆ خۆم بۆم یەكلا بوەتەوە دوای وردبوونەوە و قاڵ بونەوە لە زۆرینەی نووسراوەكانی مامۆستا ئەوەیە كە مامۆستا لە دایكبووی كەمتر لە ساڵەكانی 1320ی كۆچییە، ئەمەش بە چەند بەڵگە:

یەكەم: موقابەلەی زۆرێك لە مامۆستایانم كردووە وەك مامۆستا محمد عەلی قەرەداغی گەورە نووسەر و دكتۆر محمد گەزنەیی سەرەك زانایان و مامۆستا تەییب بەحكی و مامۆستا تاهیر بەحركی و شێخ طاهر إسماعیل قەرەداغی و...هەموان پێیان وابوو مامۆستا لەو مێژووە گەورە ترە .

دووەم: لێرەدا(ڕۆژگاری ژیانم/7) مامۆستا دەفەرموێ: باوكم لە بەهاری 1325ك وەفاتی كردووە، هەروەها دەفەرموێ(ڕۆژگاری ژیانم/23) : من خۆم لە تەمەنی پێنج ساڵیدا لەبەر رەغبەتی باوكم لە خوێندنما نراومەتە بەر قوتابخانەوە، لەلایەكی ترەوە دەفەرموێ كەفێری خوێندەواری بووە و قورئانی خەتم كردوە و باوكی شادیانەی بۆ گێڕاوە.

منیش دەڵێم گونجاو نیە باوكی لە (25) وەفاتی كردبێ و خۆیی لە (21)یان(23) لە دایكبووبێ و بە پێنج ساڵیش باوكی ڕەحمەتی وەبەر خوێندنی نابێ، شادیانەی بۆ قورئان فێربوونی گێڕابێ، كەوابوو: 1325ك پێنج ساڵی منداڵی لێدەركە و دواتر سێ ساڵێكی بۆ فێر بوونی خوێندەواری و قورئان خەتمكردن لێ لابە، دەمێنێتەوە 1317ك بەم چەشنە: 1325–5–3=1317ك لەدایك بووە بەرامبەر 1899ز.

2 لە (ل/8–22) مامۆستای مودەرریس بە درێژی باس لە هۆزی قازی دەكات، ئەسڵ و بناغەیان، وەچەو نەوەیان.

خۆی بمرێ وەپەکم بکەوێ.

دایکم لەم قسانە زۆر زویر بو، بەڵام ئێمە فامی ئەوەمان نەبو، بە خواستی خودا لەو ڕۆژانا پاش کڕینی کاغەز و قەڵەم بۆ من لە بەهاری ساڵی (1325ك–1907ز) وەفاتی کرد، (رحمه الله وطاب ثراه).

پاش وەفاتی باوکم: دایکم خودا عەفوی بکا زۆر حەولی لەگەڵمادا زۆر کۆششی کرد بۆ خوێندنم، ئەو هاوینە لەماڵی مرحوم مەلا محمدی کوڕی حاجی شێخ قادرا مامەوە، کتێبە ووردەکان وەکو (اسماعیل نامە و..) خوێند. لەم کاتا شێخ عزیزی خەڵکی (دۆڵ پەمو) لە خزمەتی

مەلا محمدا ئەیخۆند، لە رۆژی وەفاتی باوکیشما زۆر دڵخۆشی ئەدامەوە.

پاش ئەم تاریخە شێخ علاءالدین، مەلا محمدی برد کردی بە مدرسی خانەقای (دوروە) منیش لەم لاولا مەشغوڵی خوێندن بوم، بەینێ لەماڵی خۆمان، بەینێ لە (بەییلە)، بەینێ لە (ئەسراوا)، بەینێ لە (کانی سانان)، ماوەیێ لە (لنجاوا) بەکورتی تا ساڵی (1330ك–1911ز) بەخۆندن و پەککەوتن نەخۆشیەوە دەوامم کرد، ئەم جار لە مانگی محرم ساڵی (1330ك–1911ز) لە لەنجاوادا دەستم کرد بە (ل 23) (تصریفی زنجانی) لەو ساڵا تا بەهار تصریفم گەیاندە باسی مضاعف، لە بەهارا ڕۆیشتم بۆ (سەردوش) بۆ لای مەلا سلێمان کوڕی فقێ عثمان کە داوای خزمایەتی ئێمەی ئەکرد، باسی مضاعفم لە تصریف خوێند، دەستم کرد بە عوامل، بەڵام بیستم کە (مەلا محمودی جوانڕۆیی) هاتووە بۆ (بالك) بوە بە مدرس، لە سەردوش گوێزامەوە بۆ بالك، لەوێ عوامل و سعدالله ی بچوکم خوێند.

لە عەینی ساڵا مامۆستا مەلا عبدالواحد کوڕی مەلا عبدالصمد بو بە مەلای (گوێزە کوێرە) منیش لەبەر ئەوە کە ئەم زاتە مناسبەو دۆستی قدیمی لەگەڵمانا بوە رۆیشتم بۆ خزمەتی، لەخزمەتی ئەوا لە ساڵی (1332ك–1913ز) (أنموذج)م تا باسی (فعل) خوێند، پاش ئەوە (اظهار)م خوێند، پاش ئەو (تصریفی مەلا عەلی)م خوێند، دوو (رسالەی وضع واستعارة ی مەلا ابوبکری میر رۆستمی)م خوێند، پاش ئەمانە دەستم کرد بە کتێبی (جامی) جامیم گەیاندە باسی (تمیز)، ئەم ساڵە ساڵی (1334ك–1915ز) بوو، لە ئاخری ئەم ساڵا لە پایزا دایکم وەفاتی کرد.

لەپێش وەفاتی دایکما (آمنة)ی خوشکم شوی کردبو، لەپاش وەفاتی دایکم هەر زەخیرەو ئەشیائێکمان بو بارم کرد بۆ ماڵی پورە فاتمەی خوشکی دایکی بۆ دایکم، کە ماڵیان لە (دایران) بو، رابعەی خوشکیشم برد بۆ لای ئەو، بەقەی ئیمکان مصرفم بۆ ئەکرد.

ئەم جار گوێزامەوە بۆ (کانی سانان) بۆ خزمەتی مەلا شریف (جامی)م گەیاندە (توابع) پاش ماوەیێ لە ئاخیری پایزا رۆیشتم بۆ خزمەتی حاجی مەلا عزیز لە (دەرەتفی) ئەو زستانە لە خزمەتی ئەوا بەعزێ (جامی)م خوێند، لەپاشا دەستم کرد بە (سیوطی) تا بەهار گەیاندمە دەوری (موصولات)، لە بەهارا گەڕامەوە بۆ خزمەتی جەنابی مامۆستا عبدالواحد و لەسەر خوێندنی (سیوطي) دەوامم ئەکرد، بەڵام لەبەر ئەوە رۆژ بەڕۆژ دنیا تاریکتر ئەبو، گرانی دەستی پێکردبو، خەڵکی لە ئاشوبی جەنگی جیهانی زۆر پەرێشان بوون، منیش دڵم هەڵکەنرا، ویستم بڕۆم بۆ ووڵاتێ تر، تصادف لەو ماوەدا مەلا عبداللطیف نجنێیی بانەیی برای مەلا عبدالوهاب نجنێیی هات بۆ لای ئێمە، ئەیویست بڕوا بۆ (شاری سلێمانی) بۆ خوێندن، منیش لەگەڵ مەلا حسن ی بالیکەدەری دا لەخزمەتیا کەوتینە ڕێگە بۆ شاری سلێمانی، لە سلێمانیدا لە مزگەوتی مەلا عزیزی بالیکە دەری دامەزرام... (ل/24)[1].

[1] مامۆستای مودەڕریس لە (ل/24–61) لە باسی سەفەرەکەی لادەداو دەفەرموێ(واز ئێنم لێرا لە باسی سەفەر ئەگەڕێمەوە بۆ هەنێ خەبەر) ئیتر لە سەرەتاوە باسی پەشێوی دنیا و جەنگی جیهانی یەکەم و جیهادی کوردانی دلێر بەرامبەر ڕوس و شەهیدانی ئەم ڕێگە و بەشداری شێخی علاء الدین و....پاشان باسی مەریوان و ئاوو هەوا و ئابوری ئیدارەو ناودارانی ئەم ووڵاتە و گۆشەی ئایین و دین پەرستی مەریان و پەیوەندی ساداتی پیر خدری و بەرزنجی و کاکۆ زەکەریایی بەم خاکەوە دەکات و ڕشتەی ساداتی بەرزنجە دەهۆنێتەوە و شێخ عیسی و شێخ موسی و سید صادق و کابلێ و کاکە سوری و شێخ حسنی گڵە زەردە و زۆرێکی تر باس دەکات و نامە مەشهورەکەی نادرشا بۆ شێخ و وەڵامی پڕ کەرامەتی شێخ حسن بۆ نادر شا دەنوسێتەوە و....دێتە سەر باسی ئەمیر حەمزەی

ئەم سەفەری منە لە خزمەتی مامۆستا مەلا عبداللطیفی برای مەلا عبدالوهابی بانەیی، مەلا احمدی خەراجیان، لەگەل مەلا حسن ی بالیکە دەری وەفقی حسێن ی طائربوغەیی دا، لە ئاخر مانگی زستانابو، چەند ڕۆژێ پێش نەورۆز، لە پێنجی ئەو مانگەوە باران نەباری، بەم هۆوە خەڵك زۆر نارەحەت بون، هەموو کەس دوعای بارانیان ئەکرد.

لەڕێگەدا شەوێ لە (دەرەتفێ) بوین، بۆ سبەینێ ڕێکەوتین هاتینە پێنجوێن شەوێکیش لە پێنجوێنا بوین لە مزگەوتی پاشادا، لەوێوە ڕێکەوتین بۆ ئێوارە گەیشتینە دێی (وولیاوا) شەو لەوێ بوین بۆ سبەینێ ڕێکەوتین بۆ ئێوارە گەیشتینە دێی (چنگیان) لە بەینی ئەم دوو دێدا دووجار توشی زەحمەت بوین:

یەکەم: لە چەمی (ئاشان) گەیشتین بە گەلێ (ضبطیة) کە لەلای خۆیان پاسەوانی ئاسایشی ڕێگەبون، ویستیان خۆیان بگۆڕن لێمان ڕوتمان بکەنەوە، بەڵام مەلا احمدی خەراجیانی یەکێ لەو جەماعەتەی ناسی بەهۆی ئەوەوە ڕزگار بوین.

جاری دوەم: لە نزیکی (نۆدێ) توشی گەلێ عەسکەر بوین بۆ پێنجوێن ئەڕۆیشتن، ئەوان پێڵاوی مەلا حسن یان برد، هەرچی پاڕاینەوە نەیان دایەوە، بە هەر چۆن بێ گەیشتینە (چنگیان) لەو ڕۆژا مەلا عارف مەلا بو مامۆستا مەلا قادری باوکیشی لەحەیاتا بو..

بۆ سبەینێ لە چنگیانەوە هاتین بۆ دێی (سیتەك) لەو کاتا (مەلا سلیمان) ناو مەلای سیتەك بو، کە لەپاشا بو بە نائب قازی لە ماوەت دائەنیشت، کە گەیشتینە سیتەك تەماشامان کرد خەڵکەکە لەسەر تەقالیدی وولات هەنێ ئاڵای قەبری صالحانیان هێنابوو، خستبویانە ناو حەوزی دێ بەئومێدی ئەوە باران بباریێ، زۆر زۆر بۆ باران چاوەڕێ بون، شەوێکیش لە سیتەك ماینەوە بۆ سبەینێ هاتین بۆ شاری سلێمانی.

وە بەهۆی ئەوەوە کە مەلا حسنی بالیکە دەری خزمی مەلا عەزیزی مدرس بو ئیمامی مزگەوتی مەلا محمد امینی بالیکەدەری (بو) لە مزگەوتی مەلا محمد امینی بالیکەدەری یا بەمیوانی دانیشتین، لەپاش شەوو ڕۆژێ منو مەلا حسنی بالیکەدەری لە عەینی مزگەوت دامەزراین، مامۆستا مەلا عبداللطیف، فقێ حسینی طائر بوغەیی لە مزگەوتی شێخ محمدی بەرزنجەیی دا دامەزرا، مەلا احمدی خەراجیانیش ڕۆیشتەوە بۆ خەراجیان کە دێی خۆی بوو... (ل/62).

لەخزمەتی مامۆستا مەلا عزیزدا مەشغولی خوێندنی سیوطی ئەبوم، بە فرصەت ئەڕۆیشتم بۆ خزمەتی مامۆسا مەلا عبداللطیف لە مزگەوتی شێخ محمدی بەرزنجیدا دەرزەکەم بە حاشیەی ابوطالبەوە ئەخوێندەوە، بەڕاستی لە خزمەتی مامۆستا مەلا عبداللطیف دا چاوم بۆ ووردەکاری خوێندن کرایەوە لەو ماوەدا لە مزگەوتی حاجی مەلا عزیز دابوم، دوو کوڕ لەو محلەی سەرشەقاما بون محمد صالح و محمد سعید ناو زۆر خزمەتیان کردین.

لەو بەهارا لە سلێمانیا ماینەوە، بەڵام ڕۆژ بەڕۆژ لەبەر بێبارانی شدەتی جەنگی یەکەمی عالەمی رزق گرانتر ئەبوو، وضع لە انسان تاریك ئەبوو بە هەرچونێ بێ مانگو نیوێ هاوینیش لە سلێمانی ماینەوە، ئیتر بڕیارمان دا بگەڕێینەوە بۆ هەورامان، وەیا علی الاقل شاری سلێمانی بەجێ بێڵین، بەڵام شێخ محمدی بەرزنجەیی کە مامۆستای مامۆستا مەلا عبداللطیف بوو هەمو ساڵێ لە هاوینا ماوەیێ ئەڕۆیشت بۆ بەرزنجە، فەقێکانی خۆیشی لەگەڵ خۆیدا ئەبرد، لەسەر ئەم یاسایە شێخ محمدی بەرزنجی نامەیێکی نوسی بۆ شێخێکی پیاو و مناسبی بەرزنجە کە مامۆستا مەلا عبداللطیف منو مەلا حسن فەقێ حسێن طائر بوغەیی ئەم چوار کەسە لەدێی بەرزنجە دابنیشین تا جەنابی شێخ محمدیش لە سلێمانی یەوە بێت بۆ بەرزنجە، ماوەیەك لە بەرزنجە (بین) تا بزانین وضع چۆن ئەبێ.

بەم خەیاڵە ئەم چوار کەسە لە سلێمانییەوە کەوتینە ڕێگە بۆ بەرزنجە، بۆ ئێوارە گەیشتینە (چنگیان) بۆ سبەینێ لەوێوە ڕۆیشتین بۆ دێی (شوکی) لەنیوەڕۆدا لەوێ اسراحەتمان کرد، پاش نان خواردن نوێژ کردن ڕێکەوتین بۆ بەرزنجە،

بابان و مەلا ئەبو بەکری موصەننیفی چوڕی وڕشتەی پیر خدری شاهۆیی و بنەماڵەی مەشایخی کاکۆ زەکەریایی و خەلیفەکانی شێخ شهاب الدین و زانا ئاینیەکانی مەریوان و بیست وسێ زانا ناو دێنێ و کورتە ژیانیان باس دەکات و دێتە سەر ئەدەب و شاعیران و کورتە ژیانی هەشتیان تۆمار دەکات و بە چەندین شیعر و نوکتە ی جوان ئەو چەند لاپەڕە دەڕازێنێتەوە و دواتر و لە سەرەتای (ل/62)دا دەفەرموێ (با بڕۆینەوە بۆ باسی سەفەر بە ئیزنی خودای دانای بەخەبەر).

بۆ ئێواره گەیشتینه بەرزنجە، بووین بە میوانی ماڵی ئەو شێخە كە شێخ محمد نامەی بۆ نوسیبو، گەلێ خزمەتیان كردین (ل/63)

كە ڕۆژ بووەوە تماشامان كرد جاف لە كوێستان بەو گەرمایە لەترسی هێرشی دوژمن ئێنە خوارەوە، دنیا وەضعی باش نییە، بڕیارمان دا لە بەرزنجە دانەنیشین وەڕو بكەینە هەورامان، لەسەر ئەم بیرە ماڵ ئاواییمان لە شێخ كرد وەڕێكەوتین بۆ طەرەفی هەڵەبجە، بەڵام ئەوڕۆژە لەدێی (موریاس) بەولاوە بەڕوی شارەزورا لەبەر گەرما بێ ئاوی زۆر پەرێشان بوین، بەحاڵا خراپ بۆ مغرب گەیشتینە دێی (تەپەكەل) كە عائد بو بە مرحوم شێخ حسام الدین، ڕۆیشتینە ماڵی كوێخا (حەمەكەرەم) ناو كە وەكیلی شێخی حسام الدین بوو، رحمه الله.

ئەم زاتە ئەو شەوە گەلێ خزمەتی كردین، خودا جەزای بداتەوە، بۆ سبەینێ بەرەو هەڵەبجە ڕۆیشتین، بۆ سەعات چواری پاش نیوەڕۆ گەیشتینە هەڵەبجە لە مزگەوتی محمد پاشادا بەمیوانی ئاراممان گرت.

ئەم ڕۆژە زەمانی مرحوم شێخ عبداللطیف كوڕی شێخ محمدی قەرەداغی بو، بەعزێ طلبەی لە خزمەتا بو، یەكێ لەوان ملا محمدی پاوەیی بو، كە وارد بوین زۆر ماندو بوین، لەبەر هەیوانی مزگەوت دانیشتین، بە شەكر و چایی خۆمان چامان لێنا، كاتێ شێخ عبداللطیف تەشریفی هاتە مزگەوت، وەچاوی كەوت پێمان كە خۆمان چامان لێناوە، گەلێ لە طلبەكان عاجز بو، كە بۆچی ئەوان نەهاتون بەدەممانەوە، سوێندی لێ خواردین ئەبێ ئەو ڕۆژ و شەوە میوانی ئەوبین، بەڕاستی گەلێ دڵخۆشی داینەوە، خزمەتی كردین، تا سبەینێ لەخزمەتیا بوین.

بۆ سبەینێ ڕۆیشتی بۆ مدرسەی (عەبابەیلێ) لەو ڕۆژا مامۆستا مەلا عبدالله ی شێخ قادر مدرس بو گەلێ طلبە لە مدرەسەدا بون، جێگەی طلبەی زیادە نەبو، شەوێ لە عەبابەیلێ ماینەوە، بۆ سبەینێ لە پشتی عەبابەیلێوە بەڕێگەی كێوی شنروێدا رۆیشتین بۆدێی تەوێڵە، لە ڕێگەدا لەدێی بەڵخە لەباخێكا دانیشتین اسراحەتمان كرد، ماڵا بەعزێ فەریكە توی بۆ هێناین لەگەڵ كاسەیێ دۆی سارد و خەستا، توو دۆییێكمان خوارد زۆر بەلەزەت بو، جا ڕێكەوتین بۆ نیوەڕۆ گەیشتینە (خانەقای تەوێڵە).

لەوكاتا خانەقا پڕبوو لە خەڵكی موكریان، وەضعی عالەم لەبەر شەڕی عالەمی زۆر پەرێشان بوو، تەوێڵە مدرەسەی تیانەبو، جا لەبەر ئەمە لە تەوێڵە دەرچوین بۆ هەورامانی ئەودیو بۆ خانەقای (دوڕوو) بۆ مدرسەی مرحوم شێخ علاءالدین، كە لەو ڕۆژا سید حسین طائر بوغەیی لەوێ مدرس بو.

بەڕێگەی (تەتە)دا چوینە دەشتی (هەوش و بەدرانی) كە زۆر شوێنێكی بەصەفا و خۆشە، لەوكاتا حاجی شێخ عارفی سەقزی كوڕی حاجی شێخ مصطفی بە مهاجری ماڵی گەیشتبوە ئەو شوێنە، ئێمەش لامان دا ماڵی ئەوان قاوەڵتیمان كرد بە دەربەندی (كەلەوی) دا ڕاپەڕین بۆ عصرێكی دێر گەیشتینە (خانەقای دوڕوو).

كە گەیشتینە ئەوێ تماشامان كرد مدرسە پڕە لە طلبە هاتن بەدەم مانەوە اكرامیان گرتین، بەخزمەتی شێخ گەیشتین، زیارەت مان كرد، ئەویش بەخێرهاتنی لێكردین، بەخزمەتی سید حسینی مدرس گەیشتین. بە كورتی ئەوەندە دڵمان خۆش بو ئازاری سەفەرەكەمان نەما. (ل/64).

وە بەهۆی زۆری طلبە و بونی مدرسی بەرزی زانای وەكو سید حسینی طائر بوغی مكریانیەوە زۆر بە سەربەستی و دڵ خۆشی دەسمان بە خوێندن كرد، مامۆستا ملا عبداللطیف لە خزمەتی مدرسا جمع الجوامع ی ئەخوێند، منیش لە خزمەتی مامۆستا مەلا عبداللطیف دا سیوطی –م ئەخۆند..

بەكورتی ماوەی دوو مانگ زۆر بەخۆشی ڕامان بوارد، لەو ماوەدا شێخی علاالدین زۆر دڵی سید حسینی رائەگرت، بە حورمەت تماشای ئەكرد.

(پاش كێشەیەك كە ڕویدا)[1] سید حسین ئێوارە وەختێ بەتۆراوی لەدورو دەرچو ڕوی كردە هەورامان بۆ (تەوێڵە)

[1] كێشەكە بەدرێژی باسكراوە، كە لەنێوان سەید حسێن و وەكیل مەسرەفی شێخی عەلائەدین دا ڕوی داوە.. نەقڵم نەكردوە، بنوارە: ل/65.

لەوێوە ڕۆیشتەوە بۆ (مکریان) مدرسە بێ مدرس مایەوە.

ئێمەش سەرگەردان بوین، مامۆستا مەلا عبداللطیف یش لەدووڕوە بەرەو بانە گەڕایەوە، من و چەند طلبەیی بەبێ کەسماینەوە بەدڵ پەرێشانی.

وا ئەم وەختە ناوەڕاستی پایزە، منیش بۆ وەضعی خوشکەکانم زۆر پەرێشانم ئەوانیش لەگەڵ خەڵکی وولاتا بە مهاجری هاتبون بۆ چەمی (ئەسکول و پیران)... لە هەواری (سەرشابکە) لەپشتی دەگاشێخانەوە کەپریان بەستوە، لەبەر ئەمە هەستام ڕۆیشتم بۆ ئەو شوێنانە بۆ لایان و فعلاً چاووم کەوت پێیان وەضعیان تاحدێ باش بو، بعزێ رزق و پارەیان بەدەستەوە مابو، پاش دوسێ رۆژ لەوێ گەڕامەوە بۆ دوروو، بەعزێ پارەم لەلایان هەبو مقداری دوصد قەرانم بۆ خەرجی خۆم هێنا لەگەڵ خۆما. تا من لەم سەفەرە هاتمەوە مەلا فیض‌الله ی طالش، کە مجازی ملا قادری صۆفی بو (ل/65) لە شمیرانەوە بەرەو دورو هاتبو بە عەزمی ئەوە بڕواتەوە بۆ طالش کە گەیشتبوە دورو، شێخ ئەمری فەرموبو لەوێ بمێنێتەوە، دەرز بە طلبەکان بفەرموێت تا مدرسێ ڕائەگرێ.

ئەم وەضعە تاحدێ دڵی ئێمەی خۆش کرد، طلبەکان دەستیان کرد بە دەرزخوێندن، منیش دەستم لە سیوطی هەڵگرت، دەستم کرد بە (إیساغوجی) لە علمی منطق. لەم کاتا ساڵ بو بە ساڵی (1336ك–1917ز)، دنیا رۆژ بەڕۆژ تاریك تر ئەبو رزق گران تر ئەبو، خەڵك لە هەمو شوێنێکەوە لەبەر بێ‌ڕزقی ماڵی خۆیان بەجێ ئەهێشت ڕو بە هەورامان ئەهاتن، چونکی ئەم هەورامانە لە ئازاری جەنگ پارێزراوبو، کەمێ رزق لە قبیلی تو میوە کەمێ دەخلی تیا دەست ئەکەوت.

بەڕاستی لەم زستانا شێخی دورو خوادا جەزای بداتەوە گەلێ خزمەتی موسڵمانانی کرد، نانەواخانەی دانابو، بۆ هەموو رێبوارێ ئێوارەو بەیانی نان و چێشت بوو، بۆ میوانی تایبەتی

یاسای پێشوو بەرقەرار بو، بۆ هەموو طالبێك ڕۆژی هەشت نان چێشت بڕیار درابو، بەتەواوی دەست ئەکەوت، ئێمە ئازاری برسێتی مان چاو پێنەکەوت، بە مەعلوماتی من لەو پایز و زستانا مقداری حەفتاوبینج تەغاری دورو بەراتی دا بە وخانە وادانە لێقە وماوانە کە پەنایان پێ هێنا، بە پارە یش بەقەی ئیمکان مساعدەی ئەکردن.

یەکێ لەوانە باباشێخی کوڕی شیخ عبدالله ی بانەیی بوو بەهەژدە سەرخیزانی خۆیو ماڵی مام و برازایەوە هاتبونە (دە یمە) یەو ڕۆژێ تەشریفی هات بۆ دورو بەخزمەت شێخ گەیشت پاش بەخێرهاتن إکرام، عەرزی شێخی کرد ئێمەکتێب خانەیێکی گەورەمان هەیە بۆمان دەرچوە تقدیمی شێخی ئەکەم بۆ مەدرە سە، وە شێخ لطف بکا بمان ژێنێ بەم مەعنا قیمەتی کتێبەکان رزقمان بێ بدا.

شێخ فەرموی: سەید عاجز مەبە خواکەریمە.

پاش نان خواردن نیوەرۆ ئەمری فەرمو دوتەغارگەنم وزەڕات وەبیست تومان پارە وەعەبایێ وەجوتێ قۆندەرەیان تقدیمی بابا شێخ کرد، بەپیاوو وڵاخی خۆیەوە بۆی ڕەوانەکرد، وەفەرمووی کتێبخانەی خۆیشتان موبارەکی خۆتان بێ.

لە ئاخری ئەم زستانا پورم فاطمة وەفاتی کردبو، جا (رابعە)ی خوشکم لەبەر بێ‌کەسی هات بۆ لام بۆ دورو، منیش قضیەکەم عەرزی شێخ کرد، شێخ زۆر بەمیهرەبانی فەرموی: هاتنەکەی زۆر باش بوە، انسان لە تەنگانەدا لەماڵی باوکی خۆیا بژی عەینی سەعادەتە، رابعە بەخۆشی لەماڵی شێخ دا دانیشت لە بەهارا امینەی خوشکم ئەویش هات بۆ لام، لەگەڵ رابعە دا دامەزرا، ئەم نەوعە پیاوەتی شێخە لەگەڵ ئێمەدا کردی مەگەر خودا جەزای بداتەوە، لەلاییکەوە من بەخۆشی لە مدرسەکەدا ئەخوێنم، لەلایەکی ترەوە خوشکەکانیشم وەکو لەماڵی باوکیانا بن وەها ئەژیان، مع العلم باوکم مردیدێکی فدائی شێخ بو، خۆی وەصیەتی بۆ کردبوین کە هەر لە پەنای شێخ دابین، ئەو بەکارمان بێت، بالفعل وەها دەرچو.

پاش ماوەیێ شێخ ئەمری کرد رابعەم مارەکرد بۆ مەلا احمدی قارئ کە کوڕی رضاعی شێخ بوو، امنەیشم مارەکرد بۆ فقی موحەممەد کە مصرف وەکیلی امورانی شێخ عثمانی کوڕی شێخ بوو، بەخۆشی دامەزران. (ل/66)

لە زستانی (1336ك–1917ز) گرانی گەیشتە پایەیێ مەنێ گەنم بەلیرەیێ زەرد دەست ئەکەوت، خەڵکی زۆر لە ڕێگەوبان و لاکۆڵانا مردن، گەلێ کەس لەکێوەکانا گیانیان دەرئەچو دڕندە گۆشتەکەی ئەخواردن، برا لەبرای نەدەپرسی، بەڵکو پەنا بەخودا باوك و دایك بیری ئەولادیان لەلا نەمابو...

بگەڕێینەوە سەر باسی مدرسە، لە بەهاری (1336ك) مامۆستا مەلا فیض‌الله ی طالشی ڕۆیشتەوە بۆ وولاتی خۆی، جا مامۆستا مەلا عارف امامی خانەقا، ئەو بو بە مامۆستای طلبە منیش لە منطق خوێندن دەستم هەڵگرت، هاتمەوە سەر خوێندنی سیوطی، ئەوەی مابو خوێندم تا نزیکی باسی (صرف)ەکەی، قضاءً مامۆستا مەلا عارف هەم ئەویش لە ئەوەڵی پایزا بەو نەخۆشیە کە باسم کرد[1] وەفاتی کرد، رحمه الله وطاب ثراه...(ل/67)

پاش وەفاتی مامۆستا مەلا عارف لە اخری پایزا لە برجی قوس دا شێخ ناردی بەشوێنی جنابی ملا سید محمد کوڕی سید امین گیزملی کە لە سنەدا لە خزمەتی مەلا حمەرشید بەگ مدرسی مزگەوتی (دار الاحسان)دا لە سنە اجازەی وەرگرتبو، هات بۆدورووو کردی بە مدرس لە خانەقای دوروودا...

جا لە خزمەتی مامۆستا سید محمدا ئەوەی لە سیوطی مابو تەواوم کرد، دەستم کرد بە رسالەی (رشدیە) لە علمی منطق دا کە کتێبێکی جوانە تالیفی مەلا محمد رشیدی مدرسی دار الاحسان بوو، پاش تەواوکردنی ئەم کتێبە دەستم کرد بە (فناری) لەپاش فناری دەستم کرد بە عبدالله یەزدی، خوێندنەکەم ڕەونەقێکی تازەی وەرگرت...(ل/68)(2[2])

بۆ ساڵی (1338ك–1919ز) مرحوم شێخ نورالدین، کوڕی مرحوم شێخ نجم الدین وەفاتی کرد، مرحوم مەولانا مەلا عبدالقادری مدرسی بیارەیش متوفی بو، بیارە بێ خاوەن مایەوە، جا شێخی بیارە یانی شێخ علاالدین لە ئاخری فەصلی بەهاری 1338 لەدورو گوێزایەوە بۆ بیارە گەلی هەورامانی ئەودیو، یانی دیوی شارەزور پێشوازیان لێکرد، مصطفی بەگی کوڕی جعفر سلطان بە امری باوکی هات بەپیرییەوە، لە خانەقای بیارە دامەزرا، لە هەمو لایێکەوە مرید و منسوب لە خواص و عوام ڕویان کردەوە خانەقای بیارە.(ل/70)

وە لەپاش ئەوە شێخ لە بیارە دامەزرا، مدرسەی دوروو هەرچەند هەر ئاوەدان بو، مرحوم مامۆستا سید محمد لەویا بە مدرس مابوەوە، بەڵام تقریبا چۆڵ بو، ئەو خۆشیەی نەما، لەبەر ئەمە منیش قەرارم دا بڕۆم بەو دیوا بۆ دەوری بیارە.

مع العلم من لەم بەینا زۆر استفادەم لە مامۆستا سید محمد کرد، عبدالله یزدی رسالەی ئادابی منظومة گەلەنبەوی ئاداب و عصام الدینی استعارە رشدیە و فناری بعزێ لە شەرح منهج رسالەی حسیبی فارسی و تشریح الأفلاك ئەمانەم هەمو بە دەرز خوێند، گەلێ لەمانەم لەبەر بو، لە خوێندنا چاوم تا حدێ کرایەوە...(ل/71)

لەم ماوەدا کەلەدورودا لەخزمەتی مامۆسادا ئەمخویند بەڕێکەوت چەن سەفەرێکی خۆش

کەوتە بەرم، یەکەم لەبەهاری ساڵی(1306ك–1888ز) لە اخری گرانیەکەدا لەدورەوە رۆیشتم بو(دەرەتفێ)بوو کڕینی گەلەنبەوی شەرح: لەم سەفەرا رویشتمە چور شەوێ لەوێ بوم، شەوێ لە(نێ) وەشەوێ لەدەرەتفێ بووم، کە گەرامەوە لە ڕێگەدا لەلای باخی تەرخانئاوا لەم دیوی بەئیلەوە گەیشتم بە مەرحوم محمد صالح بەگی کوری فەتاح بەگ، ئەم زاتە سوێندی خوارد لێم ئەبێ من سوار ئەسپەکەی ئەوبم ئەو بە پیادە لە پێشمەوە بڕوا، هەرچەند حەولمدا چارم نەکرد، بالفعل بەو شێوە لەگەڵیا هاتمەوە تامالەوە وەشەو لەسەربانی ماڵی حەمە سعید بەگی برایا نوستم، لەبەرەبەیانا بەم دەنگە خەبەرم بووەوە یەکێ ئەیووت: (إن أشرف خلق الله نور) مع العلم کەچاوم کردەوە نەکەس دیاربوو نەبانگیش درابوو، ئەم روداوە زۆردڵی روناك کردمەوە ،وەبەحاڵی إنشراحەوە هەستام نوێژی سبەینێم کرد وەلە پاش بەرقلیان وەچاخواردن

---

[1] لە ئەوەڵی ساڵی 1337ك لە نەخۆشییێکی وەکو ئەنفلۆنزەی ئێستە پەیدابو، گەلێ عالەم بەم ناساغیە مردن، دەوری دومانگ ئەم نەخۆشیە دەوامی کرد. ل/67، من ئەمەم پێشتر نەقڵ نەکردوە لەبەر درێژی.

[2] لە (ل/69–70) مامۆستای مودەرریس باسی گوندی دوڕو دەکات جوگرافیا و ئاوەکانی و جۆری گوڵەکانی و کێوەکانی چواردەوری و چۆنیەتی کڕینی لەلایەن شێخی علاوالدین ەوە و خۆش ڕابواردنی قوتابیان تێیدا.

گەڕامەوە بۆ دوڕووە.

سەفەری دووەم: لەساڵی 1337ك– دا لە خزمەتی مامۆسا سید محمد شێخ عثمانی كوڕی شێخ گەڵێ پیاو مناسب قەرەباڵغ لە ڕێگەی كۆسالان و ژیوارەوە هاتین بۆ هەورامانی ڕوی شارەزور بۆ دێی گوڵپ بۆ ئەوەی كچی شێخ صادقی گوڵپ خاتون حبیبە ناو بگوازینەوە بۆ شێخ مەولانای كوڕی شێخ.

لەم سەفەرا مەرحوم مەلا أمین ی جفاری مەشهورمان لەگەڵا بو، شەوێ لە ژیوار شەوێ لە نوێن بوین، بەلای دێی كەلجی دا سەركەوتین، وەلە پشتی دێی هەجیجەوە داپەڕین بۆ چەمی هەجیج، بەڕاستی چونكی مەوسیمی بەهار (بو) ئەم سەفەرە زۆر بە صەفا بوو.

كە گەیشتینە سەر كێوی پشتی هەجیج مەلا أمین بانگی كرد: خەڵكە بێدەنگ بن بزانین ئەوە چی ئەڵێن، ئێمە هەمو داچڵەكاین، لامان كردەوە، پرسیمان چیە ؟! وتی ئەوە نیە كە مەلائكەكانی ئاسمان ئەڵێن (سبوح قدوس ربنا ورب الملائكه والروح) یانی شوێنەكە ئەوەندە بەرزە سەری داوە لە ئاسمان، كە لەو كێوە داپەڕین گەیشتینە شوێنێكی زۆر سەخت و نابار مەشهورە بە (چنگە ڕنە) یانی ئینسان دەست نەنێتە عەرز ناتوانێ داپەڕێ، مەلا ئەمین پرسی ئەمە كوێیە، وتیان لابەلای چنگەڕنە، وتی ئەم شوێنە قنگەڕنەیە نەك چنگەڕنە كە گەیشتینە چەم هەم مەلا ئەمین بانگی كرد بێ دەنگ بن دەنگی مەلائكەی عەزابی جهنم بێت، (ل/71) یانی ئەوەندە قوڵە نزیكی ژێر زەوی بوەتەوە كە وەكو مەشهورە دۆزەخ لە ژێر عەرزایە.

بە كورتی گەیشتینە باخەكانی خواری هەجیجەوە لەویا مەلا محمد رەشیدی هەجیجی لەوێ بوو، شەو لەوێ نانمان خوارد وەرێكەوتین بۆ دێی (نۆدشە) شەو لە نۆدشە بوین، بۆ سبەینێ هاتین بۆ دێی تەوێڵە شەوێ لەماڵی محمد رشید ئاغای كوڕی سعید ئاغای خاڵۆی شێخ بوین، سبەینێ زیارەتی مەرەدی سراج الدین و بهاءالدین مان كرد، جارێكەوتین بۆ بیارە، وەشەوێ لە بیارە بوین، زیارەتی مەرقەدی ضیاء الدین نجم الدین زیارەتی مەحاسنی شەریفەمان كرد.

وە زیارەتی مەولانا مەلا عبد القادر مان كرد زۆر إكرامی شێخ عثمان و سید محمدی گرت، وەمن دەستم زیارەت كرد دوعای توفیقی بۆ كردم، بۆ سبەینێ ڕۆیشتین بۆ گوڵپ، شەوێ دوو شەو لەوێ بوین، جا بوكیان سوار كرد، ئەمجار بە ڕێگەی سەرگەتا بە كێوی كەماجارا هاتینە سەر بە ڕوی (قەڵاخانی) و (هەوش و بەدرانی) دا، وەشەو لە (دەرەكێ) لەماڵی أسعد بەگی كوڕی بورزۆ بەگ بوین، بۆ سبەینێ بە ڕێگەی دەربەند، كە لەوێدا ڕۆیشتین بۆ دوڕوە نزیكی عەصر گەیشتینە بەرابەری دوڕو، تماشامان كرد سوارە مەشغوڵی ڕمبازین، وەشێخ نظام الدین برای شێخ كە زۆر سوارچاك بووهات بە پیرمانەوە، لە عەینی وەختا گەلەبەكانی خانەقایش پاشایان دروست كردبو گەلێ سەیر و صەفامان لەو كاتا چاو پێكەوت.

سەفەری سێهەم: لە ئاخری بەهاری (1338ك–1919ز) لە زەمانی حوكمداری شریف الدولە عصای ( ) ناردبوو بە خەڵات بۆ شێخ، ئەمرێ لە سنەوە هاتبو كە شێخ بڕوا بۆ سنە ئەو خەڵاتە وەربگرێ، بەڵام شێخ وای بە مەصلەحەت زانی كە سید محمدی مودەڕڕیس، وەشێخ عیمانی كوڕی، وەحاجی میرزا رحمت الله ی طالش بنێرێ بۆ وەرگرتنی، بالفعل ئەمانە ڕێكەوتن، منیش لە خزمەت مامۆسا سید محمدا ڕێكەوتم، لەم سەفەرا شەوێ لە سور كەوول، وەشەوێ لە (شوێشە) بوین، بۆ سبەینێ ڕۆیشتین بۆ سنە تانزیكی دێی (كەمێن)، دەوری دووصەد سوارێ لە أعیان و علماو مەنسوبین هاتن بە إستقبالی شێخ عیمانەوە، وەڕۆیشتین لە مزگەوتی مەلا محمد ی كوڕی مەلا عارف ی كوڕی مەلای نودشە، كە عائدی ماڵی حاجی معتمد بو دابەزین.

ئەم ورودی ئێمە تصادفی ئەوەڵی ڕەمەزانی كرد، چواردە ڕۆژ لەوێ ماینەوە، حەفلەی وەرگرتنی (عصا) بەسرا، لەم حەفلەدا ناطقی لەسەر ئایەتی (هل يستوي الذين يعلمون والذين لايعلمون) بە تەشریفی علماو زانا و ڕۆحیانیان دا گەلێ قسەی جوانی كرد، جا شەربەت خۆری كرا، لەم مەجلیسا بە خزمەتی مەرحوم مەلا عبد الله ی موفتی وشەیی وەسید نجمالدین

کوڕی سید عبدالحکیم هەمرولەیی گەڵ علمای بەرز گەیشتم، لەم سەفەرا شەوێ مەدعو بوین لە ماڵی حاجی معتمدا، میرزا عبد الله خان بەعزێ پرسیاری عیلمی لە من کرد، جوابم دایەوە، لە بیستنی ئەم سوال و جوابە حاجی معتمد زۆر مەسرور بوبو، کاتێ ئەهات بۆ مزگەوت بۆ چاو پێکەوتنی شێخ عثمان ئەی پرسی (ئاغەی مەللای محقق لە کوێیە) بەم عنوانە خەبەری منی ئەپرسی میهرەبانی دەرئەبڕی. (ل/72)

لەو سەرەوە کە هاتینەوە شەوێ لە دێی (کەرچو) شەوێ لەدێی (نجنی) لە خواری دێی (ئەویهەنگ)ەوە بوین، بۆ شەوی سێهەم گەیشتینەوە دوڕوە.

سەفەری چوارەم: لەم ساڵا لە زستانا لە خزمەتی شێخ دا ڕۆیشتم بۆ دێی (سورەتو)...

سەفەری پێنجەم: خۆم لەگەڵ بەعزێ قوتابی ڕەفیقما چەن ڕۆژێ بۆ ڕابواردن ڕۆیشتین بۆ ژاوەرۆ، وەخت پایز بو، هەمو نەوعە میوەیێ وەکو قۆخ و هەرمێ و هەنار، وەکەمێ ترێ مابو، لەم سەفەرا کە گەڕاینەوە لە چەمی (بوری دەر)ا تاقە دانەیێ (بەهێ)مان بەر دارێکەوە چاوکرد، من بروم تێگرت داکەوت، کەچوم بەهێکە دەربێنم دارێکم بۆ درێژ کرد بە هێیەتر دەرکەوت، تەکرار بەهێی تر دەرکەوت هەتا صدو چل دانە بەیمان لەو ناو بێشەو باخە دەرکرد کە إعراضیان لێنابو، بەخۆشی و ڕابواردن هاتینەوە...

بڕۆینەوە سەر مەقسود، پاش ماوەیێ لە دامەزرانی شێخ لە بیارە لە ڕۆژی سێشەنبە (7)ی مانگی ذی القعدة لە ساڵی (1338ك-1919ز) لەگەڵ سید فرج ی عەربەتی دا کە ئەویش لە طلبە ی علم بو، دوورومان بەجێهێشت، ڕۆیشتین بۆ بیارە، بۆ شەو گەیشتینە بیارە، بە خزمەتی شێخ گەیشتین، بەڵام لەبەر ئەوە کە لەو کاتا لەبیارەدا مدرسە نەبو، شێخ نامەی بۆ نوسین بۆ خزمەتی مامۆستا مەلا حمەسعیدی مدرسی (عەبابەیلێ) بالفعل ڕۆیشتین بۆ ئەوێ دامەزراین، من دەرسی گەلەنبەوی بورهانم ئەخوێند لە ئەوەلیەوە، پاش ئەوە کە چەند دەرسێکم لێ خوێند گەیشتم بە باسی (نسب ی اربعە)، ماموسا مەلا حمەسعید سەفەری شاری سنەی کەوتە بەر ڕۆیشت، تا ئەو لەو سەفەرە هاتەوە من بۆ دەرس ئەڕۆیشتمە هەڵەبجە لە خزمەتی شێخ بابا رسول ی بیدەنی کە لەو دەما میوانی ماڵی شێخ عبداللطیف بو، دوازدە دەرزم لەگەلەنبەوی خوێند... (ل/73)

تماشام ئەکرد وەضعی خوێندنمان لە عەبابەیلێ باش نیە، چونکی دەرزمان ئەفەوتا، لەبەر ئەمە لەگەڵ سید فەرەج دا لە سێ شەنبەی حەوتی مانگی محرمی (1339ك1920ز) گەڕامەوە بۆ هەورامانی ئەودیو، سید فرج لەدێی (ئەلمانە) لەخزمەتی باباشێخ دامەزرا منیش ڕۆیشتمەوە بۆ دوڕوە. لەخزمەتی مامۆستا سید محمدا دامەزرامەوە، من لەماوەی پایز و زستان و بەهارا لە خانەقای دوڕوە گەلەنبەوی بورهانم خوێند.

وە لە هاوینی ساڵی (1339ك-1920ز) ڕۆژی شەمەی بیست هەمی مانگی شەوال لە خانەقای دوڕوە ڕۆیشتم بۆ مدرسەی (بالك) بۆ خزمەتی مەلا محمودی جوانڕۆیی، لەوێ دەستم کرد بە شرحی عقایدی ملا سعد گەیاندمە باسی (تکوین) لە اخری صفاتی ذاتیەدا، فرائضی منظومەی شێخ معروفی نودێشم لەخزمەتیا تەواوکرد.

لەم ماوەدا شێخی بیارە هات بۆ مەریوان...(ل/74) لەم سەفەرا لەو سەرەوە شێخ تشریفی هێنا بۆ (بالك) ئێمەش تا نزیکی بەرقەڵا، لەگەڵ اشراف و پیاو مناسبی دێ، مامۆستا مەلا محمود استقبالمان کرد، کە تشریفی هاتە بالك شەوێ لە بالك مایەوە سبەینێ تشریفی ڕۆیشت بۆ چور، ئێمەش هەموو لایێ تا چور بۆ ڕەوانەکردنی رۆیشتین، لەم ماوەدا شێخ فەرموی بە من کە ملا احمدی ڕەش لەبیارەیە ئەمەوێ بیکەم بە مدرسی خانەقای بیارە، ئەگەر مەیلت هەیە تۆیش بێرەوە بۆ بیارە بۆ خوێندن، منیش لەسەر ئەم ئەمری شێخە، ڕۆژی جەژنی قوربان لە (1339ك) لەدێی بالكەوە گوێزامەوە بۆ بیارە، لە بیارەدا لە خزمەتی مامۆستا مەلا احمدی ڕەش دا بە فەقێتی دامەزرام.

لەماوەی سێ مانگا لە خزمەتی مامۆستا مەلا ئەحمدا شرحی عقایدم تەواوکرد، عقیدە کوردییەکەی مەولەوی‌م بە دەرز خوێند. دەستم کرد بە مختصری مطول، گەیاندمە سەر بابی احوالی مسند إلیە، لەم مدەدا شێخ توفیقی پشتەیی کوڕی

شێخ عبدالرحمن ئەویش لە بیارەدا لە خزمەتی ماموستا شێخ حیدرا، دەرزی کافیەی ئەخوێند، من لەگەڵیا خەریك ئەبوم تا باش ڕەوانی ئەکرد.

ماموستا مەلا احمد لە بیارەدا زۆر پەرێشان بو مەترسی بو لە بەعزێ دەستەو بەستەی مەلا حسین کە ئازاری بدەن، هەرچەند شێخ دڵ خۆشی ئەدایەوە سودی نەبو، لە ئەنجاما ئیزنی وەرگرت لەشێخ، کەوتە ڕێ بۆ شاری سلێمانی، منیش ناچار لە خزمەتیا ڕێکەوتم، مەلا عەلی مەولاناوایی کە ئێستە مەلای (فقێ جنە)یە[1] ئەویش مان لەگەڵا هات بۆ سلێمانی بۆ ئێوارە بەزەحمەت گەیشتینە دێی (مووان) چونکی لەو ڕۆژا لەخەتی سید صادقەوە ئوتومبێل نەبو، ئێوارە وەختێ درەنگ گەیشتینە ناو دێ، بوین بە میوانی امامی ئەو دێ کە ناوی مەلا کریم بو، خەڵکی ئەو ژورە بو، تماشام کرد مەشغولی جەژنی مولودە، نان و چێشتێکی زۆری دروست کردوە، ئێمەش ئەو شەو مەولودنامەکەمان بۆ خوێندنەوە، بە زەوق و شەوقێکی باش جەژنەکەمان تەواوکرد.

سبەینێ ڕێکەوتین بۆ ئێوارە گەیشتینە شاری سلێمانی لە خانەقای حەزرەتی (مەولانا خالد) (قدس الله سره) کە لەو سەردەما ماموستا شێخ عمری ابن القرداغی مدرسی ئەوێ بو بە میوانی دانیشتین، پاش دوسێ ڕۆژ ماموستا شێخ عمر زۆر میهرەبانی لەگەڵ منا کرد، بەصورەتی فەقێتی لەخزمەتیا دامەزرام، ماموستا مەلا ئەحمەدیش لەسەر توسطی ماموستا شێخ عمر رحمه الله بو بە مدرسی (گەلاڵە) لە ناحیەی ماوەت... (ل/75)[2]

لەساڵی 1340ك–1921ز دا کە دامەزرام لە خزمەتی مرحوم ماموستا شێخ عمر رحمه الله تعالی، بەهۆی کۆشش و رەغبەتی ئەوا لە خوێندن و کتابت و اشتغال بە علم ئافاقێکی تر لەبەرچاومانا کرایەوە، ماوەیێ هەر مەشغولی خوێندنی مختصر بوم. پاش ئەوە کتێبی (أقصی الأماني) کە تالیفی حفیدی سعدی تفتازانییە ماموستا شێخ عمر حاشیەی لەسەر کردوە، بە حاشیەکانەوە نوسیمەوە بە دەرس خوێندم، جا دەستم کرد بە خوێندنی ریاضیات ترشیح الأفلاك و رسالة حسابی (ل/77) بهاء الدين عاملي،وە اسطرلاب تالیفی عاملي بعضی لە ربعی مجیب م بەدەرز خوێند، ئەم کتێبانە هەموو مُدوّەنی ماموستا شێخ عمریان لەسەرە، پاش ئەمانە تقریب المرام شرحی تهذیب الکلام بە حاشیەی شێخ، حاشیەی مەلای پێنجوێنەوە نوسیمەوە، ماوەی هەشت مانگ مەشغوڵی بوم خوێندم، کتێبی (جمع الجوامع) م بە خط لەگەڵ مدونی ماموستا شێخ عمرا نوسیەوە، خوێندم، گەلێ منهج تحفەم بە دەرز خوێند، بەدەم ئەمانەوە فریدەی جلالی سیوطیم نوسیەوە، سماعم کرد، گەلێ إستفادەی زیادەم لەشێخ کرد گەلێ میهرەبانی و لطفی لەگەڵ ما بو خودا پایەی بەرز بکا.

بۆ یاداشت[3]

لەوکاتا گەیشتمە سەر باسی (إلهيات) لە تقریب المرام وەضعی سلێمانی تێکچوو، لەبەر ئەوە لەو چەرخا شێخ محمودی حفید زادە کرابو بە سەرۆك و فەرمانڕەوای ئەو وڵاتە، میانەی لەگەڵ حکومەتی عێراقدا تێکچو، شاری سلێمانی کەوتە بەر (بۆمباباران) خەڵکی شار وڵاتەکەیان چۆڵ کرد، جا من و مەلا عبدالقادری خۆشناوی (بالیسانی) بەیەکەوە رۆیشتین بۆ (عەبابەیلێ) و لە خزمەتی ماموستا حمە سعیدا دانیشتین، من دەستم کرد بە (لب الأصول) سێ مانگ لە هاوینا لەوێ مامەوە هەتا وەضعي شار باش بوو، جا گەڕاینەوە بۆ شار لە خانەقادا دانیشتینەوە ئەو مقدارە کەمابو لە تقریب المرام تەواوم کرد، پاش ئەو کتێبە حاشیەی (لاری)م خوێند.

لەم ماوەدا لە سلێمانی ئەو مستعدانە کە بەیەکەوە لە خزمەتی شێخ دا ئەمان خوێند ئەمانە بون:

---

1 ئەم نوسراوە لە شەستەکاندا ماموستای مدرس نوسیویەتی و ئەوکاتە مەلا عەلی لە (فقی جنە) بووە.

2 لێرەدا ماموستای مدرس بەدرێژی باسی ژیاننامەی (مەلا احمدی رەش) دەکات، بنوارە ل/75–77.

3 ئەم سەرباسە هی ماموستای مدرسە، بنوارە ل/78، بەڵام جیای نەکردوەتەوەو بەم چەشنە نوسیویەتی: (بۆ یاداشت: لەوکاتا..).

1–سید عبدالحکیم.. 2–مەلا حسینی کوڕی عبدالله ی خسرو چاوەش خاڵۆزای شێخ تاج الدین خەڵکی دێی (گولپ) 3–مەلا حمەد امین ئەسپەرێزی هەورامی.. 4–مەلا یحیی کوڕی مەلا محمودی کوی حاجی مەلا سلامی بانەیی.. (ل/78) 5– مەلا عنایت الله.. 6– شێخ محمدی خاڵ..[1]

ئیجازە وەرگرتنی مامۆستای مودەڕڕیس و نەرگسەجار

من خۆم لەپێش کاتی اجازە وەرگرتنم یەك دوو جار لە بیارە غیری بیارەدا ملاقاتی شێخ صدیقی کوڕی شێخ معروفی نەرگسەجاریم کرد، بەیەکەوە ڕێکەوتین لەسەر ئەوە پاش اجازە وەرگرتن بڕۆم لە (نەرگسەجار) بە مدرس دابنیشم لەبەر چەند شت ئەم وەضعەم قبوڵ کرد:

یەکەم: نەرگسەجار لە زەمانێکی سابقەوە مدرسە بوە، کتێب خانەیێکی باشیان هەبوو.

دوهەم: شێخ صدیق منسوبی شێخی بیارە بو، لەگەڵ منا هاو مەشرەب بو.

سێهەم: نزیکی بیارە بو، هەرکاتێ بم ویستایێ برۆم بۆ زیارەتی شێخ لە بیارەدا بۆم ڕێ ئەکەوت.

چوارەم: ئەو بە وەەزعێکی وا دەعوەتی منی کرد کە بەیەکەوە وەکو برا بژین.

سەرەڕای ئەمانە شێخی بیارەش لەسەر ئەم وەضعە ڕاضی بو. تەرغیبی کردم بۆقبولی اقتراحی شێخ صدیق، مامۆستا شێخ عمریش تصویبی ئەمەی فەرمو.

جا لەمانگی شعبان لە موسمی ئەوەڵی بەهاری تاریخی 1343ك–1924ز مامۆستا شێخ عمر رحمە الله بانگی کردم، فەرموی: کاتی ئەوە هاتووە إجازەی تدریس بدەم پێت، بڕۆی تدریس بکەی، انشاالله موفق ئەبی، بە تدریسی طلبة گەلێ تەرەقی ئەکەی.

جا بەدەستی خۆی اجازەنامەی بۆ نوسیمەوە لە بختیاری منەوە لەوکاتا جەنابی مرحوم شێخ نجیبی قەرەداغی کە ئوستادی ئوستادم بو لە سلێمانیدا بو، جا جنابی شێخ نجیب و شێخ بابا علی و ملا حسینی پیسکەندی و شێخ معروف برای شێخ عمر گەلێ لە اهلی علم، مستعدی مزگەوتەکان حاضر بوون، شەربەتیان خواردەوە شێخ باباعلی اجازەنامەکەمی خوێندەوە، سید بلالی خەڵکی (شابەدین) کە لە نەتەوەی مەلا موسای توکلی یە، هەستا مێزەرەکەی بەست بەسەرمەوە منیش یەکەیەکە دەستی مامۆستاکانم زیارەت کرد، هەموو دوعای توفیقیان بۆ کردم. لەم مجلسە پیرۆزە پڕ لە علمای کبار طلبەی علومە إجازەم وەرگرت جبە و عەمامەم بەبەرما کرد. (ل/79)[2].

جا پاش اجازە وەرگرتنم لە دوازدەهەمی مانگی شعبان دا لە ساڵی 1343ك لە شاری سلێمانیەوە ڕوو بە هەڵەبجە ڕێکەوتم بۆ نەرگسەجار ملا عبدالقادری خۆشناوی بالیسانی کە لە مزگەوتی شێخ محمد بەرزنجی دا ئەی خوێند و قاضی میری ئەخوێند، بە حسنی ظنی بەمن لەگەڵما هات.. (ل/93) بە قەسدی ئەوە لەلام بخوێنێ، هەروا مەلا محمدی کوڕی صوۆفی کریم بەگی مەریوانی خەڵکی (نێ) ئەویش هات ڕۆیشتین بۆ هەڵەبجە، لە هەڵەبجەدا لە مزگەوتی پاشا بوین بە (میوان) جا ڕام سپارد تا لەدێی نەرگسەجارەوە، ملا امینی کوڕی دەرویش عبدالرحیم وولاغی سواری بۆ خۆم وولاغی سواری بۆ أسبابەکانم هێنا ڕۆیشتین بۆ (نەرگسەجاڕ) لەوێ شێخەکان ئەهلی دێ هاتن بە استقبالمانەوە، بۆ حورمەت دابەزیم، بە صفەتی مدرس امام لەدێ دامەزرام، دڵ خۆشییەکی زۆریان دامەوە بە نەوعێ کە ئەو شوێنەم بە ماڵی خۆم

[1] مامۆستای مدرس، هەر یەك لە مستعدەکانی هاوەڵی کورتەژیانێکیان بۆ دەنوسێ، تەنها شێخ محمدی خاڵ نەبێ، کە دەفەرموێ: لەمەولا باسی ئەکەم، بنواڕە ل/78–79. وەلێ من بەکورتی تەنها ناوەکانم نقل کردوە.

[2] ل/80 نامەیەکی شێخی عەلائەدینە، ل (81 ـ 83) ئیجازە نامەکەی مامۆستای مودەرریسە، بنواڕە پاشکۆی ئەم کتێبە، ل 84–92 باسی شێخ عمر ابن القرەداغی یە و دواتریش باسی سەفەرێکە کە مامۆستای مدرس پێش اجازە وەرگرتنی نەرگسەجاری بینیوە. ل/93.

ئەزانی..[1]، بەهۆی خزمەتی منسوبینی اطرافەوە رابواردنمان باش بو، طلبەکان لەلایەن ماڵی شێخ صدیقەوە، ماڵی شێخ قادر شێخ احمدی مامی شێخ صدیقەوە خزمەت ئەکران.

وە منیش بەتایبەتی لەماڵی شێخ صدیقەوە خزمەتم ئەکرا، بەیانی و ئێوارە نانم بۆ ئەهات تا ماوەی چەند مانگێ بەم نوعە رام بوارد، لەپاش ئەوە مەیلم لەسەر ئەوە بو کە ژن بێنم، خۆم جێگە و ڕێگەیێکی تایبەتیم ببێ لەم خصوصە استشارەم بە شێخی بیارە کرد، ئەویش فەرموی صبر بکە بەڵکو لەلاییێکەوە کەسێ هەڵکەوێ کچێکی باشی ببێ مارەی بکەی.(ل/95)

پاش ماوەیێ لەم پرسیار و راوێژکردنی منە بەشێخ، مەلا ئەحمەدی زاوام لە دورەوە هاتبوو بۆ بیارە بۆ خزمەتی شێخ، لەوێ باسی مەسئەلەی ژهێنانی بۆ من کردبو، قەراریان دابو کە خوشکی مەلا ئەحمەد مارەبکەن بۆم لەسەر ئەو قرارە شێخ بە خطی خۆی ئەم کاغەزەی بۆ من نوسی بۆ نەرگسەجار[2].

منیش پاش هاتنی نامەکە رۆیشتم بۆ بیارە، لەوێ لەبەر چەند دەلیلێ ئەم مطلبەم رفض کرد هاتمەوە بۆ نەرگسەجار.

لە هاوینی ساڵی 1344ك–1925زدا لە کاتێکا کە لە هەواری نەرگسەجارە کۆنا بوین، بیستم شێخی بیارە رۆیشتوە بۆ ئەوبەری سیروان لە نزیکی (پەلکژی)[3]دا کەپریان بۆ بەستوە.. منیش لەگەڵ فەقێکان بەعزمی زیارەت رۆیشتین بۆ خزمەتی شێخ بۆ ئێوارە گەیشتینە کانی کەوە، لەماڵی محمدی سان احمد میوان بوین، هەر ئەو شەوە، ولاغی سواری بۆ هێنام پیاوێ شارەزای لەگەڵ منا نارد هەتا گەیشتینە هەواری (پەلکژی) شەو لەوێ نوستین بۆ سبەینێ بە خزمەتی شێخ گەیشتین، بەڕاستی ئەم هەوارە زۆر خۆش و فێنك بو... (ل/96)[4].

ئێمەش لەبەر ئەوە قەرەباڵغ بوین کەپرێکیان بۆ بەستین، فەقێکان دەرزیان ئەخوێند مەشغول بوون، تقریبا حەفتەیێ لەوێ ماینەوە.

لەو ماوەدا مەلا عبدالله ی مەلای محمد بەگی حبیب الله خان مەشهور بە امیر اسعد لە طرفی محمد بەگەوە بۆ بەعزێ ئیش هات بۆ خزمەتی شێخ، کە چاوی کەوت بەمن فەقێکان وا مەشغوڵی خوێندن و دەرزین، دڵی یێتە سەر ئەوە کچی خۆی بدا بەمن، ئەڕوا لەخزمەتی شێخ ئەم مەقسەدەی عەرز ئەکا، جا شێخ ناردی فەرموی مەلا عبدالله بە زمانی خۆی ئەڵا من طالبی ئەوەم کچێکم هەیە مارەی بکەم بۆ مەلا عبدالکریم، تۆ چی ئەڵێیت، منیش عەرزم کرد قوربان جارێ من ئەو کچەم نەدیوە، نازانم وەضعی چۆنە، شوێنەکەیشیان دورە لە نەرگسەجارەوە، جا ئەمری شێخە.

شێخ فەرموی: من وەضعی ئەزانم مناسبە، دوریش مانع نییە، بەڵکو باشترە لەنزیکی بۆ ئەم زەمانە، من مەیلم وایە مارەی بکەی، شێخ ئەمری فەرموو شەربەت خۆرییان کرد، مەلا حسینی کوڕی مرحوم مەلای گەورە لەوێ حازر بو، مەلا عبدالله کچەکەی بۆ مارەکردم، پاش ئەم وەضعە بە دوسێ رۆژ مەلا عەبدوڵلا رۆیشتەوە، ئێمەش گەڕاینەوە بۆ نەرگسەجار لەسەر ئەم قەرارە کە تا پاییز ئەسبابی زەماوەند ئامادە بکەم، بنێرم بەشوێنی ژنا بۆم بێت.

وە فعلا هاتمەوە بۆ نەرگسەجار اسبابم رێکخست لە ئەوەلی پایزا شێخەکانی نەرگسەجار شێخ احمدی شێخ عبدالرحمن، شێخ علی شێخ عارف لەگەڵ چەند کەسێکا سوار بوون، لە ساداتی تاوەگۆزی نەتەوەی مەولەوی جەنابی سید محمودیشیان لەگەڵ خۆیانا بردبو (ل/99)، رۆیشتبون بۆ ماڵی کوێخا محمودی کوڕی کوێخا احمدی کوێخا یوسف لە (ئەشکی) لەوێوە چوبون بۆ (قالیچەکە) کە هەوارگەی زستانی محمد بەگی میر اسعد بو، لەوێوە عائلەکەیان بۆ

[1] لێرەدا (نامی) باسی شێخەکانی نەرگسەجار و قسەووتنێکی بە (ابوطالب) نوسەری حاشیەی سیوطی و خەوبینین پێیەوە دەگێڕێتەوە من نەقڵم نەکردوە. بنوارە ل/94–95.

[2] نامەکەی شێخ لە ل/96.

[3] کانی و ئاوێکە لە نزیکی کێوی (کەرگەمل) لە پشتی دێی (مورتکە)ی سید کاك احمدەوە، بنوارە ل/96.

[4] لە ل/97–98 چوار نامەی دەستخەتی شێخ عمر بن القرداغی.

گوێزامەوە بۆ نەرگسەجار، خودا جەزایان بداتەوە قەدرێ زەحمەتیان کێشابو بۆ من...

لە بەهاری 1345ك–1926زدا شێخ لە بیارەوە شێخ فاضلی کوڕی شێخ محمودی شێخ محمد صالحی (گۆپ تەپە)یی نارد بۆ لام بۆ خوێندن... ئەم شێخ فاضلە لەو ڕۆژا (عبدالله یەزدی) ئەخوێند انسانێکی زۆر خاوەن استعداد و قابلیەت وسیماجوان و خط خۆش دەنگ خۆش بو، گەلێ مرید و منسوبیان لەدێی (غولامی)دا هەبوو، هاتنی ئەو هەم بو بەهۆی ڕەغبەتی خەلك لە خزمەتی مدرەسەکەمانا... (ل/100)

لەساڵی 1345ك دا لە پشتی خانوی شێخ صدیقەوە خانوێکیان پێدام، بەلاّم لەبەر ئەوە شوێنەکە کفایەتی نەدەکرد، لەبەردەمی ئەو خانوا سەکۆیێکم دروست کرد و هۆدیەیێکی باشم بۆ خۆم دروست کرد، بەلاّم گەلێ ئازاری دڵم بو چونکی داری ئەم خانوە لەدێی (تەوقوت) بران بە ئاوی تانجەڕۆدا هات تا نزیکە نەرگسەجار، لەویا مەلەوان دارەکەیان هێنا دەرەوە ئەوسا بە لۆس خەڵکی نەرگسەجار هێنایان بۆ ناودێ، هەرچی قامیشی پێویست بو هەموی خەڵکی شەکەرمەیدان مەمەشەیی بە ولاّغی خۆیان بۆیان هێنام.

بەم نەوعە شوێنی سکونەت تەواو بو، هەم بەقەی پێویستی دۆ و ڕۆنی خۆمان، حەیوانی وردە وەکو بزن و مەڕ مانگا بەدەستم کەوت، قادری سلیم نیوەی جوانی ماییێکی پێدام بۆ سواری، ڕەشوەی دایە دەستم، بەکورتی لە خصوصی گوزەرانەوە لە هەمو بابەتێکەوە وضعم باش بوو، ڕۆژ بەڕۆژ خەڵك زیاتر ئەیان ناسیم ئولفەتیان لەگەڵما پەیدا ئەکرد بە نەوعێکی وەها پیاوێکی مورشد و مقتدی بە رعایەتی دڵ یان ئەکردم.

وە خەڵکی شەك مەیدان مامەشەیی بەش پیرك قارەمانی هەموو وەك و مرید و منسوب رعایەتی دڵ یان ئەکردم، ئەوەی کە هۆی ئازاری دڵم بو ئەوەبو بەهۆی گەرمی شوێنەکەوە، هەمو ساڵا چاووم ئەئێشا، بەناچاری ئەبو کاتی هاوین بڕۆیشتمایە بۆ بیارە، ماوەی چل ڕۆژێ لەوێ بمێنمەوە.

لەم خصوصەوە دڵم ناڕەحەت بو لەلاییێکەوە وەضعی تدریس احترامی خۆم و طلبەکانم زۆر باش بو، لەلاییێکەوە گیرۆدەی چاوئێشە بوبوم هەمو ساڵێك جارێك و دوجار چاوم ئەییێشان، ترسم بو چاوم عەیب دار بێن.

بەهەر حاڵ صەبرم کرد بە ئومێدی ئەوە خودا دەروێ بکاتەوە لێم، لە شوێنی خۆما مەشغوڵی تدریس بوم، هەر لەم ساڵی 1345ك–1926ز دا لە شەوی جمعەی سێهەمی مانگی رجب المفردا (فاتح) لەدایك بو، لەوکاتا گەلێ طلبەی باش لەلام بون، یەکێ لەوان مەلا محمدی کوڕی دەروێش کریم کوڕی رحمانی قازی خزمی خۆم بو، کە لەو ڕۆژا نەم ئەزانی خزمایەتیمان هەیە...

وە لەم نەرگسەجارا وەکو تدریسم ئەکرد، جارجار لەکاتی فەراغەتا ئەو شەرحەی کە لە (صمدیە)م کردبو لە زەمانی فەقێتیما لە سلێمانیدا بە ناقسی مابووەوە لێم ئەنوسی لە ئەنجاما کەمێکی مابو لە زستانا ڕۆیشتم بۆ بیارە لەوێ ئەو مقدارەم تەواو کرد.

لە بەهاری ساڵی 1346ك–1927ز قصیدەییێکم لە مدحی حضرەتا صلی الله علیه وسلم نوسی، هەروا لەلام مایەوە تا لەساڵی 1355ك–1936زدا بە عنوانی (نور الصباح) لە چاپخانەی محمد امین عصری دا لە کرکوکا چاپ کرا ولله الحمد... (ل/103).

لە موسمی هاوینا لە ئەوەڵی ساڵی 1345ك–1926ز شێخ عبداللطیف قازی لە هەڵەبجە نەخۆش کەوت، ئێمەیش لە نەرگسەجار بیستمان کە شێخی بیارە هاتووە بۆ عیادەی شێخ عبداللطیف، بە عەزمی عیادەی شێخ عبداللطیف زیارەتی شێخ ڕۆیشتین بۆ هەڵەبجە دوو شەو لەوێ بوین، شێخ عبدالطیف زۆر ناساغ بو، بەلاّم لەبەر قەرەباڵغی زۆر بە مصلحەتمان زانی بگەڕێینەوە بۆ نەرگسەجار و فعلا خواحافظیمان کرد هاتینەوە بۆ نەرگسەجار، بۆ سبەینێ لەپێش نیوەڕۆدا نوستم، لە خەوما یەکێ هات وتی شیطانی نمرود لەگەڵ ابراهیم عبداللطیف مجادلەی کرد، بەلاّم ابراهیم عبداللطیف غالب بو بەسەریا، کە خەبەرم بووەوە تێگەشتم کە شێخ عبداللطیف وەفاتی کردوە، فعلاً بۆ ئێوارە بیستمان ئەو ڕۆژە وەفاتی

کردوە، دوبارە ڕۆیشتینەوە بۆ تعزیە فاتحە خوێندن. رحمه الله وطاب ثراه وجعل الجنة مأواه..

بۆ ساڵی دوایی کە تاریخ گەیشتە 1346ك–1937ز لە پایزا مرحوم مامۆستا مەلا حمەسعیدی عەبابەیلێ یش وەفاتی کرد، دوو ڕۆژ لەپێش وەفاتیا هەر ئەمەی ئەخوێند (الله لطیف بعباده). مرحوم شێخ عبداللطیف لە گۆڕستانی مەشهور بە گولان لە هەڵەبجە دفن کراوە، مەرحوم مامۆستا مەلا محمد سعید لە شمالی غەربی مەرقەدی حضرەتی اباعبیدە بەدوازدە هەنگاو دفن کراوە. طاب ثراهم وجعل الله الفردوس مأواهم بفضله آمین.

دامەزرانی مامۆستای مودەڕڕیس لە بیارەدا

بڕۆمەوە سەر باسی خۆم، لە ایام تشریقی ساڵی 1346ك لە بیارەوە نامەیێکیان نوسی بو بە شوێنما بۆ نەرگسەجار کە بڕۆم بۆ بیارە منیش ڕۆیشتم، کاتێ گەیشتمە بیارە حاڵییان کردم کە شێخی بیارە بڕیاری داوە: سید موحەممەد مدرسی خانەقای دوروە بهێنێ بۆ بیارە بیکا بە مدرس، منیش ڕەوانە بکا بۆ خانەقای دوروە، لەوێ بە مدرس دابنێشم، داوای موافقەیان لێکردم، منیش لەبەر ئەو عوزری چاوئێشەو گەرمای نەرگسەجارە موافقەم کرد، لەگەڵ جنابی سید مظهر کاتبی شێخ کە ژن برای سید موحەممەدی مدرس بو، لەگەڵ قەرەباڵغێکی زۆرا ڕۆیشتین بۆ دوروە تا ئەوان ماڵی سید محمد بگوێزنەوە بۆ بیارە، مینش لەوێ دابنیشم، بەو ڕێگەی هەوراماناا زۆر بە سەیران و صەفا و خۆشی ڕامان بوارد، بەڵام کە گەیشتینە دورووە حاڵیمان بو، بەگزادەی (ڕەزاد) لە بیستنی نقلی سید محمد زۆر عاجز و ملول و پەرێشانن، قەراریان دابو منعی ئەم نقلە بکەن، چونکە لەو ڕۆژا بۆ گەلێ اموراتی حکومەتی هاتوچۆی شاری سنە بە شێوەی واجب (ل/104)[1] پێویستیان بە سید محمد هەبو، کە لە وەزعەکە حاڵی بوین سەیید مظهرنامەیێکی نوسی بۆ خزمەتی شێخ بۆ بیارە، داوای ئەوەی کردبو لەشێخ کە دەستور العمل مان بۆ بنوسێتەوە ئێمە چی بکەین، لەپاش چەند ڕۆژێ نامەی شێخ هات، لە نامەکەدا ئەمری فەرموو بو بەمن کە بگەڕێمەوە بۆ بیارە..[2].. پاش گەیشتنی ئەم نامە من لە دورووە دەرچوم هاتمەوە بۆ بیارە، پاش زیارەتی شێخ مانوحەسانەوەم شێخ بانگی کردم، مامۆستا مەلا بهاءالدینیش لە خزمەتیا بو فەرموی ئەتوانی لە بیارەدا دانیشی تدریس بکەی؟! ئیشارەی کرد بەوە ئایا ئەتوانم بەرامبەر مخالفە بەربەرەکی معارضین خۆم بگرم، منیش عەرزم کرد ئەگەر مەقسەدتان تەواناى تدریس بێ ئەوەندە بتوانم کۆشش ئەکەم، ئەگەر مەبەس مخالفاتی خەڵك بێ (وعلی الله فلیتوکل المؤمنون) ئەکەم بەسەرمەشقی خۆم. شێخ فەرمووی: مبارەکە، تۆ لەم تاریخەوە مدرسی بیارەی، جا فەرموی: ئەی بۆ معیشەت هۆی گوزەرانت چی ئەڵێیت؟! عەرزم کرد لەم بابەتەوە هیچ ناڵێم شێخ خۆی وەکیل بێ هەر نەوعە معیشەتێ ببێ من ئەساچێنم. بەم قسانە تعیینم تەواو بو، بەڵام شێخ فەرمووی[3] ئەم دوو سێ ڕۆژی کۆتایی مانگە بڕوا جا لە غرەی محرمی 1347ك–1928ز پیاو ئەنێرم بەشوێنی خانوەکەتا لە نەرگسەجارەوە نقلی بکەن بۆ بیارە.

واقعا لە ئەوەڵی محرمی ئەم تاریخەوە شێخ ناردی ماڵەکەیان گوێزامەوە بۆ بیارە، لەڕێوە کە هاتین لە ماڵی (سەربورج) خانوی شێخ صاحب و شێخ سیف الدین کوڕانی مرحوم شێخ نجم الدین دامەزراین والحمدلله. (ل/106)

پاش ئەوە ماڵەکەم گوێزراوە بۆ بیارە، دامەزرام، ئەم هەواڵە بلاوە بو بە وولاتا، جا لە هەمو لاییێکەوە طلبە رویان کردە بیارە بۆ خوێندن بە ماوەییێکی کەم بێجگە لەو چەند طلبەی خۆمە کە لە نەرگسەجارەوە هاتن بۆ بیارە، قەرەباڵغێکی زۆر لە

---

[1] ل/105، نامەیەکی مەلا صالحی کۆزەپانکییە، بۆ مامۆستای مدرس و لەکۆتاییەکەی نوسراوە (مخلصکم الطالح الکۆزەپانکی صالح –المدرس بأربیل).

[2] نامەکە لە ل/106 دا چەسپ کراوە.

[3] لێرەدا پەڕاندێك لە دەستنوسەکەدا دەبینم کە بەم شێوە نوسراوە (بەڵام شێخ ئەم دو ێ ڕۆژی ئاخری مانگە بڕوا...) بەپێویستم زانی ووشەی (فەرموی) بۆ زیاد بکەم.

طلبه له مدرسه‌دا حاضربوون.

هۆكاری ڕەغبەتی فەقێیان لە بیارە

هۆكاری ڕەغبەتی تەڵەبە بۆ بیارە چەن شتێ بوو:

یەكەم: بیارە شوێنێكی مقدس و پیرۆز بو خەڵك بە ئومێدی بەرەكەت بەختیاری رویان ئەكردە ئەو شوێنە بەتایبەتی كە محاسنی شریفەی حضرەت ﷺ چەند تاڵ لە موی ڕیشی مبارەكی پێغەمبەرﷺ لەبیارەدا حاضر بون.

دوەم/ شێخی بیارە بە پەیڕەوی ئەسلافی خۆی زۆر ڕەغبەتی لە خزمەتكردنی تەلەبەدا هەبو، بەچاوی حورمەت تماشای ئەكردن.

سێهەم/ لە لطفی خواوە شۆرەتی كۆشش وسعی من لەگەڵ تەلەبەدا بە وولاتەكەدا بڵاوبوبوەوە، بەراووردیان كرد كە فەقێ لەلای من زۆر استفادە ئەكا.

چوارەم/ تەلەبەكان غالبا مسنوبی شێخی بیارە بون، زۆر تالبی ئەوە بون كە لە نزیكی شێخدا دانیشن، چاویان لە شێخەوە بێ.

پێنجەم/ شوێنی بیارە زۆر شوێنێكی خۆش و ئاودار و باغ دارە، بەتایبەتی بۆ هاوین و بەهار، چەن مانگێ لە پایز وەكو بەهەشتی سەر عەرز وەهایە.

شەشەم/ لەبەر ئەوە كە هەموو ئەسبابی گوزەرانی فەقێكان تەنیا لە ماڵی شێخەوە بو، ئازادبون لە حەول دان بۆ گوزەران ژیانی خۆیان.

حەوتەم/ بیارە بە نسبەتی باقی شوێنەكانی كوردستانەوە زۆر شوێنێكی ئیجتماعی بو، هەمیشە گەلێ لە علماو ادبا و متصوفین پیاوی مشرەب بەرزی تیابو.

جا معلومە شوێنی وەها هەمیشە خەڵك تالبی ئەبێ.

سەرەڕای ئەمانە هەمو لە ئەوەڵەوە شێخ اعلانی ئەوەی كرد هەتا مجال بێ لە خانەقا و مدرسەدا بسورت (لاردّ) تلبە قبوڵ ئەكا.

بەم هۆیانەوە بیارە وەها پڕبو لە تەڵەبە كە لە پاش مغرب بەسەربانی خانەقا و حەوش و دەوروبەری خانەقادا تەلەبە بە عادەتی كوردستان دەستیان بە دەوركردنەوە ئەكرد، ئەوبەرو ئەم بەری بیارە كە دوو كێوە دەنگی ئەدایەوە، بەڕاستی بە دامەزراندنی مدرسە لەسەر ئەم شێوە و شەكلە، بیارە خانقای بیارە سەر لەنوێ تازە بوەوە، نمونەیێكی جەمال و شێوە جوانەكەی زەمانی حضرەتی ضیاء الدین حضرەتی نجم الدین وجودی مبارەكی مەلای بیارەو مستعدەكانی نیشان ئەدا.

وە پاش دامەزرانم لەلایەن هەموو دۆست و برادەرێكەوە نامەی مبارەكبایم بۆ هات، بەڕاستی بۆ وجود و شخصیەتی منیش دنیایەكی نوێ و ئافاقێكی تازە كرایەوە، نیشاطی زیاد لە نیشاطی پێشوم بۆ پەیدا بو ولله الحمد علی ذلك. (ل/107)

وە پاش دامەزرانم لەسەر یاسای خۆم كە هەموو هەواڵێكی خۆمم ئەنوسی بۆ خزمەتی شێخ عمر اعلی الله مقامه، نامەیێكم بۆ نوسی باسی ئەمری شێخ، تعیینی خۆم لە بیارە نوسی بۆی، ئەویش گەلێ مسرور و دڵشاد بوبو. ئەم نامەیەی خوارەوەی بۆ نوسیبوم[1]:

بەنوسینی ئوستادم بۆ ئەم نامەیەو گەیشتنی بەدەستم زۆر شاد بوم، بەڵام بەیاسای وەضعی ئینسان كە شەرم ئەكا لە شوێنی پیاوی گەورە، زۆر لەدڵما ئەم گرێ بو، كە نەبادا معنویاً مرحوم مەلای بیارە بەم دانیشتنی منە متأثر بێ. قضاءاً

[1] نامەكەی شێخ عمر ابن القرداغی لە ل/108 دا هەیە و مێژوی 27/محرم/ 1347ك لێدراوە.

شەویّ لەو بەینا لەخەوا ڕۆیشتمە دیواخانێکی زۆر بەحورمەت و جوان، کە تەماشام کرد ذاتێکی جوانی مێزەرەسەوز لە ژوری دیوەخانەکەدا دانیشتوە، لەوکاتا دوو فەقێی طالش هاتبون بۆ لام، مەلا اسد الله و مەلا عارف ئەوانیش لەگەڵما بون، ئەو ذاتە کە پرسی لە فەقێ طاڵشی یەکان ئەم مەلایە کێیە؟ ئەوانیش عەرزیان کرد: ئەمە ناوی مەلا عبدالکریم–ە، لەم بەینا شێخی بیارە کردویە بە مدرسی بیارە، کە ئەوان ئەم قسەیان عەرز کرد، ذاتی فەرموی: ئەی مبارەك بێ، مبارەك بێ، ڕۆڵە تا ئێستە نۆبەی ئێمەبو، جا نۆبەی تۆیە، هەستا لە دیوەخانەکە تەشریفی بردە دەرەوە.

کە لەم خەوە خەبەرم بوەوە، کەوتە دڵمەوە ئەو زاتە مرحوم مەولانا عبدالقادری بیارە بوەو ئەویش لە هاتنەکەی من مەسرورە... الحمدلله پاش ئەم خەوە ئەو مەراقەم نەما، بەڵکو قەرارم دا هەتا تاڵبێ زیاتر بێ دەرسێ زیاتر بێ، ئەوان احسانیان زۆرتر ئەبێ کەوابێ مسرور ئەبن. (ل/108).

پاش چەند رۆژێ لەبەر نزیك بونەوە لە خانەقا و مدرسە ماڵمان لەسەر بورج گوێزرایەوە بۆ ئەوبەری خانقا، لە نەقسی خانوی شێخ دا هۆدەییێکیان پێداین، تیایا دانیشتین، بەسەرگەرمی مەشغوڵی تدریس بوم، دو فەقێی طالشیش وارد بون، مەلا اسدالله مەلا عارف، بەڕاستی دوو ئینسانی خاوەن استعداد و قابلیەت بون، دەستیان کرد بە مختصری مطول بەم وەضعە ڕامان بوارد تا چوار مانگ یانی کەوتینە مانگی جمادی الاولى، لەم مانگا منداڵەکانمان وەضعی حملیان بو، کوڕێکمان بو، ناومان نا (اسعد)، لەم وەختا شێخ تەشریفی ڕۆیشت بۆ شاوەیس و باوەیس بۆ سەر مەرەزە و وارداتی خانەقا.

لە ئەثەری ئەم وەضعی حملە عائلەکەم بەنەخۆشینەوە مایەوە، لە ئەوەڵی مانگی جمادی الثانیة وەفاتی کرد.

بەم کارەساتە دەرگای گەلێ مەینەت لەسەرم کرایەوە، لەلاییێکەوە من غەریب و بێکەس بوم، لەلایەکەوە (فاتح) تازە لەشیر بڕابوەوە، پێویستی بە خزمەت بو، مهم تر لەوە ئەم کوڕەیش کە تازە لەدایك بوە کەس نییە شیری پێبدا، بەهەرحاڵ دایەنم بۆ أسعد پەیداکرد، کاغذیشم نوسی بۆ ماڵی خەزورم کە خەسوم بێت بۆ بیارە، پاش دە پازدە ڕۆژێ خەسوم.. ژنی مەلا عبدالله کە ژنێکی زۆر صاڵحە و عاقڵە بو هات بۆ بیارە، تۆزێ باری دڵم سوك بو، لەم لایشەوە بەهۆی تعزیەنامەی شێخ مامۆستا شێخ عمرەوە کە صورەتیان ثبت کراوە[1] بەهۆی بعضێ برادەر و (ل/109) دۆستەوە، کە هاوغەم و هاوبیرم بون دڵم تۆزێ مەینەتی لەسەر هەڵگیرا، ڕوم کردەوە حاڵی طبیعی خۆم.

پاش چەند ڕۆژێ خەسوم.. فاتحی لەگەڵ خۆیا برد بۆ وڵاتی خۆیان، أسعد مان لەلای دایەنی (خورشیدە)ناو کە لەدێی (بنجۆی دڕە) دائەنیشت دامەزران، بەس خۆم مامەوە.. پاش ئەم وەضعە لەبەر بێعائیلەیی دڵم پەرێشان بوو، دەکەوتمە تەلاش بۆ ئەوە ژن بێنم، عائلەکەم خوشکێکی بو (جمیلە) ناو کچی مەلا عبدالله، کە قورئانی خوێندبو، مناسبی حاڵ بو بۆ منالەکانم، لەسەر قەراری داواکردنی ئەم ژنە لە ئاخری پایزا سەفەرێکم کرد بۆ (باوەجانی) بۆ ماڵی مەلا عبدالله. کە قسەکەم دەربڕی هەمو لاییێکیان قەبوڵیان کرد، رەغبەتیان بو لە ئیشەکەدا لەبەر خاتری منداڵەکان، بەڵام کوڕێکی مەلا عبدالله بو ناوی فتاح بو، ئەم کوڕە مەیلی نەبو عوزری ئەمەبو کە بیارە دورە لەوان، سیروان لەبەینایە، ئەیووت: وەکو چۆن ئەو خوشکەم مرد ئێمە فریای نەکەوتین، ئەمیش وای بەسەر دێت (ل/110).

پایزی ساڵی 1347ك–1928ز زۆر پەرێشان حاڵ بوم بە نەوعێ وەها کە مامۆستای گەورەم مامۆستا شێخ عمر نامەی تعزیەنامەی بۆ نوسیم، مەجالی دڵم ئەوەندە تەنگ بو، لەبیرم چووە تا جوابی نامەکەی بۆ بنوسم، تا تماشام کرد نامەیێکی دوهەمی هات بۆم..[2] داوای بەیانی حاڵ و وەضعی لێ کردبوم بۆی بنوسم، منیش بە مەعذەرەتەوە جوابی نامەکەم بۆ نوسییەوە، بەیانی ئەحواڵی خۆمم بۆ کرد، داوای دوعای خێرم لێ کرد، بەڵکو خوا لە لطفی خۆی فەرەج شادیێك بخاتە

[1] نامەکان لە ل/109 و 110 ثبت کراون.

[2] ئەم نامە لە ل/111 دا هاوپێچ کراوە.

دڵم، جا ئەم نامەیە هات بۆم[1]، الحمدالله پاش ئەمە حاڵم روی كردە باشی، لەگەڵ تەلەبەكان مشغوڵ ئەبوم، ئەو زستانە ڕابورد.

لە بەهارا بە ارشادی فقێ محمدی قەڵ بەزەیی كە دۆستی خۆم مریدی شێخی بیارە بو، ڕۆیشتین بۆ (كانی كەوە) لەشارەزور، خوازبێنی ئامینەی كچی شێخ عەلی خەڵكی شیوی قازیم لە شێخ محمدی برای كرد، إجابەیان كرد گەڕاینەوە بۆ بیارە تا لە هاوینی ساڵی 1348ك. دا گوێزامەوە بۆ بیارە، پاش ئەوە دایەنەكەی أسعدی كوڕیشم هێنایە لای خۆمان، بەم وەضعە زۆر دڵم مرتاح بو، شێخ علی خەزورم كوڕی شێخ قادری كوڕی شێخ قادری كوڕی شێخ عثمان ی كوڕی شێخ عبداللطیف ی گەورەی كوڕی شێخ معروفی دەرقوڵەیە، شێخ احمدی باپیرەی مەلاییێكی گەورە، خلیفەی شێخ بهاء الدین بوە، دایكی ئامینەی عائلەم (رضیة) ناو كچی شێخ عبدالرحمانی شیوی قازی بوە، ئامینە خاڵۆزای مامۆسا شێخ عمر بو، مامۆسا شێخ عمر پورزای ئامینە بو، چونكی خاتون خدیجە دایكی مامۆسا شێخ عمر خوشكی شێخ علی باوكی ئامینە بو، ئەم خزمایەتیە مناسبەییێكی (ل/111)[2] زیادەی پەیداكرد لە بەینی من و مامۆسا شێخ عمرا، طبعاً ئەویش بەم خزمایەتیە مەسرور بو، چونكی یەكیٚ لە ئەولادە حەسەبیەكانی علاقەی مصاهرەی لەگەڵا پەیداكرد.

دوو بەسەرهاتی خۆش

(من جملە) پاش دامەزرانی شێخ بابا رسول لە عەبابەیلیٚ و لەپاش دامەزرانی من لە بیارە دا لە ساڵی 1347ك–1928م، ئەم ذاتە لەگەڵ كۆمەڵی مەلاكانا هاتن بۆ بیارە، كاتیٚ ئێمە خەبەرمان زانی ڕۆیشتین بە ئیستقبالیانەوە لەنزیكی دەرگای (نانەواخانە) بەیەك گەیشتین، لەپێش ئەوا كە بە یەك بگەین شێخ بابا رسول هەردو دەستی بڵاوكردەوە تا گەیشت بە من، دەستی كردە ملم، فەرموی: مەلا كریم! لەگەڵ ئەوا ئەم مەقامە زۆر بەلای ئێمەوە بە حورمەتە، زیارەتی لەسەر ئێمە وەكو واجب وایە، من ئەم سەفەرە هەر بۆ لای تۆ مبارەك بادی تۆ كردوە، گەلیٚ قسەی پیاوانەی وای كرد لەگەڵ منا، چەن ڕۆژ لە بیارە مانەوە جا ڕۆیشتنەوە، ڕۆژ بەڕۆژ وەضعی اجتماعی علمای هەڵەبجە چاتر ئەبو، محبت لەناوا زۆرتر ئەبو.

لە بەهاری ئاخری ساڵی 1347ك–1928م مامۆسای گەورەم لەسەر وەعدەی خۆی كە بڕیاری سەفەری بیارەی دابو، لەگەڵ كۆمەڵا لە علمای محترمین دا، وەكو شێخ بابا علی مدرس لە مزگەوتی خۆیانا شێخ عبدالكریمی احمد بڕندە، مەلا عزیزی پریس، شێخ رسولی تەكیەیی مدرس لە مزگەوتی جامعەی هەڵەبجە، شێخ بابارسول مدرسی عەبابەیلیٚ، مەلا عبدالله مدرس و امامی دەرەشیش، حاجی مەلا عمری عمر گونبەدی، مەلا قادری ڕەش، كە ئەم دو كەسە هەردویان مەلا بون، یەكەم لە مزگەوتی خۆیانا لە كەركوك، دوهەم لە دەوری كۆیە، بۆ خوێندنی ریاضیات هاتبون بۆ سلێمانی بۆ خزمەتی مامۆستا شێخ عمر، لەگەڵ چەند كەسیٚ لە مناسبینی ئەم ذاتانە، وەكو كۆمەڵەی ئەستێرەی (كۆ) كە لە بەرەبەیانێكی صافا طلوع بكەن، وەها تەشریفیان لە أفقی بیارەوە دەركەوتن، ئێمەش هەمو لایێ مەلا و تەلەبەو پیاومناسبانی خانەقای بیارە ڕۆیشتین بە استقبالیانەوە بەشادی واردی خانقا بون (ل/113).

ئەم سەفەرە گەلیٚ سەفەرێكی خاوەن صەفا بو، دەمیٚ زەمان بۆ كۆمەڵێكی وەها لە عالمە گەورە بەرزەكان بەو ذەوقو شەوق و شادیەوە لە بیارەدا گردنەبوبونەوە، نسبەت بە من بەتایبەتی زۆر بەسود بو لەلاییێكەوە زیارەتی مامۆستام، بەخزمەت گەیشتنی ئەم ذاتە گەورانە گەلیٚ ڕوناكی خستە دڵمەوە لەلایەكی ترەوە بۆ من بەهۆی حورمەت و كەرامەت دەرچو.

مامۆستا شێخ عمر لەناو قەرەباڵغیەكی گەورە فەرموی: مەلا كریم هەرچەن زیارەتی بیارە زۆر مەقسەدی ئەهلی عیلمە،

---

[1] ئەم نامە لە ل 112 دایە.

[2] نامەیەكی شێخ عمری تیا ثبت كراوە.

بەلاّم من بەشی زۆری ئەم سەفەرەم لەبەر خاطری چاوپێکەوتنی تۆبو.

وە لەکاتێکا بە خزمەتی گەیشتین، مامۆستا شێخ عمر گەلێ لە خزمەتی شێخ دا تقدیری منی کرد، لە جملە فەرمودەکانی یەکێ ئەمە بو فەرموی: یاشێخ پێویستە زۆر یارمەتی مەلا کریم بکەی بۆ ئەوە لە تدریسا موفق بێت، عیلمی زیاد بکا، ئەم ذاتە لەمن مەلاتر ئەبێ یانی ئەگەر شێخ لطف بفەرموێ لەگەڵیا، ئەوەی ئێمە زانیومانە لە خوێندنا وەری گرتوە، بەهۆی تدریسەوە ئەتوانێ زیادەشی بخاتە سەر، یەکێ لە یارمەتیەکانی ئەمەیە، کە بە ئارەزوی خۆی فەقێی مستعد ڕابگرێ، نەك هەر فەقێیێك بێت بەهۆی نسبەتی بە شێخەوە مجبور بکرێ لەسەر تدریسی، ولو کان ئەو فەقێ قابلیەتی خوێندنیشی نەبێ، ئەمە ئەبێ بەهۆی دواکەوتن لە تدریس و بلاّوکردنەوەی عیلمدا، گەلێ قسەی جوانی تریشی فەرمو، لە واقعا شێخ مقابل بەم قسانە زۆر بە ئیقبالەوە جوابی دایەوە، فەرموی: مەلا کریم وەك ئەولادی خۆم وایە، لەگەلێ جهەتەوە منظوری ئێمەیە، گەلێ جار بە قصدی زیادی علم توجهم دەرحەقی بوە، ئومێدم وایە ان شاء الله گەلێ تەرەقی بکا.

هەر لەم سەفەرا ڕۆژێ لە حوجرەی شەرقی خانەقاوە کە ئێستە نەماوە کراوە بە بازاڕ، هەمو مەلاکان لە خزمەتی مامۆستا شێخ عمرا دانیشتبون، مەلا عارفی بانەیی حاضر بو، ملا عباس کە ئێستە لە گەرمیانە ئەویش حاضر بو، باسی عیلم هاتە پێشەوە، مەلاعارف وتی: من میزانی هەمو شێوەو باقی مەلاکانی لیوای سلێمانی ئەزانم، نیسبەت بە هەریەکێ قسەیەکی کرد، لە ئاخرا لێیان پرسی ئەی مەلاکریم چۆنە؟ ئەویش وتی: بەخوا مەلاکریم ئەتوانێ شەرحی مواقف بە فەقێی ئەم زەمانە بلێت، قسەکەی هەرچەن لە سیاقی تعریف بو، بەلاّم ذو الجهتین بو، ئەوەشی ئەگەیاند کە بۆ فەقێی ضعیف ئەتوانێ تدریسی کتێبی وا بکات.

لەسەر ئەم قسانە مەلا عزیزی پریس فەرموی هەڵسن بڕۆین بۆ حوجرەی مدرەسە، لەویا بە تحفەوە کتێبە گرانەکان ئەم مەبەستە دەربخەین کێ مەلای چاکە، فعلاً بۆ خۆشی هاتن بۆ مدرسە، مەلا عارف تحفەی هێنا شوێنێکی لەمن پرسیەوە، شوێنێ لە مەلا عزیز لە قاموس دا شوێنێکی لە مەلا عباس پرسیەوە، مامۆساکانیش هەمو دانیشتون، بەڕاستی ڕۆژێکی سەیر و خاوەن صەفا و رابواردنی علمی بو، تا دەورەی حەفتەیێ ئەم کۆمەڵە لە بیارە مانەوە (ل/114) پاش ئەوە تەشریفیان ڕۆیشتەوە بۆ هەڵەبجە، لەپاش یەك دوو ڕۆژ لە هەڵەبجە بلاّوەیان لێکرد، هەر یەکێ ڕۆیشتەوە بۆ شوێنی خۆی، بەلاّم ئەو تأثیرە ئەم سەفەرە کردی لەناحیەی ئێمەدا لەبیرمان ناچێتەوە.. (ل/116)[1].

وەضعی خۆم[2]

لەساڵی 1347 ك –1928ز کاتێ کە لە خانوەکانی شێخ صاحب گوێزامانەوە بۆ هۆدەیێ لە خانوی شێخ لەوبەری خانەقاوە نزیکی دو مانگ لەو هۆدەدا ماینەوە، جا شێخ ئەمری کرد لە ڕیزی ماڵی خۆیا چەند هۆدە خانویان کردەوە، دو هۆدەیان بۆ من، دو هۆدەیان بۆ سید نظام الدین کە خزمەتی شێخی دەکرد، دایکی فاتح لەم خانوە تازەدا وەفاتی کرد، پاش وەفاتی ئەو پایز و زستان و بەهاری اخری ساڵی چل و حەوت من خۆم لە مدرسەدا ئەنوستم، ئەو خانوەم بەجێ هێشت بو، لەبەهاری ئاخری 1347ك کە ئامینەی کچی (شێخ علی)م هێنا سێ مانگ لەو خانوانا ماینەوە، پاش ئەوە گوێزامانەوە بۆ بەری خانقا، لە هۆدەیەکی نزیکی حوجرەی شێخ کە وەختی خۆی هۆدەی حضرەتی ضیاءالدین بوبو، شێخی بیارە لەپاش هاتنەوەی بۆ بیارە بە پارە کڕی بوی لەشێخ زین الدین، باقی ئەولادەکانی مرحوم شێخ نجم الدین دامەزراین... (ل/117)[3].

---

[1] لێرەدا مامۆستای مدرس باس لە گوێزانەوەی ئامینەی دوەم خێزانی بۆ بیارە و وەفاتی خێزانی شێخ عمر (حەلاوەخان) و مەشغەڵەتی مدرس لە خانقای بیارە و نەچون بۆ پرسەی دەکات ل116–117.

[2] ئەمە سەرباسی مامۆستای مودەرریسە ل/117.

[3] لە ل/ 118 و 119 دو نامەی شێخی علائەدینە.

تاريخ گەیشتە 1348ك–1929ز جا لە فصلی پایزا وورده وورده دەستم كرد بە نوسینی رسالەی عزیزه لە علمی منطقدا، ئەم رسالەمە بۆ ئەوە تالیف كرد كە مەلا عزیزی بانەیی كە ئێستە بەرحەیاتە[1]، ئیمامی دێی (قەلاّجیّ)یە لە دیوی هەوراماﻥ.. بیخوێنیّ، فعلاً ئەو و گەلێك لە طلبەكان نوسیانەوە، خۆندنیان.

هەروا بەدوای ئەما رسالەیێكی منظومەم لە علمی (تجوید)دا تألیف كرد، پاش ئەوە رسالەی (كشف الغامض من أحكام الحائض)م تألیف كرد، ئەم رسالەش زۆر بەسودە، لەناو مجموعەی فەتاوای علمای خۆمانا نوسیومەتەوە[2]... ئەم پایزو زستان و بەهاری 1348ك گەلێ موفق بووم، گەلێ طلبەی باش طالبی خوێندن لە بیارەدا گردبونەوە. مەلا أسد الله ی طالش، مەلا عارف ی طالش، مەلا محمد زاهدی رباطی، غەیری ئەمانەیش لە بیارەدا ئەیان خوێند، نشاطی تحصیلی علم زۆر بو...

لەمانگی شەعبانی 1348ك–1930ز شێخی بیارە بە خەیاڵی سەفەری بەغدا رۆیشت بۆ ئەوبەری سیروان بۆ دێی (گومە)، گەلێ مریدو منسوبی لەخزمەتا بو، ئەمری فەرمو كە جەنابی شێخ عبدالكریم مدرسی احمد برندەیش لەگەڵیابێ، فعلاً شێخ عبدالكریم رێكەوت، ڕۆیشت بۆ خزمەتی، لەو میانەدا منیش لەگەڵ مامۆستا مەلا بهاء الدینا مامەوە لە بیارەدا بۆ ئەوە كە ئەو مەشغولی أموراتی خانقا بێ، منیش مشغوڵی تدریس ئیدارەی قوتابییەكان بم، كاتێ شێخ ڕێكەوت ئەمری فەرموو بەمن كە هەر مەصرەفێ بۆ عائلەی پێویست بێ بە إشرافی من بێ، بەبێ إطلاعی من هیچ نەكرێ، ئەم ئیشە تا ئەندازەیێ لەسەر شانم گران بو:

یەكەم: لەبەر ئەوە بۆم نەدەكرا باش إشراف بكەم بەسەریا.

دووەم: ئەبو بەهۆی ئازاری دڵی عائلەو متعلقاتی شێخ لە من.

وە پاش ماوەیێ بە واسطەی سید مظهری كاتبەوە نامەیێكم نوسی داوای ئیذنم كرد برۆم بۆ گومە، بەڵكو خۆم لەم زەحمەتە دەربكەم لە عهدەی ئەو ئیشە دەرچم، ئەگەر إمكان ببێ برۆم بۆ ماڵی خەزورم چاوم بە فاتح بكەوێ، بەڕاستی خەیاڵی مارەكردنی ژن خوشكەكەیشم لەدڵا مابو، بەلاّم شێخ بەم نامەیە[3] مەنعی ڕۆیشتنی كردم، بە خطی خۆیشی لە حاشیەی نامەكەدا نوسیبوی، ئەگەر بە قصدی ئەو ئیشەیش كەوا لە دڵتا بێت.پێویستە دڵت لەو خەیاڵە وەرگێڕی، ئیتر بەناچار لەبیارە دەرنەچوم.(ل/121)[4].

سەفەرەكەی شێخ درێژەی كێشا تاكەوتە ساڵی 1349ك–1930ز ئەوجا گەڕایەوە...لەم ساڵی 1349ك. من زۆر موفق بوم، وەرسالەی(ورقات)لە منطقا، و(مقالات) لەباسی مقولاتی عەشەرە وەبەعضی أموری حكمەت لە اعتباریات وەأموری عامە، وەرسالەی (وجیهە)لە علمی منطق دابەتایبەتی لەباسی (موجهات)داتالیفم كردن، وەگەلێ لە طلبە كان نوسیانەوە وەخوێندیان.

بەڕاستی ئەم ساڵەلە هەموو جیهەتێكەوە بەخۆشی لەسەرمان ڕابورا ولله الحمد.(ل/127)[5].

لە ساڵی 1348و1349ك، نفوذی پەهلەوی لەسنوری ئێمەدا هێزی گرتبو، لەو میانەدا ڕۆژێ سلطانیّ هات بۆ بیارە ولە خزمەتی شێخ دا دانیشت، گەلێ باسی احترامی ئال و بەیت و مذهە بی هەوا خوا هانی ئەوانی كرد، بەلاّم زۆر مبالغەی تیادا كرد بەنەوعێ گەیشتە ئەو پایەوتی:هەركەس لەژێر ادارەی ئیمامەت و خەلافەتی ئەوانا نەبێ (أموراتی دینی تەواو

---

[1] مەبەست پێ ساڵی شەستەكانی كاتی نوسینی ئەم كتێبە.

[2] مەبەست پێ (جواهر الفتاوی)یە كە مدرس زۆرێك لە فەتوای زانایانی كوردی تێدا زیندوو كردوەتەوەو لە فەوتان قوتاری كردون.

[3] ئەم نامە لە ل/121 دایە.

[4] ل/122–127 باسی درێژی سەفەرەكەی شێخی علائەدین دەكا و شەش نامە كە لەو ماوەدا لەنێوانیانا گوزەریوە باس دەكا و وێنەی نامەكانیشی تێدایە.

[5] لێرە بەدواوە باسی وەفاتی شێخ جمیل برای شێخی بیارە دەكات و كورتەژیانێكی باس دەكا و چەند نامەیەكی ابن القرداغی داناوە تا ل/131.

نابێ) (ل/131)[1].

لەویا شێخ لەبەر رعایەتی ئەوە كەخاوەن ماڵ بو، وەكابرایش میوان بو جوابی نەدایەوە، بەڵام من خۆم پێنەگیرا، وتم: ئاغە! مادام ئەم فەرمایشتە ڕاستە كەهەر كەس لە ئیدارەی ئەوانا نەبێ اموراتی دینی تەواو نابێ، ئەهلی تشیع بۆچی لە غەیری زەمانی ئیستیلای صفویەكانا لەم وڵاتە تا ئێستە جارێ نەبو كە یەكێ لە سادات بكەن بە امام و گەورەی خۆتان، بۆچی ئیطاعە ی غەیری ئەوان ئەكەن؟!

كابرا لەجوابا قسەی بۆ نەماوە، ئەوەندەی ووت: ئێمەش لەم بابەتەوە مقصرین.(ل/132)

سەفەرێك بۆ باوەجانی [2]

هەر لەساڵی 1349ك–1930ز سەفەرێكم كرد بۆ (باوەجانی) بۆ ماڵی مەلا عەبدوڵڵای خەزورم بۆ چاوپێكەوتنی فاتح، وەلەم ساڵا (أسعد)ی كوڕیشم برد بۆ ئەوێ، وەلەلای دایە گەورەیابەجێم هێشت تالە عمری چوار ساڵیدا لەلای ئەوان وەفاتی كرد، وەلە قبرستانی شێخ شملی لە قەراخی ئەم بەری ئاوی بوارەوە دەفن كراوە.

لەم سەفەرا لەماڵی أمیر أسعدا تصادفی (سلطان حیدرخان)م كرد، كەفەرمانداری ئەو منطقە بو وەگەڵێ مناظرە ی مذهەبی لەگەڵ كردم.

لە ئەوەڵەوە بەڕستی من نەم وێرا بەسەربەستی قسەی لەگەڵا بكەم، تائەو بەهەموو صەراحەتێ مەیدانی مرخص كرد، جاپێم ووت: مادام وایە قسەت لەگەڵا ئەكەم: طبعاً تۆ باوەرت بەقورئان هەیە ؟ وتی: بەڵێ، وتم كەوابێ، من استدلال بە حدیث ناكەم، چونكی ممكنە تۆ بڵێیت ئەم حدیثە موضوعە، وەتۆیش استدلال بە حدیث مەكە، چونكی ممكنە من لە صحەت اسنادەكەیا قسەم ببێ، بەس دەلیلی هەردو– لامان باقورئان بێ، یا دەلیلی عقڵی.

وتی:باشە!

وتم:خودا لەقورئانا بە صورەتی عام تعریفی ئوممەتی پێغەمبەر ﷺ ئەكا بەئایەتی (كنتم خیر أمة أخرجت للناس)[3] مخاطبی دەرەجە ئەوەل ئەصحابەكانی بون.

وەبەصورەتی خاص بە ئەصحابەوە ئەفەرموێت، (والذین معه أشداء علی الكفار رحماء بینهم...)[4] تا أخری ئایەتەكە.

هەروا لە شأنی ئەصحابی حدیبیە دا ئەفەرموێت (لقد رضی الله عن المؤمنین الذین یبایعونك تحت الشجرة، فعلم مافی قلوبهم، فأنزل علیهم السكینة وأثابهم فتحاً قریباً)[5].

وە لە شأنی سابقین لە مهاجرین و أنصارا ئەفەرموێت: (والسابقون الأولون من المهاجرین والأنصار والذین اتبعوهم بإحسان، رضي الله عنهم ورضوا عنه)[6].

كەوابێ چۆن موسڵمان ئەتوانێ لەگەڵ ئەم هەموو ثەنا و ستایشی عام و خاصە باوەڕ بكا بەوە ئەم جەماعەتە بەرامبەر بە وەصیەتی پێغەمبەر ﷺ ئیهمالیان كردوە، وەصیەتی ئەویان بەجێ نەهێناوە، یا ئەبێ كەلامی دەربارەی ئەوان ڕاست نەبێ –العیاذ بالله– ئەمە مەحاڵە، یا ئەبێ ئەمانە لەسەر دەستوری حەق معاملەیان كردبێ، بەیعەتیان بە حضرەتی ابوبكر موافقی حق بێ.

---

1 مامۆستای مدرس لە ل/131 تەنها ئەوەندەی نوسیوە و تەواوی نەكردوە ئەوەی نێو كەوانەكە زیادكراوی ئامادەكارە، بە قەرینەی لەوەویاش نوسیومە .

2 ئەم سەرباسە هی ئامادەكارە.

3 سورەتی آل عمران / 110.

4 سورەتی الفتح /29.

5 سورەتی الفتح / 18.

6 سورەتی التوبە /100.

وە لەلایەنی (أمیر المؤمنین)ەوە ملاحظە بکەین، ئەگەر خلافەتی ابوبکری بەحەق نەزانیایێ، چۆن جاریەی بنی حنیفەی لە ابوبکر قبوڵ ئەکرد، ئەگەر لە عمری کوڕی خەتتاب عاجز بوایە، بە غاصبی خلافەتی بزانیایێ چۆن کچی خۆی بۆ مارە ئەکرد.

وە ئەگەر لەو عصر و زەمانا خلافەتی بە حەقی محضی خۆی بزانیایێ، چۆن لەماوەی بیست و چوار ساڵ لە زەمانی سێ خەلیفەدا لە حەقی شەرعی خۆی چاوپۆشی ئەکرد، ئەمانە هەموو دەلیلن لەسەر ئەوە کە حضرەتی أمیر خلافەتی ئەو ذاتانەی بەحەق زانیوە، ئەگەر نا کەسێ أسد الله بێ ئەوەندە ساڵ لە حەقی خۆی لەبەر ترس، یا لەبەر مانعێکی احتمالی دەسبەردار نەدەبو، لە ئەنجاما کابرا قسەکانی قبوڵ کرد. (ل/135).

نێوان من و قزڵجی لە بیارەدا [1]

لە ساڵی 1350ك–1931ز لەمەوسمی ئەوەڵی هاوینا لەمانگی صفرا، مەلا محمدی قزڵجی واردی بیارە بوو، مامۆستا شێخ عمر ئەم نامەیە بۆ من نوسیبو[2].. توصیەیشی کردبوم کە خزمەتی مەلا محمدی قزڵجی بکەم...[3].

ماوەی چوار مانگ لە بیارە مایەوە، لە حوجرەی مدرسەدا لە منزڵی منا دانیشت، بە هەموو نەوعێ شێخی بیارە حورمەتی ئەگرت من و طلبەکان دڵمان رعایت ئەکرد، بە یەکەوە ڕامان ئەبوارد، لە مانگی جمادی الثانيەدا لە بیارە دەرچو، ڕۆیشت لەدێ (سەراد) لەناحیەی پشدر بە موفقی بە صورەتی مەلایەتی دانیشت بە خەیاڵی ئەوە پایز کە شێخ ئەڕوا بۆ بغدا، لەگەڵ شێخدا بڕوا بۆ بغدا، شێخ سعی بکا بۆ دامەزرانی، واقعاً لە ئەنجاما فکرەکەی جێبەجێ بو، وەکو لەمەولا انشاء الله باسی ئەکەم. (ل/136)

لەم ماوەدا کە مەلا محمدی (تورجانی) حالاً (قزڵجی) اصلا لە بیارەدا بو، هەر لەحوجرەی مدرسە دابو غالباً لەو کاتانا من دەرسم بە فەقێکان ئەووت ئەو دائەنیشت یا ڕائەکشا، بەڵام ئەیوت بەمن یەکی دەرسەکان نەخەم، فعلاً منیش بەیاسای خۆم دەوامم ئەکرد.

بیستم ڕۆژێ شێخ پرسیاری کردبو فەرموبوی: مەلاکریم مەلاییێکی چۆنە؟ ئەویش بە حسنی ظنی خۆی لەوەڵاما فەرموبی: بەڕاستی جێگەی وەکو بیارە مەلاییێکی وەکو مەلا کریمی ئەوێ، گەلێ قسەی جوانی کردبو، جزاه الله بالخیر.

لەپاشان نوێژی عصر ئەغڵەب لەگەڵیا ئەچوم بۆ باغاتی بیارە، یا بۆ چەمی (هانە گەرمڵە) یا بۆ چەمی بیارە، میوەی جوانم بۆ ئەهێنا ئەبوا ئەو میوەیە بەدەستی خۆی لەناو کانیە ساردەکانی چەمی بیارەدا بشۆریایەتەوە، ئەوسا میوەکەی ئەخوارد، یانی زۆر محافظە ی صحەتی خۆی ئەکرد.

لەساڵی 1350ك– 1931ز لەپاش طلوعی صوبح لەڕۆژی پێنج شەممە بیست و نۆهەمی مانگی ربیع الاول، لەوکاتا ئێمە لەو ماڵا بووین کە متصلە بە حوجرەی شێخەوە محمد لەدایك بو، لەوکاتا مەلا محمد لە بیارە بوو، منیش لەبەر ئەوە هێشتا لەدایك نەبوبو قەرارم دا گەر کوڕ بێ، ناوی (محمد) بێ، ئەم دو کەلمەمە نوسی بۆ شێخ[4] کە لەقەبێکی بۆ زیاد بکا، ئەویش لە حاشیەی نامەکە نوسی: هەر ناوی (محمد)[5] کافیە مایەی خێر و سعادەتە انشاءالله دوعای خێری بۆ کردبو.

شێخی بیارە زۆر محمدی خۆش ئەویست، گەلێ جار ئەی فەرمو ئەگەر مانع مەنعی نەکا، لە زەمانی یەکە إنسان ئەبێ،

---

[1] سەرباسی ئامادەکارە.

[2] لە ل/136 دا هاوپێچ کراوە.

[3] مامۆستای مدرس لێرەدا باسی سەفەرەکەی (قزڵجی بۆ (مصر) و (جامع الازهر) دەکا، لە گەڕانەوەیدا دوای ساڵێك لە شاری (کرکوك) منع کراوە لە گەڕانەوە بۆ (مُکریان). ل/136.

[4] ئەم نامە لە ل/140 دایە.

[5] ووشەی (محمد) زیادکراوی ئامادەکراوەو لە دەقی نامەکەم وەرگرتوە بۆ زیاتر ڕونی ووتەکەی مامۆستای نامە.

زۆر ئەیلاوان.

وە دایكی حەمەیش زۆر خزمەتی پاكی حەمەی ئەكرد، حەتا لەكاتی پاكیدا نەبێ شیری پێنەداوە، پاش تمیز خوێندنی تەواو كرد، شهادەی ریزی دوازدەی وەرگرت، بەلاٌم لەپاش ئەمانە گیرۆدەی گەلێ نالەباری بو، ئومێدم بە لوطفی خودا وایە ئەنجامی خێر بكا (وما ذلك على الله بعزيز، ربنا وتقبل الدعاء). (ل/140)[1].

سەفەرێك بۆ بەغدا[2]

لەمانگی شەعبانی 1350ك دا مصادفی ئەوەڵی كانونی ثانی 1932ز، شێخی بیارە كەوتە ڕێگە بۆ شاری (بغدا)، گەلێ لە منسوبین شێخزادە من شێخ بابا رسولی عەبابەیلیێ لەخزمەتیا كەوتینە ڕێ بۆ ئەم سەفەرە، شەو لە هەڵەبجە دابوین لەماڵی شێخ عمرا، بۆ سبەینێ ڕۆیشتین بۆ شاری سلێمانی لە خانەقای حەزرەتی مەولانا خالیدا دابەزین، لە حوجرەكەی مامۆستا شێخ عمرا بوین بەمیوان، بەلاٌم حاجی عبدالله ی شاڵی و حاجی فقێ محمد نەیان هێشت كە مامۆستا شێخ عمر میوانداری (بكا)[3] ئەوان خۆیان لەبەر ئەوە كە لە قەدیمەوە مەنسوبی بیارە بون، ئەوان میوان داری یان كرد، مصرەفی شێخ واردینیان بەجێ هێنا..

ئێمە گەیشتینە خانەقای حەزرەتی مەولانا ئەوەندەی پێنەچو مەلا موحەممەدی قزڵجیش لەدێی سەراوۆ گەیشتبووە سلێمانی، لە عەینی ڕۆژا هاتە خانەقا بە عەزمی ئەوە لەگەڵ شێخ دا بێت بۆ بغدا، بەڵكو دامەزرێ، شێخ زۆر بە هاتنەكەی مسرور بو، هەموو لایێ پێمان خۆش بوو، بەخۆشی گرد بوینەوە.

بۆ سبەینێ پاش هەتاو كەوتن متصرفی سلێمانی ئەحمەد بەگی توفیق بەگ رحمهما الله، هات بۆ خانقا بۆ زیارەتی شێخ، قەدرێ لە خزمەتی شێخدا دانیشت، لەو ماوەدا فەرموی بە مامۆستا شێخ عمر یاشێخ وەكو ئەمری ڕەسمی پێتان ئەڵێم: لەمەولا ئەم ریاضە كۆنە تدریس مەكەن، وەلەسەر یاسای عیلمی تازە دەرسی ریاض بە فەقێ بڵێن، مامۆستا شێخ عمر دەنگی نەكرد، طبعاً پیاوێكی وەها گەورە لە مجلیسێكی وادا پێویستە قسەكەی وەربگیرێت، بەلاٌم من ئەوەندە هاتمە جواب عەرزم كرد، ئەگەر ئەمرەكە صرف بە ئارەزو بێت ئێمە ناچارین إطاعە بكەین، ئەگەر لەسەر ئەو ئەساسە بێ كە ریاضی كۆن هەڵەیە، ریاضی ئێستە ڕاستە ئەمە مُسلَّم نییە، دەمێ زەمانە لە عالەما علما لەباسی وەزعی عەرز و ئاسمان و ئەستێرە... قسە ئەكەن، گەلێ اكتشافات كراوە لەسەر ئەو اكتشافاتە ڕۆیشتوە، لەپاش ماوەیێ دەركەوتوە ئەو اكتشافاتەیش تەواو نەبوە، بە نەوعێ تر گۆڕاوە، كەوابێ چاك وایە ئێمە بەتەواوی تەركی ریاضە كۆنەكە نەكەین، بەڵكو لەگەڵ تدریسی ریاضی كۆنا كەمێ توجیهی طلبە بكەین بۆ ئەم اكتشافاتی تازەیە هەتا بەرچاویان ڕون بێت، لە مستقبلا بتوانن لەسەر روناكی علم بڕۆن بەڕێگەدا، وادەركەوت متصرف قسەكەی منی بەلاوە باش بو، ئیتر معارضەی نەكردم.

هەر لە خانقادا بوین كۆمەڵی علماكان شێخ بابا علی مەلا حسێن، مەلا عزیزی مفتی هاتن بۆ زیارەتی شێخ، لە مجلسدا بابەعلی فەرموی: یاشێخ! بۆچی ئێمەیش لەگەڵ خۆتانا نابەی بۆ بەغدا؟ (ل/152) شێخ لەبەر ئەوە لە قسەخۆشەكانی شێخ بابا علی شارەزابو، بۆ صوحبەت فەرموی: جا عەیبی چی یە! سەرو دوصەد ڕۆپیەیێ بۆ مصرف لەگەڵ خۆتانا بێنن تەشریف بێنن ئێمەش حەز ئەكەین بەیەكەوە ڕائەبوێرین.

باباعلی فەرموی: بەخوا یاشێخ ئەمە بەئێمە ناكرێت، بەس ئێمە (هو، هو)مان لەدەست دێت، یاشێخ ئەم (هو، هو)ە

[1] ل/141 نامەیەكی ابن القرەداغی یە، بەمێژووی 1350ك/ و ل/142 نامەیەكی شێخی علائەدینە، لە ل/143 باسی گۆڕانكاری لە خانەقاداو كردنەوەی ڕێزە دوكانێك لە بەردەمیدا، ل/144–151 باسی خانەقای بیارەیە و چەند نامەیەكی تێدایە و شیعرێكی جوانی نامی كە باسی هەورامان و بیارە و خانەقا و.. ئەو دیمەنە دڵرفێنانە دەكات و پێناسێكی زۆر ناسك و رێكی دەكات.

[2] سەرباسی ئامادەكارە.

[3] زیادكراوی ئامادەكارە.

مەبنیە لەسەر حکایت ئەو حکایەتەش ئەمەیە:

وەختی خۆی شێخێ لە گەرمیانەوە هاتووە بۆ ئەم ژورە، گەلێ دەروێشی لەگەڵا بوە، بوە بە میوانی شێخێ لە ئەمثالی خۆی–کە ئەویش خاوەن دەروێش بوە–، شەوێ لەپاش نانخواردن دەروێشی شێخە میوانەکە حاڵیان لێ هاتووە، ئاگریان خواردوە، ساجی گەرمی لستوەتەوە، گەلێ شتی وایان کردوە. شێخە خاوەن ماڵەکەیش ئەڵا بە دەروێشەکانی خۆی، ئێوەش ذکر بکەن شتێ لە خارقە دەربخەن، خۆ ئێمە ئابڕومان چو، دەروێشی ئەم ذاتە ئەڵێن چی بکەین؟! ئەڵا: ئاگر بخۆن. ئەڵێن ئەمەمان پێناکرێ.. ئەڵا تیغ لەخۆتان بدەن. ئەڵێن پێمان ناکرێ. ئەویش ئەڵا: ئەی چیتان پێ ئەکرێ؟! ئەڵێن ئەگەر ئەتەوێ (هو، هو)مان پێئەکرێ، ئەنا ئیتر هیچ. ئەویش ئەڵا: (هو، هو)یش باشە –الحکم للە–.

ئەمما یاشێخ مەلای فەقیر غیری (هو، هو)، بەخوا نە لیرەی هەیە و نە روپیە، نە نەختی تر، ئەبێ هەر بە (هو، هو) قەناعەت بکەی پێمان.

لەپاش دوو ڕۆژ لە سلێمانییەوە ڕێکەوتین بۆ کرکوك، لە کەرکووك بوین بەمیوانی خانقای سەیید ئەحمەدی خانەقا کە لە شێخانی سەرگەڵوە و لە نەتەوەی شێخ ئەحمەدی سەرداری خلیفەی حضرەتی مەولانا خالیدە–.. (ل/153).

ماوەی شەوو ڕۆژێ تقریباً لەخانقا ماینەوە، لەو ماوە کەما گەلێ شەهامەتو کەرامەتی سەیید ئەحمەدی بۆم دەرکەوت، لەو ڕۆژا کە رێکەوتین بۆ بغدا، چوار پێنج شعرم نوسی لەسوپاسی وەزعی سید احمدا تقدیمم کرد، آخری شعرەکان لەسەر قافیەی (خانقا) بو شعری ئاخریا ئەمەبو:

یاربی پایەداری بکەی بەمایەی مەقامی عز

مـا دام ذو اللســان بالإحســان ناطـقا

فەرموی: بەخوا فلانی شعرەکاذت جوانن، بەلام ماوەی دوعایەکەت کورتە، لەبەر ئەوە لەم زەمانا ئەوانەی کە زمانیا ن بەچاکە بگەڕێ زۆر کەمن.

گەیشتینە بەغدا لە تەکیەی (خالدیە) لە محلەی (رأس القریە) لە قەراخی دجلەدا دابەزین لەبەر ئەوە ئەم تکیە بە تکیەی حضرەتی مەولانا ناوی دەرکردبو، مرید و منسوبی بیارەش هەموو خالدی مەشرەبن بەتایبەتی شێخ عبدالحق حامدی نقشبندی کە خلیفەی شێخی بیارە بو، لەو تکیە دائەنیشت، تەکیەکە لەوکاتا بەردەوام خەتم و تهلیلەی تیا ئەکرا.

وە لەوکاتا حاجی رشید مدرسی تکیە بو، ئەویش انسانێکی عالم و سالم و عاقڵ و خۆش خوڵك و ڕەفتار بو، پاش واردبونی شێخ زانینی خەڵك بە هاتنی شێخ بۆ بغدا، لە هەمو صنفێ وزرا و أمرا و علما و مریدین و پیاوی مناسب ئەهاتن بۆ زیارەتی شێخ، بەهۆی ئەم زیاراتەوە لەگەڵ گەلێ پیاوی گەورەدا (ئاشنابوم)[1] وەکو حاجی نعمان أعظمی و شێخ ابراهیم ڕاوی، شێخ محسن الطائی و حاجی خلیل و شێخ قاسم القیسی و شێخ عبدالملك و شێخ عبدالقادر الخطیب بالإمام الإعظم و شێخ فؤاد الآلوسی و شێخ عبداللە الشیخلی...

لەو ماوەدا لە بغداد بوین، ڕۆژێ لەگەڵ مەلا محمدی قزڵجیدا ڕۆیشتین بۆ دائرەی ئەوقافی عامە، لەو ڕۆژا نوری القاضی مدیری ئەوقافی عام و منیر القاضي مدیری ادارەی ئەوقافی عام بو، زیارەتی منیر القاضیمان کرد، لەو دەما حاجی نجم الدین الواعظ حاضر بو.. (ل/154).

ڕۆژێ لەپێش مانگی ڕەمەزانا مەرحوم ملك فیصل شێخی دەعوەت کرد، کاتێ شێخ تشریفی برد، من و شێخ بابا رسول، مەلا موحەممەدی قزڵجی، بەعزێ لە منسوبین لە خزمەتیا ڕۆیشتین، لەکاتی زیارەتا شێخ معرفی مەلا موحەممەدی کرد، بەیانی ئەوەی کرد ئەم ذاتە لە بیت العلم ە، ساڵا لە مصرا رایبواردوە، بۆ زیادە معلومات لەویا ملك فیصل پرسیاری کرد لە مەلا محمد: یاشێخ! کیف وجدت مصر؟!

[1] ئاشنابوم، زیادکراوی ئامادەکارە.

عەرزی کرد: وجدتها مملكة راقية بالعلم، ومزدهرة بالثقافة، وأسأل الله أن يجعل العراق بحيث تحذو حذوها.

فقال الملك: إن مصر بالنسبة الى العراق عريقة بالمدنية، والعراق طفلة..

فقال القزلجي: ولذلك أرجو رقاها، فإن الطفلة إذا وقعت تحت تربية مُربّ محنك يسرع رقاها.

فأعجب الملك بجوابه ورحّب به كثيرا.

وە پاش ئەو ملاقاتە ایعازی کرد بۆ مدیری ئەوقافی عام لە اقرب وەختا تعینی بکا، واقعاً زۆری پێنەچو کە جەنابی مەلا محمد دامەزرا. هەرچەن لە ئەوەڵەوە وەضعی باش نەبو، بەڵام پاش ماوەیێ خۆی گرت وەضعی باش بو، بو بە خاوەن وەضائف: تدریس و امامەت و محاضرە لە کلیەی شریعەدا، القای نصایح بە کوردی لە دار الإذاعەدا، هەر وا بە حورمەت دەوامی کرد تا ساڵی 1959ز. وەفاتی کرد-رحمه الله وطاب ثراه-.

ڕۆژێ لە مانگی رمضانا لەگەڵ سید مظهر و حاجی شێخ حامد و میرزا ئەحمەدی ڕۆیشتین بۆ زیارەتی حضرەتی غەوث، لەو سەرەوە هاتینەوە لە کۆڵانێ نزیکی تکیەی خالدیەدا یەکێ هات بە پیرمانەوە، دەعوەتی کردین بۆ لای خۆی، تەمەز مبشرێکی نصرانی بو، شێخ حامد وتی من نایێم بەلامەوە ڕۆیشتن بۆ لای عەیبە!

من وتم: والله من ئەڕۆم، نەڕۆیشتن لەلام عەیبە. کاتێ دانیشتین بەخێراتنی کردین، پرسیاری کرد خەڵکی کوێن؟ وتم خەڵکی سلێمانی. وتی خوێندوتانە؟ وتم: بەڵێ. وتی: مەیل ئەکەن ئەم رسالە بخوێننەوە بزانن کە کتێبی اظهار الحق لە رَدّی ئێمەدا چەندی هەڵەیە. منیش وتم بدە کتێبەکە تماشای بکەم. کە تماشام کرد حاڵی بوم ئەو إعتراضاتە کە لە تفسیری إمام فخرالدین ی ڕازیا هەیە جوابیان ئەداتەوە لەم کتێبا نوسراوە، کراوە بە إشكال لەسەر ئێمە، بەبێ ئەوە باسی جەوابەکانی بکات.

منیش وتم: با جارێ لە پێشا من بزانم جنابت چیت! جا ئەوسا قسە ئەکەین لە محتوای ئەم رسالە.

وتی: من مبشرم بە دینی مسیح علیه السلام. وتم: مسیح کێیە؟!

وتی: تعجب ئەکەم تۆ لەپێشا ووتت خوێندومە، ئێستە ئەپرسی مسیح کێیە؟

وتم: بە صفەتی ئەوە کە جەنابت مبشری، ئەبێ خۆت لە هەمو اعتبارێکی من دور بخەیتەوە، کأنە ئامۆژگاری انسانێکی عامی ئەکەی.

وتی: مسیح علیه السلام پێغەمبەرێکی خودا بوە.

وتم: پێغەمبەر بەکێ ئەڵێن؟

وتی: پێغەمبەر انسانێکە خودا بەهۆی فریشتەی مقربی بارەگای خۆی کە جبرائیلە احکامی بۆ رەوانە ئەکا بۆ ئەوە خۆی و هەرکەسێ تابعی ئەبێ بەو أحکامە ڕەفتار بکەن.

وتم: ئەو پێغەمبەرە دەلیلی چییە ئەو مبلغی وەحییە، فریشتەیەکی پاکە، جنۆکەیەکی ناپاك نییە؟

وتی: طبعاً بەهۆی وەرگرتنی احکام لەو فریشتە نور و روناکی داخلی دڵی پێغەمبەرەکە ئەبێ، جوان تێئەگا ئەو ذاتە مقدس و معصومە.

وتم: باشە! خۆی حاڵی بو لە وەضعی ئەو فریشتە، بەڵام کە أحکامەکانی گەیاند بە ئادەمیزاد، بە چ دەلیلێ ئەوان باوەڕ ئەکەن ئەو ذاتە پێغەمبەرە؟

وتی: هەرکەس بە فطرەتی پاکی خۆیان لە ڕاستی پێغەمبەرەکە ئەگەن (ل/155)ە بەعزێ کەس داوای خەرق العادە ئەکەن لەو پێغەمبەرە، ئەویش بۆیان إظهار ئەکا، بەعزێ کەسیش لەبەر عناد تابعی نابێ. ئەمە وەضعي پێغەمبەران و ئادەمیزادە لە زەمانی کۆنەوە.

وتم: ئەمانە هەموو ڕاستن، بەڵام شتێکت عەرز بکەم. وتی: بەڵێ.

وتم: طبعاً تۆ اعتراف ئەکەی بەوە کە حضرەتی عیسی لەپاش حضرەتی موسا هاتووە، دینی موسای نسخ کردووەتەوە. وتی: بەڵێ.

وتم: بێگومان بە تاریخ بە تواتری أخبار ئەیش زانی کە محمد المصطفی صلی الله علیه وسلم لەپاش عیسی هاتووە، إدعای رسالەتی عامەی کردوە گەلێ معجزەی دەرپڕیوە بۆ ئادەمیزاد. وتی: بەلاَ.

وتم: بۆچی تۆ قەناعەت ئەکەی بە رسالەتی حضرەتی عیسی و نەسخی دینی موسی بەتواتر، بۆچی قەناعەت ناکەی بە رسالەی حضرەتی محمد نەسخی دینی عیسا؟! ئەگەر ئەڵێیت: عیسی بەیانی خلودی دینی کردوە، بەگوێرەی ئەو کتێبە مقدسە لەلای ئێمەدا هەیە، ئەڵێم لەسەر دەعوای یهود (موسی)یش ادعای خلودی دینی خۆی کردوە، بۆچی ئەبێ ادعای خلودی دینی ئێوە بچێتە سەر، إدعای خلودی دینی موسی نەچێتە سەر!! بۆچی ئەبێ ئەو تەواترە کە إثباتی رسالەتی مسیح ئەکا ببێ بە دەلیل بۆ ئێوە، ئەو تەواترە کە إثباتی رسالەتی محمد المصطفی نەسخی دینی عیسی ئەکا نەبێ بە دەلیل.

زیاد لەمانە. هەرچەن لە تواترا پاش عددی تواتر علمی قطعي کەم و زۆری مخبرین مهم نییە، بەلاَم تۆ خۆت ئەزانی کە أتباعی حضرەتی مسیح چ لە زەمانی خۆیا، چ لە زەمانی پاش خۆی، هەر بێ دەست و بێهێز بون، غالبا رایان ئەکرد بە کەژ و کێوا لە ترسی یهودییەکان، ژمارەیان زیادی نەکرد لە سێ سەد کەسێ، بەلاَم پێغەمبەری ئێمە لەماوەی ژیانی خۆیا تقریباً جزیرة العرب ی هەموو داگیرکرد، إسلامی تیا نەشر کرد، کاتێ وەفاتی کرد ژمارەی اصحابی ئەو لە سەد هەزار زیاتر بوون، سەدەها پیاوی وایان تیابو خاوەن ثقافەی دین بو، گەلێکیان قورئانیان لەبەر بو، ئادابی دینەکەیان بەناو عالەمان بلاَو کردەوە.

عەلاوەی ئەمانە معجزەی عیسی علیه السلام هەر لە زەمانی خۆیا بو، لەپاش خۆی ئاثاری نەما، بەلاَم یەکێ لە معجزەکانی پێغەمبەری ئێمە قورئانی معجزە کە بەو فەصاحەت و بەلاغەتەوە ئیعجازی فُصَحای عەرەبی کرد، بەو اسلوب و نەسەقەوە کە لە کەلامی بەشەر ناچێ، بەو اخبارە غەیبیانەوە کە لە باسی زەمانی ڕابوردو زەمانی مستقبل ئەدوێ، بەو تأثیرە ڕۆحییەوە کە هەمو خاوەن وجدانێ وەری ئەگرێ، هەر چۆن وارد بوە، بەو نەوعە دەوامی کردوە و ئەمێنێتەوە.

ئیتر پاش ئەم هەموو دەلیلە بەهێزانە کە اثباتی رسالەتی حەزرەتی موحەممەد ﷺ ئەکا، ئێمە کە کۆمەڵی پەیڕەوانی حضرەتی محمدین، چۆن لە پەیڕەوی ئەو لائەدەین، تابعی یەکێ تر ئەبین، مع العلم ئێمە کە ئوممەتی حضرەتی محمدین ﷺباوەڕمان هەیە بە هەموو پێغەمبەرەکان، بەلاَم ئێوە باوەڕتان هەر بە پێغەمبەرەکەی خۆتان هەیە، کەوابو ئێمە مەسئولیەت ڕومان تێناکات، بەلاَم ئێوە لە ئیمان نەهێنان بە پێغەمبەری ئێمە مسئولن، بناءاً علیه، جناب ئەگەر انصافت ببێ پێویستە هەر لەسەر روناکی ئەو دەلیلانە کە إثباتی رسالەتی حضرەتی مسیح ئەکا باوەڕ بە رسالەتی حضرەتی محمد المصطفی بکەی، لەم خەیالاَتە لادەی، خۆت لە مەسئولیەت ڕزگار بکەی.

کابرا پاش (ل/156) ئەم سؤال و جوابە مات بو، ئەوەندە هاتە جەواب وتی: مع الاسف وەخت کەمە، ماوەی ئەوە نییە کە تول بدەین بە قسەکردن.

ئیتر ئێمەیش هەستاین هاتینەوە بۆ تکیە.

لەم مانگا گەلێ جار لە خزمەتی شێخ بابا رسول، مەلا محمد قزلجی دا ئەڕۆیشتینە دەرەوە بۆ ڕابواردن، زۆرتر مەلا محمد مجبوری ئەکرین کە سواری بەلەم بین، بەناو دجلەدا ڕابوێرین، بەڕاستی ئەم سەفەرە لە زۆر ناحیەوە صفابەخش بو، گەلێ شتی وا ئەهاتە پێشەوە کە هۆی خۆشی و پێکەنین بو، بۆ ئەوە ناشێ کە باسی بکەم، من جملە:

ڕۆژێ لەسەر دوکان دانیشتبوین، بەعزێ لەوازمات بکڕین، لەویا ئافرەتێ هات تەکی بە شێخ بابارسول هەڵچنی، ئەویش بە کوردی وتی: خوشکم کچم ئەوە هێشتا تۆزێ دوری لێم، فەرمو بێرە سەر ڕانم دانیشە. ئافرەتەکە هەرچەن لە زمانەکەی حاڵی نەبو، بەلاَم لە شێوە قسەکەی گەیشت، جا تۆزێ تەکی دا بەولاوە.

لەپاش جەژنی ڕەمەزان، لەبەر ئەوە مدرسەکانمان ماتڵ بون و من و شێخ بابا رسول اجازەمان لە شێخ وەرگرت و گەڕاینەوە بۆ کوردستان، کاتی ئەم گەڕانەوەمانە هەژدەی شوبات بو، کە گەیشتینە عەبابەیلێ و بیارە دنیا خۆش بوبو،

بینی بەهار ئەهاتە دەماغی ئینسان و وەنەوشە لە چەمی بیارەدا زۆر بو، ئاوی چەم زۆر بو، بەڕاستی صفای ئەو چەم و دۆڵە، خۆشی هەوای وولاتی خۆمان، زۆر بەخێرهاتنەوەی لێکردین:

بژی خاکی وا پاك و خۆش هەوا

خۆشی وا نییە مەگەر لە خەوا[1]

ئیتر چاومان بە دیداری یاران روناك بوەوە، ولله الحمد..[2]

ئیجازە بەخشینی مودەرریس و بیارە[3]

لە ئاخری بەهاری 1351ك–1932ز مەلا محمد زاهدی کوڕی حاجی مەلا صلاح الدین ی پاوەیی کوڕەزای حاجی عوضی مەشهور، خەلیفەی سراج الدین کە لە اساسەوە منسوبی بیارە بوە، زۆر لە پێش زەمانی مندا لەبیارە خوێندبووی، بۆ تحصیلی علم رۆیشتبو بۆ (گەلاڵە) لە ناحیەی شێن کایەتی لە خزمەتی جەنابی مەلا محمدی رئیس دا خوێندبوی، لەماوەی خوێندنی (تقریب المرام شرح تهذیب الکلام) هاتەوە بۆ بیارە، ماوەیێ لەلای من تهذیبی خوێند، اجازەی وەرگرت.. اجارەنامەکەم خوێندەوە، جبەی کرایە بەر مێزەری لەسەر پێچرا رۆیشتەوە بۆ قصبەی (پاوە)، بە امامەت و تدریس و خطابت لە مزگەوتی گەڕەکی (سەردێ) کە شوێنی قدیمی خۆیان بو دامەزرا ولله الحمد..

هەروا مەلا أسدالله ی طالش کە ئەویش ماوەی دو ساڵێ لای من خوێندی لەگەڵ مەلا عارفی طالش دا.. لە عەینی تاریخی 1351ك لەپاش مەلا محمد زاهد اجازەی وەرگرت، لەگەڵ مەلا عارف دا ڕۆیشتەوە بۆ طالش، مەلا أسدالله تا ئێستە بەردەوامە، خزمەتی علم و دین ئەکا، بەڵام مع الاسف مەلا عارف پاش دوسێ ساڵ لە طالش وەفاتی کرد، رحمه الله تعالی وایانا بمنه.

لەم ساڵا ماڵمان گوێزایەوە بۆ ئەو خانوانە کە شێخ لەپشتی ماڵی باغچەی خۆیەوە دروستی کردبون.

لەساڵی 1352ك–1933ز نوسخەی عقیدەی هەورامیانەی مرحوم مەلا حامدی کاتبی سراج الدین م پێش چاو کەوت، زۆر لا م جوان (بو)[4] منیش وەرم گێڕاوە بۆ زمانی کوردی، بە هۆنراوە وەکو أصلەکەی بە عنوانی (إیمان و ئیسلام) تەواوم کرد، ئەم کتێبە لله الحمد چاپ کرا، گەلێ مندالانی کورد زبان إستفادەیان لێ کرد.

لەمانگی ڕەمەزانی ئەم ساڵا لەسەر زەوقی خۆم کە مەیلم لەسەر ژن هێنان بوو. باسی ئامینە ناوی کچی شێخ عەبدوڕڕەحمانی شەمێرانی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیسی پورزای مەولەوی، خەلیفەی سراج الدینم بیست.

هەر لە ڕەمەزانا لەگەڵ عبید کوڕی حاجی مەلا عبدالله ی شەمێرانی کە هاتبو بۆ بیارە بۆ زیارەت، رۆیشتم بۆ شەمێران، داوای ئەم ژنەم کرد، إجابەیان کرد، هەر لەم سەفەرەدا بەبێ تەفرە مارەیان کرد بووم.

کاتێ هاتمەوە بۆ بیارە، وەچەن رۆژێکی بەسەرا رابورد بیستم کە ناحەز کاری وایان کردوە دڵی ژنەکەیان تێك داوە، نزیکە کە ئیشەکەی من تێك بدەن، منیش رۆیشتمەوە بۆ شەمێران، لە شەمێرانەوە رۆیشتم بۆ دیدەنی سید کاك احمد،

---

[1] لە دەستوسەکەدا نیوەدێڕی دوهەم بەم چەشنە نوسراوە (خۆشی تیا نی یە مەگەر لە خەوا) من پێم وایە وەها راسترە کە من نوسیومە چونکە سیاقەکە سیاقی مدخی تەواوە و بەم چەشنەش لە مەدحی تەواو دەرئەچێ.

[2] مامۆستای مودەرریس لە ل/158 باسی هاتنەوەو شادی قوتابیانی و خۆشی بەهار لەبیارە، بە تایبەت دەنگی خۆشی فەقێیان کە سێ شەممە هو جمعان دەچنە دەرو بە چەمی بیارەدا بلاو دەبنەوەو سەد دەکەنە حەیران. پاشان باسی هاتنەوەی شێخی بیارە و گیرانی بەگزادە و پیاوە گەورەکانی هەورامان و جوانڕۆ و مەریوان و بانە، بە دەستی سوپای پەهلەوی یەوە، بەناوی دەعوەت کردنەوەو وەفاتی زۆرێکیان لەم أسارەتەدای بینینی خەوێك بە شێخ مەحمودی حفید و محمد صالح بەگ.

[3] سەرباسی ئامادەکارە.

[4] وشەی (بو) زیادکراوی ئامادەکارە.

سید محمودی تاوگۆزی، كە خزمی ماڵی شێخ عبدالرحمن بون، لەپاش دو سێ رۆژ هاتمەوە بۆ شەمێران، ئیشەكە ئاسان بو، هەر لە شەمێرانەوە نوسیم بۆ بیارە تا مەلا سعیدی مەریوانی كە ئێستە (ل/159) مەلای (ساداوا)یە لە مەریوان لەوكاتا لە بیارەدا طالب العلم بو، ئەو ذاتە أسبابی زەماوەندی لە بیارەوە هێنا بۆم بۆ شەمێران، هەر لە شەمێرانا ژنەكەم گوێزایەوە، لەپاش حەفتەیێ هاتمەوە بۆ بیارە، كە هاتمەوە لەم ماوەدا كە من لەم سەفەری شەمێرانە بوم مامۆستا شێخ حیدر لە بیارەدا وەفاتی كردبو، رحمە اللە وطاب ثراە..(ل/162).

دۆزینەوەی عەشیرەتەكەم[1]

زۆر باسم كرد كە من منداڵ بوم، باوكم –رحمە اللە– وەفاتی كرد، لەپاشان كەوتمە هاتوچۆی فەقێتی، لەم لاو لەولا مەشغوڵی خوێندن بوم، گرانی و جەنگی یەكەمی جیهانی مەیدانی نەدا كە بە ئارەزوی خۆم هاتوچۆی لای خزم و هۆزی خۆم بكەم، بەڵام ئەوەم بیستبو كە باوكی باوكم فتاح كە لە دێی تكیەی لای خورماڵ وەفاتی كردوەو باوكم لەوێ لەدایك بوە، ئێمە عەشیرەتێكی مناسبمان هەیە، باوكی باوكم لە عەشرەتەكەی خۆی دوركەوتوەتەوە، لە دەوری دێی (كەوڵۆس)ەوە هاتون بۆ تكیە، لەپاش وەفاتی باپیرم لە تكیە گوێزاویانەتەوە بۆ (ڕەشان) لەلای شاری پێنجوێن.

بۆ لێكۆڵینەوە لە خزمەكانم ناردم مەلا محمدی كوڕی دەروێش كریم مەلای دێی (بانی بندول) –كە زوتر لە نەرگسەجارا ماوەیێ لە بیارەدا لەلام ئەی خۆێند– هات بۆ لام، ئەو ناوونشانانە خۆم بیستبوم پێم ووت، تێم گەیاند بڕوا لەلای ڕیش سپی دەوری كەوڵۆس هۆزی قازی –كە مەلا محمد خۆی یەكێ بو لە هۆزی قازی– پرسیارم بۆ بكات، كە ئەم قسانەم بۆ كرد، وتی: بێ قەزابی، باوكم لەپێش وەفاتیا فەرموی پێم كە مەلا كریمی مدرسی بیارە لەگەڵ ئێمەدا (میرات بەیەك ڕەواین) لە ئێمەیە، بە هەرحاڵ لە بەهاری ساڵی 1353ك– 1934ز مەلا محمدم نارد بۆ ناو خزمان لە هۆزی قازی، لە (دۆڵی گەڵاڵ)دا تابعی ناحیەی (بەرزنجە).

ئەویش ڕۆیشت بو بۆ ئەوێ، چاوی كەوتبو بە محمد أمینی سبحان برای فقی عبداللە كە دو ڕیش سپی پیر و قەدیمی و ئاگادار لە أحوالی طائفە بون، نەسەبی خۆیان لە نەتەوەی (حسن مەولان) مشهور بە هۆزی هەسەنی بون، لەوێ پرسیاری وەضعی باپیرەی منی كردبو لەوان، لەویا خاڵۆ محمدأمین لە وەڵاما ووتبوی فتاح وەعزیزی برای ظریفەی خوشكیان باوكیان لە هۆزی قازی دایكیان لە هۆزی هەسەنە، لەناو خزمان دەرچون بۆ دەوری تكیە و تازەدێ لەنزیكی خورماڵ، پاش ماوەیێ كە لەوێ مانەوە ئیتر من بێخەبەر بوم لێیان.

لەم بەیاناتی خاڵۆ محمدأمین قسەی دەروێش كریم باوكی مەلا محمد كە موافقی بیسراوەكەی خۆم بو دڵم قەناعەتی كرد.

جا پاش ئەوە مەلا محمد بەم بەیاناتەوە هاتەوە بۆ بیارە، منیش لەگەڵیا سواربوم ڕۆیشتم بۆ دۆڵی گەڵاڵ بۆ (پەریەرۆ) و (مایندوڵ) چاوم بە عەشرەت كەوت، لەپاش كۆڵینەوەی هەندێ سەرگوزشت و بەڵگە لەیەك ئاشكرابوین، بەڵام تا من ڕۆیشتم بۆ ئەوێ خاڵۆ محمدامین سوبحان وەفاتی كردبو رحمە اللە.

لەو دەما لە هۆزی قازی مامەشاوەیس، مامەقادر، محمد جمیل و فتاح و طالب كوڕانی محمد علی، كوێخا شریف كوڕی مامەشاوەیس، مەلا موحەممەدی مەحمود مراد، برایم، صاڵحی كەرەم وەیس، گەلێ پیاوی تر لە (مایندوڵ) بون، لە نەفسی مایندوڵ موحەممەدی جمیل كوڕی خاڵۆ محمدامین، عارف و فارس كوڕانی كاكەحمە كە باوكیان لە هۆزی هەسەن دایكیان (وەنەوش) ناو لە ووردەشاتری بو، وەزاوای مامەشاوەیس بون لە (مایندوڵ) بون، هەروا لە (پەریەرۆ) كوێخا فەرەجی موحەممەد ئەمین كَێخَسرەو (ل/163) گەلێ پیاوی ترم چاو پێكەوت، لەدێی (توتاغاچی) موحەممەد عەلی وەیس، لەدێی (كێلەكەوە) عارفی مەلا محمد خان، لە دێی (وەڵەسمت) حمەی صادق كریم ی صادق كە ئەمانە لە هۆزی قازین چاووم

[1] سەرباسی ئامادەكارە.

پێیان کەوت بە خزم ناسراین.

پاش ئەم تاریخە هەمو ساڵ لە بەهارا لە بەهارا ئەم خزمانە چەن سوارێکیان لەگەڵ هەردوو مەلا موحەممەددا، یانی مەلا موحەممەدی مەحمود مراد مەلا موحەممەدی دەروێش کەریم، یا هەر مەلا موحەممەدی مەحمود مراد ئەهاتن بۆ دیدەنی من بۆ بیارە، منیش لە بەهارا یا لە پایزا دیدەنی ئەوانم ئەکرد، تا ئێستەش کە گەلێ لەمانە وەفاتیان کردوە، گەلێکیان ماون، حجیان کردوەو لە مایندوڵ دەرچون، لە سید صادق و خانەقەویلە لە پشتی سەرچاوەی سەراوی (سبحان ئاغا) دانیشتون، ئەم رشتەی محبەت و دۆستی خزمایەتیە بەهێزتر دەوام دارتر بووە.

لەو بەهارا کە هاتمەوە بۆ بیارە (عبداللە فتح اللە) کە یەکێ لە خزمانی هۆزی قازیە، لەوکاتا پۆلیس بوو لە مەرکەزی (پشتە) لەوبەری سیروانەوە نقل کرابو بۆ بیارە، لەگەڵ ئەوانیش ناسراوی کەوتە بەینمان لەیەك ئاشنابووین، والحمدللە.

وەضعی خۆم و یەکەمین خوتبە بە کوردی[1]

لە موسمی پایزا لەم ساڵ شێخ بە یاسای خۆیان تەشریفی ڕۆیشت بۆ شاوەیس و باوەیس بۆ سەر مەرەزە، ماوەی مانگی لەوێ مایەوە وەجا لەو کاتا لەمانگی رەجەب دا ئەم نامەیە نوسی بۆم بۆ بیارە[2] کە هەموو رۆژێکی جمعە مەعنای خطبەی ڕۆژی جمعە بەزمانی کوردی بەیان بکەم بۆ مسڵمانان بۆ ئەوە هەمو لە مانای خطبەکان حاڵی بن، منیش لەو تاریخەوە ئەم دەستورەم بەجێ هێنا، جا لەدێی تەوێڵە، خورماڵ، هەڵەبجە، باقی شوێنەکانا ئەم یاسا دامەزرا. (ل/ 168).

لەم ساڵی 1353ك–1934ز لەمانگی جمادی الاولی لەکاتی طلوعی صوبحی جمعە لە دوهەمی مانگا (عالیە) ناوی کچم لە ئامینەی کچی شێخ علی لەدایك بو–خودا بە لوطفی خۆی ئەنجامی خێر بکات– امین.

وە لە زستانی ئەم ساڵ کە هەزار و سێ‌صەد و پەنجا وسێ بو رسالەییێکم لە علم ی منطقدا بە عنوانی (مفتاح) تالیف کرد، ئەم رسالە هەرچەن کورتە، إبتدائیية، بەڵام مضبوط و جوانە، گەلێ طلبە نوسیانەوە و خوێندیان.

هەر لەم ساڵ أسعدی کوڕم.. وەفاتی کرد.. بە واسطەی مردنی أسعدی کوڕمەوە دڵم زۆر مەلول بوو، اشتیاقی دڵم بۆ فاتح–کە برای ئەوبو، ئەویش لەماڵی باپیری بو– زۆر غلبەی کرد لەسەرم، جا لەبەر ئەمە لە ئەوەڵی پایزا قەرارم دا کە برۆم بە شوێنی فاتح دا، دەبێ بیهێننەوە بۆ بیارە، لەلایێکەوە بەڵکو بە چاوپێکەوتنی ئەم دڵم ئارام بگرێ، لەلایەکەوە فاتح عومری گەیشتبو بە دەوری هەشت ساڵ، ویستم وردە (وردە) دەستی پێ بکەم بە خوێندن شتێ بخوێنێ.

لەسەر قەراری پێشو لە پایزا لە تاریخی 1354ك–1935ز دا کەوتمە رێگە بۆ (باوەجانی) بەشوێنی فاتح دا، بەتایبەتی لەساڵی 1353ك دا پاش (ل/169) وەفاتی مەلا عبداللە ی باپیری رۆیشتم بەشوێنیا لەبەر منداڵی نەیان دامەوە، ئیتر ئیمساڵ بەجدّی رۆیشتم بەشوێنیا لەماڵی باپیری هێنامەوە.

لەم سەفەرا کەوتمە خەیاڵی ئەوە کە (دولت نامە)ی مەلا خضری روداری کە بەزمانی هەورامیانە نوسیویەتی تەرجمەی بکەم، بەکوردی نظمی بکەم، فعلاً کە لەم سەفەرە هاتمەوە دەستم کرد بە ترجمەی ئەو کتێبە بە عنوانی (إقبال نامە) تەواوم کرد.

هەر لەم ساڵ کتێبی (أساسی سعادەت) بەشێوەی سؤال و جواب بەزمانی کوردی لەباسی أصل و فرعی دینا نوسیم، پاش ئەم کتێبە کتێبی (بارانی رەحمەت) بەزمانی کوردی هۆنیمەوە، لەنزیکی چوار هەزار و کسور شیعرا، تەواوم کرد،

---

[1] سەرباسی ئامادەکارە.

[2] ل/168 نامەکەی تێدایە.

ئەم سێ کتێبە هەرسێکیان چاپ کراون.. (ل/170)[1]

لەساڵی 1354ك و 1355 دا قەرەباڵغی طلبە لەبیارەدا زۆر بو، گەڵێ لەوان مستعد و خاوەن قابلیەت بون، شێخ زۆر احترامی دەگرتن حەتا لەبەر دەنگ و غەوغایان جارێ صۆفیەکانی خانەقا شکاتیان لەلا شێخ کرد، کە ئێمە لەبەر دەنگی طلبە، مەشغولیمان بۆ ناکرێ. شێخ بەرامبەر بەم شکاتە ئەوەندەی فەرمو: کە من طلبەکانم منظورترە، چونکی ئەبن بە مەلا نەشری دین ئەکەن، کەوابێ هەرکەس لە ئەهلی خانقا بەدەنگی فەقێ مشغوڵی لێ تێك ئەچێ کەیفی خۆیەتی دائەنیشێ دابنیشێ، ئەڕوا بڕوا.

ئەم إعلانی شێخە زۆر تأثیری کرد، زۆر حورمەتی دا بە طلبەی علم، لەپاشا کەس معارضەی طلبەی نەدەکرد، لە عەینی حاڵا ئەم طلبانەیش مساعدەی صۆفیەکانیان ئەکرد، لەبەر ناچاری نەبوایێ، کاری وایان نەدەکرد ئەوان عاجز بن.

لەهاوینی ئەم دو ساڵانە طلبەی مدرسەو خانقا عددیان لە صد کەس نزیك ئەبووەوە، شێخ قەراری دابو عمری چەن ساڵ بێ، لەسەر ژمارەی ساڵی عمری طلبە لە مدرسەدا ڕابگرێ، بێجگە لەو طلبانەیش کە لە خانقادا دائەنیشتن، بەنان و شۆربای خانەقا قەناعەتیان ئەکرد، بۆ ئەوە دەرسیان دەسکەوێ، لە واقعا خوێندنی باشیان دەست ئەکەوت، چونکی هەمیشە مستعدی باش لە مدرسەدا زۆر بون، ئەم مستعدانە هەریەکێ عددێ لە سوختەکانیان بۆ دەرس پێ ووتن چاودێری ئەکرد.

لەساڵی 1355ك–1936ز. دا حاجی ئیسماعیل ناوێ لە میصرەوە هات ماوەی سێ مانگ لە بیارەدا مایەوە ئێمەش بۆ ئەوە ئەو هەلە لەدەست دەرنەچێ، طلبەکانمان هەموو ڕۆژێ بە حلقە حاضر ئەکرد تا تەواو قورئانیان بە تجوید لە خزمەت حاجی ئیسماعیلدا خوێند.

لەرۆژی خەتمی قورئانی پیرۆزا شێخ لەبەرهەیوانی مەرقەدا حاضر بو، زۆر لە ئەهلی خانەقا، مامۆستا بهاءالدین منیش حاضر بوین، بەڕاستی بەرەکەتی ئەو مجلسە ئەوەندە زۆر بو هەمو کەس دەرکی ئەکرد، رۆژێکی دیاری بو لە رۆژانی حەیاتمانا بۆ پیرۆزی و خۆشی.

لەزستانی 1355ك–1937ز مەلا موحەممەدی مامۆستا مەلا بهاءالدین لە خزمەتی شێخ بابا ڕەسوڵدا هاتن بۆ بیارە، بۆ ئەوە کە لە بیارە إجازەی پێ بدا، لەو وەختا منیش ئەمویست إجازە بە جەنابی سید حسام الدینی مکریانی بدەم لەبەر ئەوە کە ئەمان ویست مەلا محمد ببێ بە مەلای دێی

بیارە، هەموو رۆیشتین بۆ مزگەوتی بیارە، لەپاش عصر لەیەك مجلس دا لە مزگەوت شێخ بابا رسول إجازەی مەلامحمدی خۆندەوە، منیش اجازەی سید حسام الدین م خوێندەوە، جبە و عەمامەیان پۆشی (ل/173).. لە آخری بەهارا إجازەم دا بە سید بهاءالدین برازای سید محمد صادق خورخوڕەیی شاعری مەشهور متخلص بە (هەیبەت)..

وە لە پایزی 1356ك–1937ز مەلا خدر خەڵکی (ئاڵوت) لەناحیەی ئالان إجازەی وەرگرت، رۆیشتەوە بۆ ووڵاتی خۆی، ئەم ذاتە زۆر صالح خاوەن تقوی بو.

وە هەر لە آخری ئەم ساڵەدا، مەلا شێخ احمدی خەڵکی (واشەمزین) تابعی سەردەشت إجازەی وەرگرت، رۆیشتەوە، ئەم ذاتە برازای مەلا عمر واشەمزینی بو، ئەم دوو ذاتە یەکی ماوەی دوو ساڵ لە بیارە مانەوە، مع الاسف هەردوکیان بەجوانی متوفی بون–إنا لله وانا الیه راجعون–.

لەم ساڵی 1356ك–1937ز بو کە کتێبی (شمشیرکاری) بر فرق نسیمی رستگاری)م بەزمانی فارسی تالیف کرد، ئەم کتێبە لە رەددی شێخ محمد مردوخ مشهور بە آیت الله خەڵکی (سنە) تالیف کرا، چونکە بە عنوانی (نسیم رستگاری) رسالەییێکی تالیف کرد بو لە رەددی تقلید وإجتهادا، کە کتێبەکە بڵاو بوەوە، منیش بە عنوانی سابق رەددم کردەوە.

[1] نامی باسی وەفاتی خێزانی شێخ عمر ابن القردلغی دەکا و سێ نامەی ئەوی هێناوەو باسی ژن خواستنی نوێ و وەفاتی شێخ عمر دەکا و بەم شعرە غەمی خۆی دەرئەبڕێ: طالبان غومبار، دنیای بەجێ هێشت، فریشتەی دڵ شاد کە چو بۆ بەهەشت.. پاشان باسی ئەوە دەکات کە لەم ئافرەتە کوڕێك لەدایك بو، لەسەر وەصیەتی شێخ ناونرا (بابەعەلی) و پاش تمیز وەبەر خوێندن نراو موفق بوەو بوەتە مەلای مزگەوتی بن تەبەق.. بنواڕە (ل/170– 172).

لەساڵی 1938زتا 1950ز[1]

لەمانگی محرم ساڵی 1357ك-1938ز محمد نجیب لە آمنەی كچی شێخ عبدالرحمن لە بیارەدا لە مەوسمی بەهارا لەدایك بو، خوا موفق و عاقیەت خێری بكات.

لەم ساڵی 1357ك-1938ز مەلا محمود وەیسەیی، مەلا علی جوانڕۆیی، شێخ عمر عزی خەڵكی (دیر الزور) لە سوریا، ئەمانە إجازەیان وەرگرت.. (ل/175).

هەر لەم ساڵا شێخ محمد مەردوخ بە عنوانی (جان نما) كتێبێكی نوسی بلاوی كردەوە، گەلێ شتی پڕوپوچی اعتقادی تیانوسی بو، منیش بەزمانی فارسی بە عنوانی (شهابی سما) در رجم جن جا نما، كتێبێكم لە ڕەدیا نوسی، بەڵام لەبەرئەوە شێخ محمد تۆزێ... شۆرەتی... دامردەوە، من نەم ویست كتێبەكەم چاپ بكەم.

پاش ئەمە بە عنوانی (یزدان و إهریمن) رسالەییێكی منظومەی نوسی لە محاكمەی خوای تعالی لەگەڵ شەیتان، لەم رسالەدا زۆر شتی بێ معنی و خراپی نوسی بو، منیش بە عنوانی (فیوضاتی خدای ذي من) رسالەییێكم بەفارسی لە ردّی ئەو رسالەی ئەوا نظم كرد، ئەمەیش چاپ نەكراوە.. (ل/177)

لە ساڵی 1358ك-1939ز مەلا محسن ئەڵمانەیی و مەلا سعیدی بالكی ئیجازەیان وەرگرت...

لەساڵی 1358ك-1939ز) دا كتێبی (ئاوی حەیات)م بەنثری كوردی نوسی لە تەرجمەی ئەحواڵی ئەو پێغەمبەرانە كە لە قرآنا ناویان هەیە، دواییم هێناوە بە باسی عشرەی مبشرە، أئمەی أربعەی مجتهدین رضي الله عنهم أجمعین، ئەم كتێبە لله الحمد چاپ كراوە، گەلێ محسن إستفادەیان لێكردوە.

لەساڵی 1359ك-1940ز[2]دا كتێبی (چل چرای ئیسلام)م نوسی، ئەم كتێبە كوردیە، نثرە، شەرحی چل حدیثە لە أحادیثی حضرەت صلی الله علیە وسلم.

هەر لە ساڵی 1359 ك دا مەلا محمد أمین ی موكریانی، شێخ محمدی كوڕی شێخ معروفی نەرگسەجاڕی إجازەیان وەرگرت (ل/178).

لەساڵی 1360ك-1941ز لە شەوی یەك شەممەی بیست و سێی مانگی محرم لەكاتی بەهارا صلاح الدین لەدایك بو، لەخوای أرحم الراحمین داوا ئەكەم كە بە فەضلی خۆی موفقی بكات ئەنجامی بەخێر بێنێ.

هەر لەم ساڵا بوو كە مەلا مجیدی كانی ساردی وارماوایی إجازەی وەرگرت، هەر لەم ساڵا مەلا قادری كوڕی أحمدی فتاح هارونی خەڵكی پیوان، مەلا أحمدی كوڕی صوفی محمودی كوێرەكی إجازەیان وەرگرت.

هەر لەم ساڵا لە امنەی كچی شێخ عبدالرحمان كوڕێكمان بو، ناومان نا جلال، زۆر جوان بو، بەڵام پاش چل ڕۆژی وەفاتی كرد، لەخسنی پشتی مامۆستا شێخ حیدرەوە لە ملگای چنارا دەفن مان كرد.

لەساڵی 1361ك-1942ز لە مانگی شەهروەری فارس دا، لە ئەنجامی جەنگی دووەمی عالەمی وەزعی ڕەضاشای بەهلەوی تێك چو، پیاوە كوردە دیلەكان-ئەوەیان مابون- هاتنەوە بۆ وڵاتی خۆیان.

لە بەهاری ئەمساڵا لەگەڵ فاتحی كوڕما ڕۆیشتم بۆ دیدەنی رابعەی خوشكم لە (دوروە)، لەوێوە ڕۆیشتم بۆ (ئەڵمانە) بۆ دیدەنی حاجی سید باباشێخ، بۆ (چور) بۆ دیدەنی سید عابدین، لەوێوە دیدەنی (ملا باقر)م كرد لە (بالك)دا، لەگەڵ ئەوا ڕۆیشتم بۆ دیدەنی محمد سعید بگ ی فتاح بگ، مناڵەكانی محمد صالح بگ ی برای، لەگەڵ ئەوان ڕۆیشتم بۆ دیدەنی محمود خانی كانی سانان كە لە (قەڵا)دا بو، پاش ئەوە گەڕاینەوە بۆ (بالك) دووشەو لە (بالك) بوم، جا گەڕامەوە بۆ بیارە.

---

[1] سەرباسی ئامادەكارە.

[2] مامۆستای مدرس ئەم تاریخەی بە (49ك) نوسیوە، دوای لێكۆڵینەوەو بە سیاقی نوسینەكە لام معلوم بو كە (59)یە، نەك (49).

ئەم سەفەرە زۆر خۆش خاوەن صفا بو بەتایبەتی ئەو شەوانە لە (بالك) دا بوم، گۆرانی وێژی دەنگ خۆش گۆرانیان ئەوت زۆر تأثیریان ئەکردە دڵی ئینسان، زەمانی قدیمی صوحبەت ی ڕەفیقان ی ئەخستەوە بیری انسان..(ل/180).

هەر لەساڵی 1361ك–1942ز مەلا علی کوێرەکی، مەلا محمودی کانی بەردینەتی إجازەیان وەرگرت، مەلا علی رۆیشتەوە بۆ ماڵی خۆیان بۆ کویرەك، مەلا محمود رۆیشت بۆ دێی (عَنَب) لەوێ بویە امام و مدرس تا ئێستە لله الحمد ماوە موفقە لەسەر خزمەتی دین[1].

هەر لەساڵی 1361ك دا لە ئامینەی کچی شێخ عبدالرحمن کوڕێکمان بو ناومان نا بە عبدالقادر، لە قضاو قدر لە بیستی مانگی ربیع الثانيدا فراق کەوتە بەینمان تەڵاقم دا، کوڕەکەی بەجێ هێشت، لەلای دایەن لە بیارە وەفاتی کرد، لەگەڵ باقی منداڵەکانا لەخسنی پشتی قەبری ماموستا شێخ حیدرەوە دەفنمان کرد .

لە غەمی فراقی ئەم عائلەما، پەرێشانی حاڵی خۆما ئەم شعرەم لە پشتی رسالەی حسابەکەمەوە نوسی:

میل کردم کە غم دهم برباد

باد گفتا غم تو سنگین است

وە لە ساڵی 1362ك–1943ز دا مەلا فتاحی شاتری، مەلا صالحی کوڕی سۆفی عەبدولقادری صۆفی خودا بەخشی ژاڵە ناوی (وەلی) إجازەیان وەرگرت...

هەر لەم ساڵا بە عنوانی (نامەی حقیقت) کتێبێکی کوردی م بە نظم تألیف کرد لە باسی گەلێ مسائلی مشکلەی دین، بەشێوەی پرسیار و وەڵام دانراوە، ئەم کتێبە دەوری دو هەزار شیعرە و تائێستە چاپ نەکراوە.

لەساڵی 1361ك–1944ز دا فصلی بەهار شەوی شەممە سەعات نۆی عەرەبی (عطیة)ی کچم لەدایك بو خودا عاقبەتی خێر بکات.

وە لەم ساڵا کتێبی (باغچەی معرفت) بە نثر و نظم لە باسی خوڕەوشتی بەرزا نوسیم، هەر لەم ساڵا شرحی (تصریفی زنجانی) بەکوردی نوسیم، هەر لەم ساڵا رسالەی (العلمان فی علمین) لە باسی وضع و استعارەدا تألیفم کرد.

وە لەساڵی 1363ك دا مەلا صدیقی کوڕی خلیفە مەلا رحیم ی هەوشاری إجازەی وەرگرت رۆیشتەوە بۆ وڵاتی خۆیان.

لە مانگی مەولودا شێخ بابارسول مدرس عەبابەیلیێ، سەرگەورەی مەلایانی قضای هەڵەبجە لە عەبابەیلێدا وەفاتی کرد، بە وەفاتی ئەم ذاتە وەکو رۆژ ئاوابێ یا لە هەورێکی رەشا ون ببێ، وەها وەضعی مەلایان لە قەزای هەڵەبجەدا تێك چو رۆژیان ڕەش بو، ڕشتەی هۆنراوەی مەلایانە کە بابارسول امامی بو بچڕایەوە.. دنیای هەموو لایێ گۆڕا، سبحان من یغیر ولا یتغیر...(ل/181).

لەساڵی 1364ك–1945ز مەلا سعیدی گڵەجاڵی، إجازەی وەرگرت.. لەپاش وەفاتی شێخ بابارسول بە موددەتی چەند مانگێ مەلا مەجیدی وەلد بەگی هات بۆ بیارە رسالەی حسابی بهاءالدینی عاملی خوێند، إجازەی وەرگرت.

لەساڵی 1367ك–1946ز چەند مانگێ فاتح محمدی کوڕم لە بیارەوە رۆیشتن بۆ عەبابەیلیێ، لە خزمەتی مەلا حسن ی عەبابەیلیێدا خوێندیان، لەپاشان هاتنەوە بۆ بیارە، لەساڵی 1368ك–1947ز فاطمەی کچی شێخ محمدی شێخ علی خەزورم مارەکرد بۆ فاتحی کوڕم، مەلا و فەقێی قەزای هەڵەبجە هەمو هاتن بۆ شادی، زۆر خۆش زەماوەندەکە تەواو بوو، فاتح لەم فاطمە ناوە دوو کچی بو، نافعە و نعیمە، هەردو بەشوێن یەکا وەفاتیان کرد، جا فاطمەی دایکیشیان وەفاتی کرد، رحمها الله، وەفاتی فاطمە 1370ك دابو.. (ل/182).

لەساڵی 1368ك–1948ز دا مەلا محمدی کوڕی مەلا احمدی هەوشاری مەلا محمد امین ی بانەیی، مەلا عبدالقادری خۆشناوی یەك لەدوای یەك إجازەیان وەرگرت.

هەر لە ساڵی 1368ك–1949ز دا ماموستا مەلا بهاءالدین.. لە مانگی شعبان متوفی بو، رحمە الله وطاب ثراە.

[1] مەبەستی کاتی نوسینی ئەم پەرتوکەیە کە لەساڵی شەستەکاندا نوسراوە.

لەساڵی 1369ك– 1949ز دا مەلا عزیزی پریس كە لە طائفەی هۆزی هەسەنە.. وەفاتی كرد رحمه الله وطاب ثراه، بە وەفاتی ئەم ذاتەیش ئەو تۆزە خۆشییە اجتماعیە كە لەناو مەلایانی قەزای هەڵەبجەدا مابو ئەویش روی كردە نەمان، بەڵكو بالفعل نەما.

وە بە وەفاتی مامۆستا مەلا بهاءالدین وەزعی خانەقای بیارەیش روی كردە ضعیفی، چونكە پیاوێكی وەك ئەو كە لە اموری ختم و تهلیلەدا سەرامەد بێ نەما، رۆژ بەرۆژ وەضع بەرەو تاریكی ئەڕۆیشت، انا الله وانا الیە راجعون.

لەساڵی 1370ك–1950ز دا شێخ نجم الدین كوڕی شێخ عبدالقادر ی حەوتاشی كە لە نەتەوەی خلیفە روستەمی حەوتاشین، منسوبی بیارە بو، لە بیارەدا ئەی خوێند تەواوی كرد، إجازەی وەرگرت رۆیشتەوە بۆ وڵاتی خۆیان، ئەمە اخر طالب علم بو كە لە بیارەدا إجازەی لەلای من وەرگرت.

دەورێ بو دیمان بەدیمەن بەهەشت
وێنەی گوڵزار بو كێو و سارا و دەشت
لەلایێ شنۆی نەسیمی سەحەر
لەلایێ شێوەی دۆستانی دڵبەر[1]
بابا رسوڵ و شێخ عبدالكریم
مەلا عبدالله عابدی سلیم
مەلا عزیز و مەلا شێخ شێخ عمر
مەلا شێخ رسول زانای مُنوّر
لەگەڵ یارانا لە دەستە و بەستە
ئەبون بە دەرمان بۆ دڵی خەستە
كاتێ بۆ دیدەن گرد ئەبونەوە
بە صەفای سینەی خۆش نمونەوە
ئەت ووت كۆمەڵێ لە فریشتەكان
هاتون بە ئەمری خودای لامەكان
كۆیان بە وێنەی ئەستێرەی كۆبو
بۆیان بە وێنەی عەطری شەوبۆ بو
رویان بەدیمەن بە وێنەی گوڵ بو
بۆیان شەونمی لاپەڕەی دڵ بو
ووتاریان باسی وحی خدا بو
ڕەفتاریان شێوەی رسول الله بو
نمونەی چرای رێی عنایەت بون
وێنەی ئەستێرەی رێی هیدایەت بون
كاتێ لە حوجرەی مدرسەی ضیا
ئەكەوتنە صوحبەت وێنەی ئەصفیا
مجلس پڕ ئەبو لە ذەوق و مەعنا

[1] نامی لێرەدا هێمایەكی كردوەو ئەم شەش بەیتەی دوایی نوسیوە ل:183.

جلیسیان بەدڵ ئەیووت سمعنا
لەلایێ باسی عەقڵ و علم و دین
لە لایێ خوڵك و ڕەوشتی شیرین
جێ جێ لە باسی یارانی سەربەست
جێ جێ لە باسی دڵبەری چاومەست
جارجار هەر نوکتە و گەپ و مەزاح بو
باسی عوشرەتی مەسا و صەباح بو(ل/183)
سالا بە وێنەی ساتێ بو لەلات
لەدڵ دەر ئەچو ئێشی مشکلات
باسی شەرابی قورئانی عظیم
لا فیها غول (تا) ولا تأثیم
وێنەی شەرابی حُبی یارانە
نیم نیگای چاوی چاو بیمارانە
ئاخ ئەم یارانەم نەئەدی بەچاو
نە بە بێداری نە بەکاتی خاو
یا بەر لە یاران ڕێم ئەگرتە بەر
بێ سۆزی سینە و بێ جەفای جگەر
ئێستەیش کە قەزا عەکسی مرادە
(نامی) بەیادی یارانی شادە[1]

... مردنی هەرکام لەم مەلایانی قەزای هەڵەبجە، وەیا نەمانی هەرکام لەم شەخصانە کە لە بیارەدا موظف بون، ئەبو بەهۆی پەرێشانی تێك چونی ئیش و کاری بیارە، لەسەر ئەم ئەساسە بە وەفاتی شێخ عبدالکریم ی احمد بڕندە زیانێکی گەورە کەوت لە ڕشتەی علمای قەزای هەڵەبجە، بەتایبەتی بە وەفاتی شێخ بابا رسول وضعی علمای هەڵەبجە، وەضعی بیارەیش روی کردە انحطاط، لەم لایشەوە بەهۆی هەنێ ئەسبابی دڵگرانیووە لەپاش وەفاتی بابارەسول، بەتایبەتی لە ساڵی 1364ك–1944ز دا سید مظهری کاتبی شێخ کە وەکو دەستی ڕاستی بو دڵی لە بیارە هەڵکەنرا، کەوتە محاوەلەی دەرچون لە بیارە، بە عەلاوەی ئەوە ڕۆژ بەرۆژ ووردە وەزعی عائلەوی بیارە، پیربونی شێخی بیارە، زۆر هێنانی ضعیفی کز بونی حواسی گوێچکە و چاو و صحەتی بەدەنی، وەختە بڵێم هەر بەناو بیارەی هێشتبووەوە.

وە لەو سەردەما نەخۆشی سڕبونی أعضا، ناساغی فقر الدم شێخ عثمانی کوڕی شێخی داگیر کرد، زۆر وەخت بیارە ی بەجێ ئەهێشت بەهۆی تداوییەوە ئەچو بۆ کرکوك بغدا..

لەبەر عەینی أسباب وەضعی مدرسەی بیارەش تێك چو، زۆر سەرزەنشتی شێخ ئەکرا کە ئێمە قەرزار و بێدەستین ئەوندە طلبەمان بۆچییە، ژمارەی فەقێ لە پایەی شەست و حەفتاوە هاتە خوارەوە بۆ دەو دوازدە، ئەویش هەر بەجوانی تماشا نەئەکران، وەتا لەم دوازدەیە نەڕۆیشتایە، فەقێیەکی تر راگیر نەدەکرا، مع العلم ئەوسا (لاردّ) و (لاعدّ) بو، منیش

[1] لەدوای ئەم شعرانە نامی دەس دەکات بە باسی زانایانی هاوچەرخی خۆی و سەرگوزشتەی مەلایانی قەزای هەڵەبجە دەنوسێ و بەسەرهاتی شێخ مصطفیی مفتی هەڵەبجە و شێخ عبدالکریمی احمد بڕندە و شێخ بابا رسولی بیدەنی و شێخ عبداللطیفی قازی هەڵەبجە و مەلا محمد سعیدی عەبابەیلێ و مەلا عزیزی پڕیس و مەلا عابدی عەبابەیلێ و مەلا حەسەنی عەبابەیلێ و مەلا عبدالله ی دەرە شیش و مەلا محمدی عەدلەخان و مەلا محمدی کوڕی مامۆستا مەلا عبدالله و مەلا عبدالله ی باڵەکی و... دەهۆنێتەوەو هێندەی تر کتێبەکەی پێ دەوڵەمەند دەکات و ل/184–202ی پێدەڕازێنێتەوە.

هەروا وەضعی خۆم تێك چو، ئەم ویست هەڵێ هەڵ كەوێ دەرچم، بەڵام پیری شێخ مانع بو لەوە كە دڵی متأثر بكەم، إقدامم نەئەكرد، بەڵام سید مظهر و سید نظام لە 1365ك باریان كرد، بە هەرحاڵ مامەوە..

لەلایەكەوە شێخی بیارە پیر و ضعیف الحواس بو، ڕۆژ بەڕۆژ صحەتی انحطاطی ئەكرد، لە امكانیا نەما وەكو سابقی خۆی تماشای وضعی خانقا و مدرسە و متعلقین بكا، لەلایەكەوە ووردە ئەولاد گەورە بوبون، مەشرەبیان مخالفی مشرەبی قدیم بو، استیلای پیری شێخیان كردبو، بە ئارەزوی خۆیان ئەیانویست ڕەفتار بكەن.

دەرچونم لە بیارە[1]

تا لەبەهاری 1370ك–1951ز لە مانگی رجب دا سۆی تفاهم لەناوبەینی زاهدی كوڕی شێخ و مناڵەكانی منیشا پەیدا بو، لەوكاتا شێخ عثمان لە بیارە نەبو، ڕۆیشتبو بۆ ناحیەی جوانڕۆ، ترسم پەیداكرد ئەگەر ئەو وەزعە دەوام بكا، من لە بیارە دەوام بكەم ممكنە فیتنەیێ پەیدا ببێ، لەسەر ئەم أساسە بڕیارم دا كە لە بیارە بگوێزمەوە، فعلا مناڵەكانم لەو ماڵ كە خۆم تیابوم زۆر زحمتم تیایا كێشابو، بەجێم هێشت، لەسەر (بورج) كە لەو ڕۆژا بەدەستی كوڕانی ئەفراسیاو بەگەوە بو، دو هۆدەم وەرگرت مناڵەكانم تیایانا دانا، خۆم حاضر كرد بۆ نقڵ كردن (ل/204).

كاتێ شێخ لەسەر ئەم وەزعە خەبەردار بو ناردی بە شوێنما گەڵێ فەرمایشتی فەرمو، كە فَكّی ئەو إرادە بكەمەوە، بەڵام لەبەر ئەوە كە من ئەمزانی شێخ اختیاری لەدەستا نەماوە، ئیمرۆ یا سبەینێ قابیلە ئاشوبێ پەیدا ببێ، بۆ خۆپاراستن لە ئاشوب لەسەر إرادەی خۆم دەوامم كرد.

وە ڕۆژی دوو شەممە بیست و پێنجی مانگی رجب ی 1370ك–1951ز لە بیارە دەرچوم بۆ هەڵەبجە، دوو شەو لە هەڵەبجە مامەوە، ڕۆژی پێنج شەممەی 26/ رجب لە هەڵەبجەوە ڕۆیشتم بۆ سلێمانی، لە مزگەوتی حاجی شێخ امین ی خاڵ بوم بە میوانی شێخ محمدی خاڵ قاضی سلێمانی.

مع العلم لەوكاتا لە هەڵەبجەدا بوم شێخ (حاجی فەرەجی صۆفی سعید) كە منسوبێ بو، بیارەیی بو ناردی بە شوێنما بۆ هەڵەبجە، بەڵام لەبەر عەینی اسبابی پێشوو نەگەڕامەوە بۆ بیارە.

پاش چەند ڕۆژێ لە سلێمانییەوە كەوتمە ڕێگە بۆ بغدا، بۆ ئەوە كە لەگەڵ مدیری ئەوقافی عام ملاقات بكەم، ئەو جوزئی معاشە كە لەسەر وظیفەی خطابت لە بیارەدا وەرم ئەگرت بمدەنێ، لەلایەكیشەوە جهەتی تدریس لە مزگەوتی (حاجی أحان) شاغر بو، ویستم كە سعی بكەم إعلانی شغوری بكەن، داخلی إمتحان ببم بۆی، بەڵكو ئەو جهەتەیشم دەست بكەوێ، لە سلێمانیدا دامەزرێم.

كە لە سلێمانی یەوە گەیشتمە كەركوك ڕۆیشتم چاوم كەوت بە متصرفی كركوك شێخ مصطفی قەرەداغی كە ناسراوی سابقم بو، ئەویش كاغەزێكی نوسی بۆم بۆ لای موسی شاكر كە لەو ڕۆژا مدیری ئەوقافی عام بو، فعلاً هاتم بۆ بغدا، ملاقاتی مدیری عامم كرد، ملاقاتی عیسی عبدالقادرم كرد، لە مقصودەكانما ناجـــح بوم، هەم مەعاشەكەم بۆ قەرار درا لە هەر لایێ ببم، چونكە ذاتی بوو، ئیعلانی شعوری جهەتی تدریسی مزگەوتی (حاجی أحان)یش كرا، گەڕامەوە بۆ سلێمانی پاش چەند ڕۆژێ داخلی امتحانی تدریسی مزگەوتی حاجی حان بوم، ناجح بوم، لە لایەنی هیئەتی علمیەوە ئەوراقی امتحانەكەم نێررا بۆ بغدا تا لە مانگی شوالی ساڵی 1370ك دا مصادفی مانگی تموزی 1951 میلادی ئیرادەنامەی تدریسم گەیشتە سلێمانی، قاضی شێخ محمد احتفالێكی بەرزی پێك هێنا لە أشرافی سلێمانی علما شەربەت خۆری كرا، لەسەر وەظیفەی تدریس لە مزگەوتی (حاجی أحان) دامەزرام، لەم ماوەدا كە دو مانگ و چەند ڕۆژێ بو هەر میوانی قاضی شێخ محمد بوم لەلایەنی خۆیو براكانیەوە: شێخ احمد شێخ مصطفی زۆر خزمەتم كرا، جزاهم الله عنا بفضله

1 سەرباسی ئامادەكارە.

آمین.. (ل/205)

لەم ماوەدا کە من لە شاری سلێمانیدا چاوەڕێی دەرچونی ئەمری تدریسەکەم ئەکرد شێخ عثمانی کوڕی شێخ گەیشتەوە بیارە، لە گوێزانەوەی من زۆر پەرێشان بوبو، لەلایەنی خۆیەوە لەلایەنی شێخی بیارەوە مەلا طاهری خادمی مەرقەدیان نارد بۆ سلێمانی، نامەیان بۆ شێخ محمدی قازی، مەلا محمودی مفتی، حاجی فقێ محمدی شاڵی، بۆ خۆم نوسی بو کە بگەڕێمەوە بۆ بیارە، بەڵام من لەبەر ئەوە شارەزای وەضعی بیارە بوم، ئەم زانی شێخ حواسی نەماوە، ئەگەر بشرۆمەوە هەر لە رۆژێکا مجبوری نقڵ ئەبم عوزرم هێناوە، بڕیارم دا کە نەگەڕێمەوە.

خودا شاهدی حاڵە من لە بیارەدا بە دڵێکی پاك بە إخلاصەوە خزمەتی ئەو مدرسە و مقامەم ئەکرد، چاوم لە دنیاوە نەبوە، دڵم ئەوەندە بەسرابوو بە بیارەوە، نەم ئەتوانی بۆ سەفەری عادەتیش ناچاری نەبێ بیارە بەجێ بێڵم، لەو ماوەدا کە لەو شوێنە پیرۆزا تدریس و خطابتم ئەکرد، چەن جار لە چەن لاوە داوای ئەوە ئەکرا لە من کە بیارە بەجێ بیلم، من ئەبەدەن دڵم بڕوای نەئەدا بۆ خەزێنەی دنیا تەرکی بیارە بکەم، ئەو مدرەسە و مقامە بەجێی بێڵم، تا بەناچاری مجبور بوم (وکان أمر الله قدراً مقدوراً)..[1].

وە هەروەکو من بە فراقی شێخی بیارە زویر بوم، شێخ لەمن زیاتر لە فراقی من متأثر بو، حەتا بیستم پاش ئەوە کە بەتەواوی زانی بەوە کە من لە بیارە دەرچوم گریابو، قەدرێ فرمێسکی بەچاوا داڕژاندبو، فەرموبو، تەنیا مەلا کریم مابو لەوانە کە من دڵم پێیان خۆش بو، وا ئەویشتان عاجز کرد، ئەویش دورکەوتەوە لێم.

[1] مودەرریس باسی چەند کەس و جهەتی دەنوسێ کە داوایان لێکردوە بچێتە ئەوێ و بیارە بەجێ بهێڵا و دنیایان زۆر خستۆتە پێش، وەلێ بەهیچ چەشنێ قبوڵی نەکردوە.

شاد بونەوە بەدیداری شێخ[1]

پاش هاتنی سلێمانیم لەساڵی دواییدا بۆ مەسئەلەی دەفعی نزاعی مەلاکانی هەڵەبجە لەسەر تێکدانی حوجرەکانی مزگەوتی جامیعە، بە اقتراحی حسن فهمی بەگ لەگەڵ مەلا محمودی مفتی، مەلا ڕەحیمی پەرخیدا هاتین بۆ هەڵەبجە، لەپاش ئەوە کە تۆزێ تۆزی مەلال لەناوا دەرچو، شێخ عثمانی کوڕی شێخ کە لە بیارەوە هاتبو بۆ هەڵەبجە حاضری ئەو مەجلسە بو، وتبووی بە حسن بگ کە بەمن بڵێت بڕۆین بۆ بیارە بۆ زیارەتی شێخ، حسن بگ وتی پێم، منیش قبوڵم کرد، لە خزمەتی مەلا محمودی مفتی، گەلێ لە مەلاکان ڕۆیشتین بۆ بیارە، کاتێ بەخزمەتی شێخ گەیشتین وەك گوڵ گەشایەوە، ئەو ماوە کە لە خزمەتیا بوین زۆر دڵشاد مسرور بو، کاتێ خوا حافظیمان کرد، فەرموی: بەو شەرعە إجازەت ئەدەم پاش ماوەیێ تر بێیتەوە، چەند ڕۆژێ لەلام دانیشی بۆ ئەوە کە تاسەم بشکێ لە چاوپێکەوتنت، مەبەسم ئەمەیە لەم فراقا نە من لەشێخ عاجز بوم، نە شێخ لە من عاجز بوە، بەڵکو شتێ بوو لەسەر قەزاوقەدەر –سبحان من لا مردّ لقضائه–.

دڵا بەشەوقی یاران بیمار بێ
نابی لە زەوقی ژاران بێزار بێ
ئیمانی نی یە ئەو بێ پەیمانە
لە ئازاری دۆست دەم بە هاوار بێ
دڵ نێچیرێکە بەتاو ڕائەکا
بەرەو ڕوی صەیاد کاتێ زاماربێ
بول بول کە بەدڵ گیرۆدەی گوڵە
ئالودەی باخە گوڵ بێ یا خار بێ
یاخوا ئەو خامە دۆستی نەنوسێ
بەتیغی جەفا هەر گرفتار بێ
یاخوا ئەو نامەی دۆستی تیا نەبێ
بەدەستی مەینەت لەتار لەتار بێ
ئەو کامەی لەسەر کامی دۆست نەبێ
یاخوا لەسەر دڵ بەژاری مار بێ
ڕۆژی ڕەستاخێز باش دیاری ئەدا
ئەوەی کوژراوی دیداری یار بێ
ئەو شەرتەی کردم لەگەڵ دۆستانم
هەتا قیامەت با بەرقەرار بێ
مژدەم لەسەرای غەیبەوە بۆ هات
با نامی حەشری لەگەڵ دڵدار بێ

***

ئەی دڵ هەتا تۆ بە جۆشی و تاوی
لە کورەی عەشقا بۆخۆت سوتاوێی
بزانە بە حەق خەلیلی خودای

[1] سەرباسی ئامادەکارە.

قەت خەیاڵ نەكەی بە دڵ فەوتاوی
ئەی بولبول هەتا دێوانەی گوڵی
مێملی باغ و چەم و شەتاوی
مەستی سەرچڵ و پەڕەی گوڵ
باغی بمری بزانە تا ئەبەد ماوی
نامی لە نەشەی عەشقی یارانا
إشارەی وەرگرت لە نیگای چاوی
ئازیز موژدەبێ قەبوڵ كراوی
لە سارای مەحشەر بەش نەخوراوی(ل207)

نامی لە شاری سلێمانی دا [1]

هەروەكو قاضی شێخ محمدی حاڵ زۆر یارمەتی دام هەتا دامەزرام جەنابی سید غفوری مدرس و إمامی مزگەوتی سید حسن یش زۆر یارمەتی دام، تا مردن ممنونی أخلاقی بەرزی ئەو زاتەم.

لە مانگی ئەیلول لە عەینی ساڵ دا رێكەوتی مانگی ذي الحجة لە ساڵی 1370ك–1951ز دا مەلا صالحی زارا إمامی سید صادق لە شارەزورا كە لەوەو پێش لە مدرسەی بیارەدا خوێندبوی، عەلاقەی دوستی لەگەڵ مانابو ناردم بۆ بیارە، بۆ گوێزانەوەی ماڵ و منداڵەكانم بۆ شاری سلێمانی، وفعلاً گوێزاندنیەوە بۆ شار، لە نزیكی مزگەوتی (حاجی أحان)دا خانوی شێخ قادر بەرزنجی م بەكرێ گرتبو، لەو خانوا دابەزین، قەرارمان گرت والحمدلله.

پاش دامەزرانی مدرەسەی (حاجی أحان) خەڵكی محەلەكە بەبێ إطلاعی من خۆیان بریاریان دابو نابێ طلبەی ئەم مزگەوتە وەكو جاران بژین، پێویستە سێ كەسێ لەئێمە هەریەكێ رۆژێ بە پیاوی خۆمانا نان و چێشت بنێرین بۆ مدرەسە، بالفعل ئەم تەرتیبەیان تطبیق كرد، لەماوەی دەوامی منا لەو مزگەوتە ئەم یاسا دامەزراو ڕەفتار پێكراو بو. ئەم تەرتیبە لەسەر ڕاوێژی پیاو مناسبی محەلەكە بو، وەكو حاجی شێخ عبدالرحمن، حاجی سعید، عثمان محمد نادر، محمد صالح بۆسكانی، محمد خانی خفاف، غەیری ئەمانەیش لەو كەسانە كە حاضري نوێژ و طاعەتی مزگەوت بون.

لە بیست و چوارەمی شەوالی (1317ك– 1952/5/18)[2] مەلا محمدی كوڕی عباس خەڵكی دێی (بۆیین) لە وولاتی بانە، كە وەختی خۆی لە بیارەدا لەلام خوێند بوی، هاتبوو بۆ سلێمانی بۆ لام بۆ خوێندن إجازەی وەرگرت، شەربەت خۆرییەكی باشی بۆ كرا، رۆیشتەوە بۆ ولاتی خۆی، وەكو بیستومە موفقە لەسەر خزمەتی علم و دین.

وە لە ئەوەڵی زستانی (ساڵی 1372ك–1953ز)[3]دا مامۆستا مەلا قادری صوّفی لەدێی (بانی خێڵان) لەنوێژی مغربا مبتلای سكتە بو، پاش شەوو ڕۆژێ وەفاتی كرد–طاب ثراه وجعل الجنة مأواه–(ل/208) لە ئەوەڵی بەهاری ساڵی 1373ك–1954ز شێخی بیارە علاءالدین متوفی بو–طاب ثراه– بۆ تعزیە لە سلێمانی یەوە ڕۆیشتم بۆ بیارە، تقریباً حەفتەیەكم پێ چو.

وەختی خۆی لە بیارەدا لەساڵی 1353ك–1934ز كتێبی (خلاصة التبیان)م نوسی بو، لەم ساڵەدا لە سلێمانی پوختەم كرد نوسیمەوە. هەروا دەستم كرد بە نوسین تەواوكردنی كتێبی (المواهب الحمیدة في حل الفریدة) كە زو لە

---

1 سەرباسی ئامادەكارە.

2 شێخی مدرس نوسیویەتی (شەوانی ئەم ساڵە) من خۆم ئەم تاریخەم نوسیوە، چۆن لەپێشتر و باسی تازەكردنەوەی مزگەوتی حاجی احان دا هاتووەو من ئەم نوسیوەتەوە .

3 ئەم ساڵە زیادەی ئامادەكارە.

بیارەدا دەستم پێ کردبو بە ناقصی مابووەوە، بە کوردی شەرحێکم لە تصریفی زنجانی کردبو ئەمەیشم پاك نوس کردەوە کتێبی (باغچەی معرفت) کە زو بناغەم دانابو، لە ئەندازەی چوار پێنج جوزوا بە نثر و نظم تەواوم کرد.

بەم اشتغالانە لەگەڵ تدریسا ئەم ساڵە برایە سەر، کە ساڵ بو بە 1374ك–1954ز، شێخ لطیف امامی مزگەوتی (حاجی أحان) وەفاتی کرد، پاش ئەوە هەرچەند خەڵکی محلە داوایان کرد لێم کە داوای إمامەتەکە بکەم، بەڵام من لەلام عەیب بو زووبەزوو داوای بکەم، تەفرەم دا، لەم ماوا مەلاجمیل ناو کوڕی مەلا برایمی کفری نقل کرا بە ئیمامەت بۆ مزگەوتی (حاجی أحان).

جا لە زستانی ئەم ساڵا دەرگای گەلێ مصیبەت و مەینەت لەسەرم کرایەوە، ئەم زەحمەتە رۆژ بەڕۆژ زیادی کرد هەتا رەمەزان، لە نۆی ڕەمەزانا شەوێ لە خەوا چاوم کەوت بە سوار و پیادەیەك، پیادەکە پرسیاری کرد لە سوارەکە: مەلا کریم تاکەی لەم مەینەتا دەوام دەکا؟ ئەویش فەرموی: پاش سێ رۆژ رزگار ئەبێ، واقعاً لە 11/رمضانا لە شاری سلێمانییەوە کەوتمە رێ بۆ بغدا، مراجعەتی مدیریەتی أوقافی عامەم کرد، لەو رۆژا سید محمد شفیق العانی مدیری ئەوقافی عام بو. ناسراوی سابق لە بەینمانا هەبو، کە ملاقاتم کرد، حاڵی خۆمم بۆ بەیان کرد، زۆر متأثر بو، گەلێ دڵخۆشی دامەوە، لەم جارا سید أمجدی زەهاوی زۆر مساعدەی کردم، خۆی لەگەڵما هات بۆ لای مدیری ئەوقافی عام.

سید محمد شفیق وتی: لە هەر لایێ ئەتەوێ دانیشی ئێمە مانعمان نییە تۆ مەعاشەکەت دەوام ئەکا، لەو ماوەدا وتی: إمامەت و خطابەتی (زین العابدین) لە کەرکوکا شاغرە، ئەتەوێ نقلت بکەم بۆ ئەوێ؟ منیش وتم: لە نفسی کەرکوکایە؟ فەرموی: بەڵێ. تمەز ئەو مەبەستی لە نفسی کرکوك لواکەیە، منیش وام زانی لە نفسی شارایە قبوڵم کرد، ئەمریان نوسی بۆم، گەڕامەوە بۆ کرکوك، کە گەیشتمە کەرکوك حاڵی بوم ئەو شوێنە لە دەشتایە، شوێنێکی مهجورە، مناسبی وەضعی من نییە، لەبەر ئەوە لە عەینی ڕۆژا گەڕامەوە بۆ بغدا، بۆ مغرب گەیشتمە بغدا، سبەینێ مراجعەم کرد، وەضعەکەم بۆ باس کرد، ئەویش معذەرەتی کرد، فەرموی: ئێستە ئەتوانی لە نەفسی شاری کەرکوك دا دابنیشی، من ئەمری إداریت بدەمێ لە کەرکوك دانیشی تا شوێنی باش هەڵکەوێ.

مامۆستای مودەڕڕیس لە کەرکوك دا[1]

جا لەسەر ئەم قەرارە (ل/209) هاتمەوە کەرکوك، لەبەر ئەوە کە سابقە معارفەم لەگەڵ مرحوم حاجی شێخ جمیل طالەبانی دا بو، لە تکیەی طالبانی دانیشتم... لەو سەردەما عبداللطیف کبیسی مدیری منطقەی کرکوك بو، خوا حەقە زۆر حورمەتی گرتم، رعایەتی ئەکردم بەم تەرتیبە کەمێ زەحمەتی دڵم سوك بو، خوا جەزای حاجی شێخ جمیل بداتەوە زۆر حورمەتی گرتم، فەقێیان بۆ ڕاگرتم، مشغوڵی تدریس بوم، کوڕەکانی حاجی شێخ جمیل: شێخ علی شێخ عبدالرحمان زۆر خزمەتیان ئەکردم.

شێخ عبدالرحمن وورده وورده لە جمع الجوامع تحفە دەرسی ئەخوێند، خۆیشم مەشغوڵ بوم بە تەواوکردنی کتێبی (صفوة اللآلي من مستصفى الغزالي) ئەوەم تەواو کرد.

لە محرمی 1375ك–1955ز دا ماڵەکەم لە سلێمانی یەوە نقل کرد بۆ کرکوك، لە حەوشی شێخ عزالدین طالەبانی کە لەو رۆژا شێخ فاتحی شێخ جەلالی تیابو دوو هۆدەم بەکرێ گرت، دانیشتین تیایانا.

لەم ماوەدا سید محمد شفیق مدیری ئەوقافی عام سەفەری کەرکوکی کرد، هات بۆ تکیە، زۆر دڵخۆشی دامەوە... خولاصە وەزعێ وا هاتە پێشەوە کە تەکیەی طالبانی وەکو مدرەسەی خۆمی پێ هات، بە ئاسایش مەشغوڵی تدریس تألیف ئەبوم، ولله الحمد.

[1] سەرباسی ئامادەکارە.

وە لە مانگی محرم لە ساڵی 1375ك–1955ز مەلا محمد ئەمینی گەورەدێی، مەلا خدری سپیرویی مەنگوری کە فەقێی خۆم بوون لە شاری سلێمانی، هاتن بۆ کەرکوك بۆ ئەوە ئیجازە وەربگرن، مەلا محمد ئەمین هەر لە مانگی محرمدا، مەلا خدر لە مانگی جمادی الاولی إجازەیان وەرگرت..

پاش ئەوە کە لەم ساڵا کتێبی (صفوة اللآلي)م تەواو کرد (مەولود نامە و میعراج نامە)یێکم نوسی، تەسلیمی محمد أمین عصری م کردن چاپیان بکات، ئەو چاپی نەکردون، بەڵام من خۆم نوسخەی باشی ئەو دوو کتێبەم لەلایە تا خودا فرصەت ئەدا بۆ چاپ یان –إنشاء الله[1].

پاش ئەوە تۆزێ چاوم کرایەوە لە کەرکوکا بەهۆی ڕەفاقەتی حاجی شێخ جمیلەوە بەهۆی ئەخلاق و ئینسانیەتی ماڵ و منداڵەکانیەوە خۆش ڕام ئەبوارد .

هەروەها علی رفیق افندی خادم السجادە، رأفت افندی برای، مەلا عبدالمجیدی قطب، حاجی مەلا عمری عمر گنبدی باقی مەلاکانی کرکوك ئولفەت و محبەتی باشیان پەیدا کرد، بەتایبەتی لە سێ شەممە و جمعە دا خۆشمان ڕائەبوارد.

وە لە تکیە ڕۆژانی جمعە بەهۆی دەرویشانی تەکیەوە، أشعار خوێندنەوەی ئەوانەوە بەتایبەتی حاجی خالد اغای حسن قصاب مەلا محمدی بە شعری خۆش زۆر مەسروریان ئەکردم. (ل/210)..

وە لە هەموو شتێ خۆش تر لەسەر دڵی من ئەوە بو کاتێ لە تەکیەدا دامەزرام چەن جارێ لەخەوا بەخزمەتی حاجی شێخ عەلی أفندی طالبانی گەیشتم، بەم خەوانە گەلێ إنشراح ڕووی کردە دڵم...(ل/211)[2].

هەروا لە کرکوك حمید أفندی بو انسانێکی زۆر ناسك، أدیب و لبیب محترم، ئارام بو، گەلێ جار ئەهات بۆ تکیە، لەقصرەکەدا دائەنیشت قسەی خۆشی زەمانی حاجی شێخ علی أفندی کەرامەت و کەمالاتی ئەو ذاتەی بَیان دەکرد، لەو باسانە دڵم زۆر مسرور ئەبوو.. هەروا باسی حرکات و سکناتی شێخ رضای شاعری مەشهور برای حاجی شێخ علی أفندی ئەگێڕایەوە بۆم.. بە ڕەفاقەتی ئەم ذاتە باقی ڕەفیقان زۆر مەسرور ئەبوم.

وە بە ڕەفاقەتی حاجی صالحی مضمەدی رباطی، کە وەختی خۆی سوختە بو لە بیارەدا لەبەر دەستی مەلا محمد زاهدی رباطیدا ئەیخوێند، لەپاشا ڕۆیشتبوە سلکی موظفینی مستشفی وە، زۆر مسرور ئەبوم.

پاش ڕابواردنی دو مانگ لەسەر دانیشتنی تکیەم، جارێ لەگەڵ شێخ حاجی کوڕی شێخدا ڕۆیشتین بۆ جەژن مبارەکی شێخ حبیب أفندی کوڕی حاجی شێخ علی، بەو ملاقاتە ئولفەت کەوتە بەینمان بە نەوعێکی وا، ئەبوا لە حەفتەیەکا ئەقەللەن دوجار چاومان بەیەك بکەوێ.

خانوەکەیان نزیك بو لە تکیە ڕۆژی سێ شەممەکان لە بەینی چاشت و نیوەڕۆدا دیدەنیم ئەکرد گەلێ حکایەتی قدیمی بۆ ئەکردم، ئەم ذاتە گەلێ خاوەن عەقڵ تێگەیشتو هوشیار ئاگادار بو لە أموراتی عالەم، زۆر لە اشعاری حافظ و سعدی لەبەر بو، تورکی زان بو، ئەوزاعی عوائل و پیاوە گەورەکانی بغدا و کرکوکی زۆر ئەزانی، لە أموری دنیا سەرامەد بو، زۆر واقعی بو، بە خزمەکانی ئەفەرمو: (ئازاىن مەکەون، کە کەوتن گلەیی لەکەس مەکەن)...(ل/212)

قوربان ئوستادی پێغەمبەر خەصلەت
ئەم ئەشعارانەم وانارد بۆ خزمەت
گەرچی ئەشزانم یەکجار ناڕێکە
تۆ بیخوێنەوە فکرێکی لێ کە
بەڵا ! بێ مەعنا و هەم بێ نکاتە
لەسەر تا پاین گشت تورەهاتە

[1] هەردوك چاپ کراون لە دو توێی نامیلکەی (70) لاپەرەییدا و دواتر مدرس خۆی باسی دەکات.
[2] لێرەدا مدرس سێ خەوت بەشێخ عەلی یەوە دەگێڕێتەوە بنواڕە ل/211–212.

رجات لێئەکەم ئەگەرچی واتە
تۆ بیخوێنەوە قربان بۆ گاڵتە
هەرچەند ئەزانم بێ ئەدەبی یە
چشتی وا ناردن هیچ معنای نی یە
تۆ لێم ببورەو پێت گران نەوێ
ئینسان کە پیر بو خرفش ئەوێ
ئیتر هەر خۆش بی دائیم شادمان
بۆ طالەبانی و علم و طالبان[1]

منیش لە وەڵاما ئەم هۆنراوانەم بۆ نارد :
سەرداری شێخان بولەند درەجات
پەروانەی چرای ڕزگاری و نەجات
رشتەی هۆنراوەی پڕ جەواهرات
بەواتەی ناسك بەشێوەی بەرات
گەیشتە دەستی دۆستی بە وەفات..[2]

وە زۆر جار لەگەڵ علی ئەفەندی خادم السجادە دا دیدەنی شێخ حبیب مان ئەکرد وەبەینی چاشت و نیوەڕۆمان ڕائەبوارد.

وە زۆر جار علی ئەفەندی ئەهاتە تەکیە لە قەصرەکەدا بەقسەی خۆش ئەشعار (ئەدیبەکان) ڕامان ئەبوارد.

وە گەلێ جار پاش عەصران یا لەگەڵ شێخ علی دا، یالەگەڵ حاجی سعیدی محمد گوڵی بەر تکیەیی، یا بە تەنیا خۆم ئەڕۆیشتم بۆ ماڵی علی ئەفەندی، لە ناو حەوشەکەدا لەدەوری فوارەی چیمەنەکەدا، یا لەسەربانی دراوسێ حوجرەی سەجادەی شریفە دائەنیشتین، بە قسەی خۆش ڕامان ئەبوارد.

زۆر جار هەڵئەکەوت کە مەلا عبد المجیدی قطب کوڕی مەلا مەردان کوڕی مەلا محمد ی قطب کە باش مەلای کەرکوك، وەخزمی ماڵی علی رفیق ئەفەندیە لەگەڵ مەلا عبد الرحمن کوڕی مەرحوم مەلا علی حکمت ئەفەندییا، وەبعچی لە عالمانی ترلەویا حاچر ئەبون، بە أشعار نوکات ڕامان ئەبوارد، بە تایبەتی لە ڕۆژانی سێ شەم سبەینیان لە مزگەوتی حاج خلیل کە شوێنی مەلا عبد المجیدی قطب بو، لە پاش عەصران لە مزگەوتی ملا أحمدی مەلا حکیم(ل/215) مەلاکان دۆستانیان گرد ئەبونەوە، وەزۆر بە خۆشی ئەو وەختە ڕائەبورا لەسەرمان بەخصوصی لە بەینی من و مەلا عبد المجیدی قطب دا گەلێ نوسراوی محبت ودۆستی واقع بووە.

لەساڵی 1376ك–1956ز دا کتێبی (نورو نەجات) لەسەر نەزمی قصیدەی بوردیە بە کوردی نوسیم، چاپم کرد، کتێبی (نور الصباح)یشم لە مدحی حضرەت و یاران کە زو نوسی بوم چاپم کرد، هەر لەم ساڵا مەلا رەشیدی قولی جانی إجازەی وەرگرت، هەر لەم ساڵا دەستم کرد بە شرحی عقیدەی عەرەبی مەولەوی کە دو هەزار و سی و یەك شعرە، ناوی الفضیلة یە، ئەم شەرحە بەناوی (الوسیلة لنیل الفضیلة) لە ماوەی دو ساڵا تەواوم کرد.

وە لە ساڵی 1377ك–1957ز هۆنراوەیەکی کوردی بەشێوەی دوخشتەکی بە عنوانی (گوڵزاری حکمت) رسالەیێکی تر بەشێوەی نظمی فارسی رباعیات نوسیم، بەڵام ئەمانە هیچیان چاپ نەکراون، هەر لەم ساڵا مەلا حسین محمدی کۆیی، مەلا عمر ڕەشیدی هەورامی نۆدەریاوی، مەلا مصطفی ی کۆزەپانکی إجازەیان وەرگرت، لەم ساڵا دەستم کرد بە نوسینی

[1] ئەم شعرانە کۆپلەی کۆتایی شعرێکە لەسەر پیری و شێخ علی بەخەتی خۆی نوسیویەتی بۆ ئەوەی نامی سەیرێکی بکات، ئەم نامە ل/213.
[2] بۆ ئەم هۆنراوەش کە وەڵامی نامەکەی شێخ حبیبە، بنواڕە ل 214–215.

تعليقات لەسەر (ديوانی مەولەوی)، تەواوم کرد، دەستم کرد بە نوسينی کتێبی (شەريعەتی ئيسلام) لە مذهەبی إمامی شافعی دا رضي الله عنه بەکوردی، هەر ساڵا ربعێکيم تەواو کرد تا چوار ساڵ تەواو بو. (ل/216).

...کاتێ کە کتێبی (بارانی رەحمەت)م لە کەرکوکا لەچاپ دا نسخەيێکم نارد بۆ مەلا عبدالمجيدی قطب، ئەويش لە تقريظ سوپاسی دياری يە دۆستانەکەدا ئەم شعرانەی نوسی بۆم:

مدحی پێ ناوێ ذاتێکی وەك تۆ

تأليفەکانت شاهدن بۆ تۆ

ئەوە دەليلە کە مەلای چاکی

شاسوارێکی چست و چالاکی

(أشهد بالله) پێت ئەڵێم مەلای

لە ئيشی بێ جێ بەخوا تَۆلای

هەرچی چاکەيە هەموت تێدايە

مەلا وارثی ڕێ ی أنبيايە

با کۆتای بێنين ئەم قسە و باسە

ڕێی بەتاڵ لارەو ڕێگەی حەق ڕاسە

دو شاهد دەرچو حقيقت ڕاس گۆ

بەشارەتيان دا بە من و بە تۆ

تاريخی تأليف بێ گرێ و زەحمەت

ڕژا بسردا باران رحمت[1]

لەو ماوەدا کە لەشاری کەرکوك دابوم لە زستانانا جارجار شێخ عبدالکريم کوڕی شێخ قادر کوڕی مرحوم شێخ کريم ی کەس نەزان، کە لە ساداتی بەرزنجەييە، لە نەتەوە مرحوم شێخ اسماعيل ی قطبی ووليانين، ئەهاتە ناو تکيەی خۆی لە محلەی قەڵادا، منيش جارجار ئەڕۆيشتم بۆ ديدەنی، بەهۆی مهرەبانی و نەجابەتی خۆيەوە ئولفەت محبەت لەناومانا پەيدا بو.. (ل/220)

لەو ماوەدا کە لە تکيەی طالەبانيدا (بوم)[2] لەگەڵ گەلێ لە منسوبينی ئەو شوێنە ناسراويم پەيدا بو، يەکێ لەوانە ميرزا عبدالله ی مُدَبّر بو کە لە أصلا خەڵکی شاری سنە بوو، لەم أخرا لەشاری کرماشانا لە دائرەی بەريدا موظف بو، ئەم ذاتە إنسانێکی ناسك و أديب و لبيب بو... (ل/221)

وە پاش ئەوە کە لە سلێمانيەوە ڕۆيشتم بۆ کرکوك، لە تکيەی طالەبانی بە عنوانی مدرس دانيشتم کەوتمە سەر فکری ئەوە دوبارە أشعارەکانی مەولەوی گرد بکەمەوە. بەقەی عەقڵی خۆم مانای شيعرەکانی بنوسم، جا بۆ إستفادە لە معلوماتی جنابی سيد طاهر هاشمی کوڕی سيد قيدر مشهور بە (سيد الدولە)ی دەوڵەت ئاوايی نوسيم بۆ لای، ئەگەر مجموعە شعرەکانی خۆم لەلای ماوە إعادەيان بکاتەوە بۆم، غەيری ئەوانەيش هەرچەند ڕێکەوێ لە اشعار معلومات دەربارەی مەولەوی بنوسێ بۆم.

ئەويش لە جەوابا نوسی بوی بۆم، کە ئەو کجموعەی منە کەوتوەتە دەستی شێخ عزيزی خەڵکی دێی (علی بەکان) لە گەرميان، قابل نی يە وەری بگرێتەوە، بەڵام مجموعەيێ لە (ديوانی مەولەوی) کە بە خطی خۆی نوسی بوەوە، زۆر مربوط

[1] ئەمە کۆپلەی ئەخيری شيعرەکەی مەلای قطبەو لەنێو دێری ئەخيردا بەشێوە نوسينی ئەبجەدی دەکاتە 1379ك، ئەمەش مدرس روونی کردوەتەوە، بنوارە ل/217–219.

[2] ووشەی (بوم) زيادکراوی ئامادەکارە.

جوان بو ناردی بۆم، بێجگە لەمانە هەم معلوماتێكی مناسب دەربارەی مەولەوی معاصرینی مەولەوی ئەو نامانە كە نوسیویەتی بۆ بعضێ پیاوی گەورە، لە چەند جوزئێ كا بە خطی خۆی نوسی بووی،بەڕاستی ئەوەندە زەحمەتی كێشابو كە بەدڵ ممنون محجوبی كردم.

هەروا صورەتی ئەو نامە بێ نوختە كە مەولەوی نوسیویەتی بۆ (محمد پاشا)ی جاف، ئەویش بە خطی خۆی نوسیبوەوە ناردبوی بۆم.. هەروا تقریبا پێنج سەد شعرێ لە أشعاری شاعری بەسۆز مەلا مصطفیی بێسارانی بە خطی خۆی نوسی بوەوە، ناردبوی بۆم. جا بەرامبەر بەم كردەوە پیاوانەیە سوپاسێكی بێ ئەندازە و تشكراتێكی فوق العادەی تقدیم ئەكەم..[1] (ل/225)

لەمەوپێش نوسیم كە وظیفەی إمامەت و خطابەتەكەی كەركوكم مربوطی مزگەوتی إمام (زین العابدین) بو، بە خصوصیەت لەلایەنی مدیریەتی أوقافی عامەوە تنسیب كرام بۆ تدریس لە تكیەی طالەبانی لە شاری كەركوك، لەبەر ئەوە ئەو مزگەوتە مناسبی تدریس إیفای خدماتی دینیە نەبو، هەر لەسەر ئەم وەزعە دەوامم كرد هەتا ساڵی 1380ك-1960ز، لەم تاریخەوە ئەو وەزعە پێشوە گۆڕا، لە بەینی وەخت و وەختا داوای مباشرەی إمامەت و خطابەتی مزگەوتی (زین العابدین)م لێئەكرا.

منیش بۆ چارەسەری هاتم لە بغدا لە مدیریەتی أوقافی عامە إجازەی دوو مانكم وەرگرت، خۆم حاضر كرد بۆ ئەوە كە شاغری لە شاری بغدا ڕێ كەوی یا بە نقڵ یا بە امتحان خۆم بگوێزمەوە بۆی، تا لە نۆزدەی نیسان إعلانی شغور و إمتحانی إمامەت و خطابەتی جامعی (حیدرخانە) لە بغدادا كرا، منیش عریضەم دا، داخڵی إمتحان بوم، نجاحم وەرگرت، بەڵام لەپاشا لەبەر ئەوە كە لەوكاتا وەكیلی إمام و خطیب (عایش رجب) ناو لەوێ بو، خەڵككە ئولفەتیان گرتبو پێیەوە لەسەر تصویبی هیئەتی مجلسی علمی، قاضی بغداد (عبدالحمید أطروشي) قەراریان دا كە من بە إمامەت و خطابەتی (جامع احمدی) دامەزرێم(ل/235).

نامی لە شاری بغدادا[2]

خوڵاصە لەسەر مرسومی جمهوری لە رۆژی 1960/8/11ز رێكەوتی مانگی ربیع الاول لە ساڵی 1380ك دا لەسەر إمامەت و خطابەتی ئەم مزگەوتە دامەزرام، یەكەم خطبەی جمعەی ئەم مزگەوتەم بە مناسبەی وەلادەتی حضرەتەوە صلی اللە علیە وسلم لەسەر ایەتی ((وما أرسلناك الا رحمة للعالمین)) بو.

وە لەو ماوەدا بوو كە مشغوڵی أموری إمامەت و خطابەتەكەم بوم، إعلانی شغوری تدریسی مدرسەی (عاتكە خاتون) لە بارەگای حضرەتی عبدالقادری گەیلانی داكرا، لەسەر إرشادی بعضێ لە دۆستان داخلی إمتحان بوم، وللە الحمد، زۆر باش بەناجح دەرچوم.

وە لە ڕۆژی 15/تشرین الاول/ 1960ز رێكەوتی مانگی جمادی الاولی لە ساڵی 1380ك[3] دا مرسوم جمهوری لەسەر تدریسەكەم دەرچوو، لەو تاریخەوە مباشرەم بە تدریس كرد لەو مدرەسە مبارەكەدا وللە الحمد والمنە والفضل العظیم.

جا پاش ئەوە لەم مدرەسە مبارەكەدا دامەزرام، لەو كاتا كمال الدین عبدالمحسن الطائی مدرسی مدرسەی قادریە بو لە نەفسی بارەگادا، ئەم ذاتە بە إنسانیەت احترام هات بۆ چاوپێكەوتن، ترحیبی كرد بە دامەزرانم، قەرارمان دا بە تعاون بەبێ

---

1 سید طاهر هاشمی هونەرمەندی جوان نوس، نامە گۆڕینەوەیەكی زۆر لەنێوان ئەو مدرسدا هەست پێ دەكەی و چەندەها نامەی سید طاهر هاشمی لەم دەستنوسەدا هاوپێچ كراوە، بۆ وێنە بنواڕە ل/223 و 226 و 229 و 233.

2 سەرباسی ئامادەكارە.

3 ئەم دو تاریخەی دوایی جەنابی مرحومی مدرس بۆخۆی ساڵە كۆچی و زاینیەكەی دیاری كردوە.

فەرق دەرسی طلبەکان بڵێین، ولله الحمد لەسەر ئەم منهجە بە خۆشی تا ئێستە دەوامەمان کردوە[1].

پاش دامەزرانم نامەیێکم بۆ هات لەلایەنی جەنابی سلالە الانجاب سید طاهر هاشمی دەوڵەت ئاواوە، تەبریکی دامەزرانی کردوم لەو نامەدا...[2]

لەماوەی هاتنی بغدا مشغوڵ بونم بە دامەزران لەسەر إمامەت و خطابەت و تدریس، لەلایەنی عُلما گەورەکانی بغداوە، وەکو شێخ امجد أفندی الزهاوی، حاجی نجم الدینی واعظ، سید فؤاد ئالوسییەوە یارمەتی تقدیرم وەرگرت، حەتتا سەید فؤاد کە یەکێ بو لە هیئەتی امتحان فەرموبوی: والله عەیبە ئێمە ئەم ذاتە إمتحان بکەین، ئەو جەوابانە ئە نوسیویەتی بۆ ئەسئلەی إمتحانی تدریس لایقی ئەوەن نوسخەیان بگیرێتەوە، إستفادەیان لێ بکرێ.

وە شێخ أمجد لە مجلسێکا فەرمووبوی ((إنه من أفاضل علماء العراق)).

وە سید محمد شفیق العانی ئەوەندە تاریفی کردبوم لەلای جنابی سید برهان الدین الگیلانی،

وە سید عبدالله الگیلانی کە چاوم کەوت پێیان، سید برهان فەرموی: ((حقیقة ان الشمال قد أنجبت علماء افاضل لاسیما قد أطری السید محمد شفیق في الثناء علیك)) (ل/240).

وە بەتایبەتی حاجی عبدالقادر خطیبی إمام أعظم رضي الله عنه کە لە قدیمەوە دۆستی لە بەینمانا بوە زۆر احترام إنسانیەتی نیشان داوە، گەلێ جار دیدەنی کردوم.

ئیتر فضیلەتی سید عبدالحمید ئەترۆشی قاضی بغداد، سید علاء الدین سجادی إمامی مزگەوتی (نعیمە خاتون)، برای خۆم فضیلەتی مەلا عمر مولودی دزەیی إمامی جامعی سلیمانیە و خطیبی جامعی (علی أفندی) ئەمانە وەکو برای دایك و باوکی لەگەڵما معاملەیان کردوە.

لە زستانی ئەم ساڵا بەرگی چوارەمی کتێبە شەرعە کوردییەکەم بەناوی (شەریعەتی ئیسلام)ەوە تەواو کرد، لەپاش ئەو مجموعە الخطب بەزمانی عەرەبی کوردی نوسیم، بەڵام تەواوکردنی ئەم مجموعە کەوتە ساڵی 1381ك-1961ز.ەوە .

لە ڕۆژی یەك شەممەی مانگی نۆی 1960ی میلادی مصادفی مانگی ربیع الثاني لەساڵی 1380ی هجری دا ماڵەکەم لە کرکوکەوە گوێزایەوە بۆ شاری بغدا، لە محلەی (جدید حسن پاشا) لە نزیکی شارع الرشید خانومان گرت، لەپاش مانگێ لەو شوێن گوێزامانەوە بۆ محلەی (مربعە) لە نزیکی (جامعی سید سلطان علی)دا، ماوەی دەمانگ لەوێ ماینەوە، جا گوێزامانەوە بۆ خانوێك لە پشتی بارەگای حضرەتی عبدالقادری گەیلانیەوە، لەپاش شەش مانگ مراجعەی دائرەی اسکانم کرد، لە (مدینة الثورة) خانوێکیان پێداین، لەو خانوانە کە حکومەت دروستی کردون بۆ مستخدمین و موظفین.. تاریخی گوێزانەوەمان لە مانگی رجب لەساڵی 1381ك ڕێکەوتی 29/کانونی ئەوەڵی/ 1961ز. بوو[3] تا ئێستا تیایانا دانیشتوین. ڕجامە بە ساغ و سەلامەتی دەوام بکەین لەگەڵ مسڵمانانا لەسەر خزمەتی علم و دین موفق بین.

پاش هاتنی بغدا لە ساڵی 1381ك. دا بە مساعدەی دائرە المعارف (دیوانی مەولەوی)م لەگەڵ تعلیقەکانی خۆما چاپ کرد، بڵاوم کردنەوە، دو نسخەم لەو دیوانە نارد بۆ جنابان سید طاهر هاشمی مەلاعبدالمجیدی مدرس، ئەویش لە جەوابی نامەی ناردنی دیوانەکەدا ئەم نامەیە بۆ نوسیوم کە لەوبەری ئەم لاپەڕەوە ثبت کراوە بۆ یادگار[4].

پاش چاپی دیوانی مەولەوی کەوتمە پوختەکردنی کتێبی أدب کە بە عنوانی (العقد الذهب في جید الأدب) زو دەستم پێ کردبو ئەم کتێبە بریتیە لە (بدیع وعروض وحکم وأمثال) کتێبێکی جووانە ئومێدم وایە موفق ببم بۆ چاپکردنیان -انشاء الله تعالی-.

[1] کاتی نوسینی ئەم کتێبەی مەبەستە کە ساڵی شەستەکانە.

[2] بۆ ئەم نامەیە بنواڕە ل/236-238 نامەکە دەکەوێتە پێش نوسراوەکە.

[3] ئەم تاریخەش مدرس خۆی دیاری کردوە، من تەنها لە نوسینەوە کردومە بە ژمارە .

[4] بۆ ئەم نامە بنواڕە ل/242-243 لە دەستنوسەکەدا.

جا دەستم كرد بە تدوینێكی دوبارەی ئەو فەتاوای فقهیەی علمای كردستانە كە پانزەساڵ لەمەوپێش كردم كردونەتەوە بە ترتیبی أبوابی فقهی شافعی لە چوار جلْدا تەواوم كردون.. لە خودام ئەویٚ بە لطفی خۆی یارمەتیم بدا بۆ چاپكردنیان تا مسلْمانان ئیستفادەیان لیٚ بكەن (ل/241)[1].

پاش ئەوە كە لە مدرسەی (عاتكە خاتون)دا.. دامەزرام، مەشغوڵی تدریس بوم، إعادەی نظرم كردەوە بەسەر رسالە منطقەكانما بەشێوەیەكی پوختە (مفتاح) (ورقات) (عزیزە) (وجیهە)م نوسیەوە، كەوتە بەردەستی طلبەكان، دو طالبی (مەلایەوی) ابراهیم بنیامین[2] دەستیان كرد بە خوێندنی ئەم رسالانە، تا ئێستە (مفتاح) (ورقات) یان خوێندوە، رسالەیە (مقولات)ێكی لەباسی مقولاتی عشرە و هەندیٚ إصطلاحاتی حكمەتیا تألیفم كردوە خوێندویانە، ئێستە مشغوڵی (عزیزە)ن، ئومێدم وایە بە میهرەبانی خودا كە باقی تالیفەكانیشم بە ووردی بخوێنن انشاء الله تعالى.

هەروا رسالەییێكی صەرف بە عنوانی (الصرف الواضح)م نوسی بۆ مبتدیەكان، گەلێكیان خوێندویانە.

وە لەساڵی 1380ك–1960ز لەپێش هاتنی بغدادا رسالەییێكی لغەتی عەرەبی كوردیم بەناوی (دوڕشتە) یا زمانی (دوبرا) نوسی بوم، كە هاتمە بغدا لەساڵی 1382ك–1962ز پاك نوسم كرد بە پوختەیی نوسیمەوە.

لەو كاتا لەشاری سلێمانیدا بوم، گەلیٚ فەقێی وولاتی خۆمان بە ڕەسمی لەسەر یارمەتی حكومەت ڕۆیشتن بۆ جامع الازهر) بۆ ئەوە لەویٚ دەوام بكەن، تا شهادە وەرئەگرن، جا بگەڕێنەوە بۆ ولات بە مدرس لە ثانویە رەسمیەكانا دەرس بلێنەوە، ئەم كۆمەڵە طلبە هەمو لە دۆست و ئاشنابون جارجار بە مناسبە نامە لەلایەنی ئەوانەوە بۆ من، لەلایەن منەوە بۆ ئەوان ئەنێررا، لەناو ئەم كۆمەڵەدا دوانیان زۆر عەلاقەیان بە منەوە بو، یەكەم: عبدالكریم ڕەمەزان خەڵكی دێی گوڵپ لەلای بیارە، دوهەم: فاضل عبدالواحد خەڵكی شاری سلێمانی، لەساڵی 1382ك–1962ز. دا لە وەڵامی نامەیێكی عبدالكریم ڕەمەزان، كە نوسیبوی خەیاڵم هەیە لەم بەینا بێمەوە، منیش لە جوابی ئەم نامەدا چەن شیعرێكی پڕلە سۆز و محبەتم بۆ نوسین(ل/244):

ئەی نوری چاوی باب و دڵی دایەنی ووڵات
ژیرن شوكر هەمو نیە حاجەت لە بۆ بەیان
ئەو ڕۆڵە رولە مەردیە بەری زانستی بێتە دەست
ئەو كەللە و تاج دارە بزان بیٚ لە ڕوی زەمان
ژینت بەهێزو نەیڕووە نەیڕۆ بە علم و فن
علمت بەكار و كۆششە كۆشش بە ڕۆح و گیان
نامی كەسێكی وایە بنوسیٚ بەدەستی هێز
ناونیشانی مەردی لەبەردی كتێبەكان
نامەردە ئەو كەسە بە طُفیلي وەكو مناڵ
هەڵ سوڕیٚ دەم بەدەم لە بەرو دەوری خەڵكەكان
نامی كەسێكی وایە بە تەوفیقی ذاتی حەق
پرتە و بداتەوە بە هەمو قوژبن و مەكان

[1] ئەم دوعایانەی مامۆستای مودەرریس گیرا بون و زۆرینەی ئەو كتێبانە چاپكراون.

[2] لای هەموان ئاشكرایە كە قوتابیەكەی زۆری مامۆستای مدرس هی دەرەوەی ولاتن و هەندێكیشیان غەیرە عارەبن، زۆر هەوڵم دا كە بەهۆی دیمانەكانمەوە لەگەڵ مامۆستایاندا هێندێكیان ناو بنوسم و كورتە ژیانیش بۆ دیارەكانیان بنوسم، وەلیٚ ئەفسوس لەوەی مامۆستای مدرس نوسیویەتی زێترم دەست نەكەوت كە ناوی ئەم دو قوتابی یەیە، (بنیامین) قوتابیەكی زۆر دیارە و هەریەك لە مامۆستا محمد علی قەرەداغی و د. محمد گەزنەیی و مامۆستا یاسین دەرویٚش بۆیان دوپات كردمەوە. (ابراهیم)یش هەر قوتابی یەكی دیارە و مامۆستا محمد علی قەرەداغی گەورە نوسەر بۆی دوپات كردمەوە.

نامی كەسێكی وایە بەئاوی تەلای عەمەل

دانی خەتی ئەمەل لە پەڕەی سنگی رۆڵەكان

هیوام وەهایە وەربگرن پەندی پڕ لەسود

هەتا ببن بە داری بەری بەرزی میوەكان. [1]

لەپاش ماوەی دوسال و چەند مانگێ لەلایەنی وەزارەتی إسكانەوە، ئەمر هاتە سەر ئێمە و دراوسێكان، كە لە تاریخی 1964/6/6ز.دا حازر بین بۆ ئەوە كە عقدی تملكی خانوەكانمان وەربگرین، لە دائرەی كاتبی عدلی جنوبی بغدا عقدەكە تەواو بكەین، بالفعل لە عەینی تاریخا لە دائرەی اسكان حاضر بوین، ئەمریان پێداین بۆ لای كاتبی عدلی جنوبی بغدا یانی محكمەی شرعیەی سنی جنوبی، لەویا عەقدی تملكی خانوەكان لە مقابلی نۆسەد و شەست و سێ دینار بە أقساط بۆ ماوەی بیست و پێنج ساڵ تەواو كرا، ورقەی تملكمان وەرگرت، وعلى الله التوكل في السكون بها موفقين وبه الإستعانة. انه خير من يتكل عليه ويستعان.

لە مانگی ذی الحجةی تاریخی 1383ك–1964ز.دا متولی ئەوقافی قادرین السید یوسف الگیلانی كتابێكی نوسی بۆ ئەوقافی منطقەی بغداد، إقتراحی كرد كە من تعيين بكەن بە إمام بۆ نوێژی نیوەڕۆ و عصر لە جامعی حضرەتی عبدالقادر گیلانی، ئەوانیش لەسەر ئەو نامەیە تأییدیان نوسی بۆ وەزارەتی ئەوقاف، لەسەر إمامەتەكەم موافقە كرا، لە رۆژی 4/ حوزەیران 1964ز مجلسی وزراء تصدیقیان كرد، لە تأریخی 24/حوزەیران لە ساڵی ناوبراوا مصادفی 16/صفر الخير/ 1384ك.دا امری ئەوقاف كە نێررابو بۆ لای متولی السید یوسف الگیلانی لەسەر امامەتەكەم تبلیغ كرا پێم. (ل/246)

وە لە 8/شوباطی/1969 میلادی دا موافقی 1388ك موافقی رۆژی شەممە 21/ذي القعدة. خودای أرحم الراحمين لطفي فەرموو توفیقی دام رۆیشتم بۆ بەجێ هێنانی واجبی حج، لە رێگەی بصرە و كويت و ریاضەوە گەیشتم بە مدینەی منورە (على صاحبها الصلاة والسلام)، هەشت رۆژێ لەوێ مامەوە، دوو جمعەم تیاكرد، جا ڕێكەوتن بۆ شاری مكەی مكرمە، لە شەوی یەك شەنبە گەیشتم بە مەككە لە عەینی شەوا طەوافی عُمرەمان لەگەڵ سعی بینی صفا و مروە بەجێ هێنا لەپاش أدای حج لەرێگەی ریاضەوە گەڕامەوە بۆ بغدا، لە رۆژی جمعەدا سبەینێ مصادفی 18/ذي الحجة 25 شباط گەیشتمەوە بغدا، والحمدلله على ذلك كثيراً طيبا مباركا فيه، وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم تسليما.

لەپاش سەفەری حەجی پیرۆز، زیارەتی حضرەتی فخری عالەم صلى الله عليه وسلم موفق بوم رسالەی مولودنامەو میعراج نامە چاپكرد، نسخەییێكم بەدیاری نارد بۆ جنابی مەلا عبدالله ی كوڕی مرحوم مەلا صالحی چەمەكی ئەم مەلا عبدالله دەمێكە دۆست و برادەرمە.. ئەویش قصیدەییێكی نوسی بو بۆم، وا قصیدەكەم لە عینی وەرەقی خۆیا ثبت كرد بۆ یادگار:

سڵاوی بەرزی مامۆستای بەڕێز

بەڕێز ئەنێرم ڕێز لەشوێنی ڕێز

هانام لەو خوا كە بێ هامتایە

ژین تانە هەتا هەتایە

سی بەری سەران بژین بەخۆشی

دوربن لە دەرد و وەی و نەخۆشی

چاوەی زانین و دەریای ئایین

كانگای بیرو هۆش، شارەزا لەدین

[1] كۆتا كۆپلەی ئەو شعرەیە كە نامی ناردیوتی بۆ قوتابیانی كورد لە میصرو هانیان دەدا كە نەگەڕێنەوە خەریكی كۆكردنەوەی زانست بن بۆ بەرەو پێش بردنی وڵاتیان. بنواڕە بۆ ئەم نامە ل/244–246.

بە دەرهێنەری کاڵای بەقیمەت
لە دەریاری بێ بن دین و شەریعەت
خوا بت هێڵی براپشتی حەق
بۆ ڕەواجی دین دەمکوتی ئەحمەق
پیاوە گەورەکان وەك عمر عزیز
وەختێ ڕۆیشتن لە ئێمە بون زیز
بەرزی ئەوانم لەتۆدا ئەدی
گەر ئەتۆ بڕۆی چی بکەین ئەدی
هاوتایشت نی یە لایدەم خەم بەباد
دووربێ کە وون بوی دڵ بەکێ کەم شاد
لەبێ هامتایە داوای ژیانت
مردنی گەلە دوربێ نەمانت
ئەتۆ پاڵپشتی دیواری دینی
تۆ بوژێنەری شەرع ڕەنگینی
تۆی شیکەرەوەی گرێ و کۆسپی دین
شەرع و أحادیث قورئانی شیرین
ئەتۆی پێشەوای گەلی زانایان
ئەتۆ ڕەهنمای کۆمەڵی نەزان
تۆ چرا بەدەسی ڕێ ون بوانی
ڕی نیشان دەری پیر و جوانی
چراوکی شەوی تاریکەشەوی
گۆچانی دەستی بەرزی یا نەوی
أنت المحقق للشرع الساطع
أنت المجدد للماءة الرابع
تۆ پەنادەری پەنابەرانی
تۆ وەلام دەری گرێی قورئانی
یا کریم کریم کەرەم کەی پێمان
هەتتا ماوەیەك وون نەبێ لێمان
بۆ سپاسی تۆ زمانم کۆڵە
وەسفت چۆن بکەم بەم بۆڵەبۆڵە
دەمو قەوچێکی منی بێ هونەر
ناتوانێ چاکەت بخاتە دەفتەر
بێ‌ینە سەرباسی دیاری تەمیزت
بەسەرکردنەوەی بچوك عەزیزت
نوسراوی ڕەنگین مەولودنامە
هۆنراوەی تریش میعراج نامە

زیارەت كرا نامە سەرچاوم
وەی لەم خۆشی یە بەسەر كراوم
پاداشتی هەستی شیرین و جوانت
بەمن نادرێ بم بەقوربانت
نەوازشی تۆ هەر بۆ خودایە
بۆیە پاداشی هەر لەو تەمایە
بێ فەڕی وەك من جا چی لەدەسدێ
خەوش و خاڵێكە بێ كەڵكو بێ جێ
(عەبە) بوەستە تۆ لە دەم زەنی
ئەتۆ غەواصی ئەم دەریایە نی[1]

لە الطافی خودای رؤف و رحیم داوا ئەكەم كە لەسەر خزمەتی دینی مبین لەم شوێنە پیرۆزا موفقم بكا، ببم بە وسیلەی سعادت بۆ خۆم و موسڵمانان. إنه سميع قريب مجيب، وصلى الله على سيدنا ومولانا محمد وعلى آله وصحبه وسلم تسليما الى يوم الدين وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.[2]

[1] بنوارە ل/249 بۆ ئەم نامەیەی كە ئەم ئعرەی تێدایە.
[2] ئەمە كۆتایی ل/246 ە، لە شوێنی خۆی نەمنوسیوە و لە كۆتایی ئەم شعرە كە لە ل/249 دایە نوسیومەتەوە .

كۆتا ژیانی مودەڕڕیس و كۆچی دوایی

خوێنەری عەزیز پاش ئەم گەشتە لەگەڵ پێنووسەكەی مودەڕڕیسداو پاش ساڵی 1969ز مامۆستا عەبدولكەریمی مودەڕڕیس لەسەر وانەوتنەوەو نووسین بەردەوام دەبێ.. قوتابیانی لە كوردەوە دەگوێزرێنەوە بۆ عارەب و ئەوانیش زۆر سوودی لێ دەبینن و ئێستە لە ئاستی عێراقدا سەدان پرۆفیسۆرو گەورە زاناو سیاسەتمەدار هەن كە قوتابی و شاگردو ئیجازە پێدراوی مودەڕڕیسن و بە ئێستەشەوە مامۆستایانی ئاینی عارەب شانازی بە مامۆستا كوردەكەیانەوە دەكەن و بچووكی مامۆستا دەكەن.

مامۆستا لە بەغدادا بووە مۆم بۆ هەموو ئەم وڵاتە خەڵكی لە سەرجەم شارەكانی عێراقەوە بۆ زیارەتی ڕوویان تێدەكردو زۆر بە پیرۆز سەیر دەكرا، من بۆ خۆم چەندین جار شێخی گەورەی عارەب و دەسەڵاتدارانم بینیوە هاتوونە خزمەتی و دەست و پێیان ماچ كردووەو داوای دوعای خەیریان لێ كردووە، كە مامۆستا نانی خواردووەو پاروە نانێكی لێ ماوەتەوە خەڵكی بۆ شیفاو پیرۆزی بە خۆشبەختییەوە دەیان خواردو بۆ نەخۆشەكانیان دەبرد.

لەم جێگە پیرۆزەدا مامۆستای مودەڕڕیس زۆر سوودی بە موسڵمانان گەیاندو گەلێ خزمەتیشی بە كورد كرد، بێ لەو هەموو نووسینە كوردییەی كە بە چاپی گەیاندووە، حوجرەكەی بوو بوویە خانەی بێنەوایانی كورد لە بەغداد.

"لەم جێگەوە مامۆستای مودەڕڕیس توانی سەدان قوتابی پێ بگەیەنێ و ببێتە مامۆستای كوردو عەرەب و تورك و مالیزی[1] و پاكساتی.

بەم وێنە لەسەر وانە وتنەوە بەردەوام بوو تا لە ساڵی (1973ز) خانەنشین كرا، وەلێ بنەماڵەی شێخ عەبدولقادری گەیلانی وەك ڕێز لێنانێك هێشتیانەوەو كردیانە پێشنوێژی نیوەڕۆ و عەسری مزگەوتەكەیان.

ئیتر ئەم پیرە لاوە لەسەر وانەبێژی و فەتوادان و نووسین و چاپكردن لەم حوجرەدا بوبووە هاوەڵی خامەی، بە قامكی شەشەمی دەستی ڕاستی حسێب دەكرا، بێوچان هەر دەینووسی و دەینووسی تا پیری و نەخۆشی سەریان بە قەڵەمەكەی نایەوە"[2].

لە ڕاستیدا من بۆ خۆم خوا كۆمەكی كردم كە دووجار چاوم بە مامۆستای موددەریس بكەوێت و دوو كورتە دیمانەی لەگەڵ سازبدەم، یەكەم لە بەرواری 2005/4/21، دووهەم لە 2005/6/28، ئەوەی تا ئەو كات لەسەر ژیانی مامۆستا بۆم دروست بوبوو، لێم پرسیوەو سوودم لێ بینیوەو لە ماستەرنامەكەمدا نەقڵم كردووە، ئەوەش كە تێبینم كرد لەم كۆتا ژیانەیدا چەند شتێك بووە كەپێم خۆشە لێرەدا بیاننووسم:

یەكەم: گیرابوونی دوعای مامۆستا كە بۆ خۆم چەند دوعایەكم داوا لێكردووەو هەموویان گیرابوون.

دووهەم: بە چونم بۆ خزمەتی مامۆستا هەستم بە گورجی قەڵەمەكەم كردووە كە پێشتر وەها نەبووم و بە بەرەكەتی ئەوی دەزانم.

سێهەم: هیمییەتی مامۆستا بۆ حوجرەو فەقێ و غەمی بەردەوامی بۆ نەمانی قوتابخانە ئاینییەكان كە بەردەوام هەواڵی دەپرسین.

چوارەم: كرانەوەی دڵی ئەو پیرە غەریبە بە بینینی مەلایەكی كوردو خۆشەویستی و دڵسۆزی نواندن بۆی.

1 لە ڕێی دیمانە لەگەڵ هەریەك لە بەڕێزان (محمد علی قەرەداغی، یاسین دەروێش، صلاح الدین سەنگاوی، محمد ئەحمەد گەزنی، عەبدولقادر ڕەسول بەرحكی..) زۆر هەوڵم دا ناوی هەندێك لەو قوتابیانە بەدەست بێنم كە غەیری عارەب و كوردن و تەنها ئەم سێ ناوەم دەست كەوت:

یەكەم: بنیامین أبوبكر ملایوی.

دووەم: ئیبراهیم غانا، كە هەردووكیان مودەڕڕیس لەمەو پێش باسی كردن.

سێهەم: عەلی توركی.

2 ئەوەی نێوانی ئەم دوو كەوانەیە لە ڕۆژنامەی (كۆمەڵ) ژمارە 188 بلاوكرایەوە.

پێنجەم: ویستنی یەکێتی مەلایان‌و موسڵمانان‌و فڕێدانی تەفرەقەو خیلاف لە بەردەم دوژمنان‌و عەوامی خەڵکدا سیفەتێکی بنەڕەتی‌و هزری مامۆستابوون.

شەشەم: بیرتیژی ئەم پیرە پیاوە سەد ساڵە زۆر سەرسامی دەکردم، هەواڵ پرسینی هەندێ خەڵکو شوێنی هەورامان.. چۆن ئەمانەی بەم چاکییە لە بیر مابوو، خوا زیرەکییەکی بێ وێنەی دابوویە.

حەوتەم: لەگەڵ خەیربوون بەبێ گوێدانە بیرو بۆچوونەکان، چەندجار لە مامۆستام بیستووە کە باسی مەشورعو دەزگایەکی خەیری کراوە یەکسەر فەرموویەتی (دەستی خەیرم لەگەڵ ئیشی خەیرتاندایە)، گوێی بەوە نەداوەئەمانە چ گروپ‌و بیرێکیان هەیە، گرنگ ئیشیان خەیر بێت‌و ئەمیش بەشداری خەیر بێت.

هەشتەم: مێژەرە بچووکگەکەی مامۆستا زۆر سەرنجی ڕاکێشاوم بۆ پاك ڕاگرتنی مێزەرەو نەفرۆشتنی بە سوڵتانەکانی دونیاو پیس نەکردنی بە ڕیاو مەرایی کردن لەبەردەمك سیاسییە درۆزنەکاندا.

نۆیەم: پشت بەستن بە خواو ئیش کردن بۆی زۆر گرێ کوێرەی ژیان دەکاتەوەو زۆر لەوانەی خەڵکی لێیان دەترسن لەبەر پێیدا دەکەون‌و هێزی دڵ کاردانەوەی لەسەریان دەبێت.

دەیەم: لەم دونیا خوا بە خزمەت‌و ماندوو بوون گەورەییت دەداتێ بنواڕنە مامۆستای مودەڕڕیس خوا بە هۆی خزمەتی بێ وچانیەوە گەیاندیە کوێ، بەردەوامی لەسەر هەرکاێك و سووربوون لەسەری بەرهەمی شیرینی دەبێ‌و بەرزی‌و گەورەیی پێ بەدەست دێت.

ئیتر شەو گەیشتە 2005/8/30\29 مامۆستای مودەڕڕیس بە یەکجاری ماڵئاوایی کردو وەك مۆم توایەوەو پرشنگی خۆر ئاسای دڵی سەدان، هەزاران، سەرگەردانی وەك منی خستە جۆش‌و ڕۆشنیکردەوە، پەنجەی شایەتی هەزارانی خستە گەڕ بۆ نووسین‌و شایەتیدان‌و شین گێڕی.

ئای ئەوە ئەو پیرەیە لە ژیاندا حورمەتی لەلایەن گەورە پیاوانی کوردەوە لێنەگیرا، تەنها لەبەر ئەوەی کوردە، گەورە پیاوانێك کەڕی‌و جێگەیان بەغداد بوو بۆ تاکە جارێ بە ڕەوایان نەزانی تەقە لە حوجرەکەی ئەم پیرە دل پڕ لە غوربەتە بدەن‌و گوێ لە ئامۆژگاریی‌و فەلسەفەی ژیانی بگرن"[1].

ئای ئەوە ئەو نووسەرە گەورەیە لە دوای مردن کەس فرمێسکی بۆ ناڕژێ‌و عەلمانییەکانی سەردەم لەبەر مێژەرەی ڕووناکی حورمەتیان نەرگت‌و تازەشیان بۆ نەگێڕا.

پاشاو گەورەکانی ئێمە هەڵەش ناکەن، تا داوای لێبوردن لە ڕۆحی پاکی مامۆستا بکەن‌و بۆ مێژوو و دوا ڕۆژ بەرامبەر بەم شەرمەزارییەیان هەڵوێستێکیان هەبێت.

سڵاو لە گۆڕی ڕوناکت ئەی مامۆستا، میهرەبانی خوا بڕژێ بە سەرتدا، نوکی خامەت چرای نێو گۆڕت بێ، بە ئەندازەی پیتی نووسراوت لێبوردەیی خوا بباری بەسەرتدان خوایە نووسەرو خیۆنەرو یارمەتیدەری ئەم کتێبەو مامۆستای مودەڕڕیس‌و سەرجەم مامۆستیانی مێزەر پاك بە بەهەشتی بەرین شاد بکەو عالی مەقامی هەردووك دنیایان بکە.

جوانترین وەفا

خوێنەری بەڕێز ئەمە ژیانی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس بوو، کە قەڵەمە لەرزۆکەکەم بە شەرمەوە بۆ وەفاتی ئەوی نووسیوە، بە گریەوە بۆ نەمانی ئەوی نووسیوە.

لێرەدا دەمەوێ کۆمەڵە بابەتێك پێشنیاز کەم بۆ ئەوەی قوتابیانی ماستەرو دکتۆرا نامەکانیانی لەسەر بنووسن، وەك

[1] لە ڕۆژنامەی کۆمەڵ ژمارە (188) بڵاو کراوەتەوە.

هێمنی شاعیر دەیداتە دەست ماموستایان‌و بۆ پسپۆڕانی بواری خۆی بەجیٚ دیلا [1].

هەروەها داوامە لە نووسەران‌و لێکۆڵەرەوان ئاورێك لەم بابەتانەو هەزاران بابەتی تر لەسەر پەرتووك‌و ژیان‌و تاقیقی دەستنووسەکانی (نامی) بدەنەوە، ئەمەش گەورەترین پرسەو سەرەخۆشییە لەلایەك‌و جوانترین وەفاو ئاسودەییە بۆ دڵی زامداری زانایەکی گەورەی کورد وەك جەنابی ماموستا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس.

بابەتە پێشنیارکراوەکان:

1. الشيخ عبدالكريم المدرس وجهوده في علم الكلام.
2. الشيخ المدرس وجهوده الفقهيه.
3. الشيخ المدرس وجهوده اللغوية.
4. تحقيق (مواهب الرحمن في تفسير القران) ئەمە بە حەوت کەس ئەنجام دەدریٚ، چون حەوت بەرگە.
5. دراسة أدبية لأشحار (نامی) العربية والكردية والفارسية.
6. تحقيق (الصفوة اللآلي) ئەمەش بۆ چەند قوتابییەك. چەندەها بابەتی تر لەم چەشنە.
7. ماموستای مودەڕڕیس بەرهەم‌و ژیانی.
8. لێکۆڵینەوەو پێداچوونەوەی تەفسیری نامی.
9. لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی رەخنەیی لەسەر شیعرەکانی نامی.

لەکۆتاییدا دەپاڕێمەوە لەخوای پەروەردگار کە لەگوناهی ماموستامان خۆشبێت‌و بە بەهەشتی بەرینی شادکات‌و لەگەڵ هاوەڵان‌و پیاوچاکاندا لە سایەی سێبەری پێغەمبەری خۆشەویستمان ﷺ کۆکاتەوەو حەشر بکات‌و لەویٚ بەدیداری مودەڕڕیس شاد بین‌و ئێمەش بەپێو قەدەمی ئەو چاکە بەچاك قەڵەم رەو کرێین، با هەموومان هێواش ئاسا بەرۆحی پاکی ئەو پاکە بڵێین:

یارەبی خوا لێت خۆش بێت
جێگات بەهەشتی خۆش بێت.

[1] پێشەکی هێمن بۆ چاپی دووەمی (نالی)

ناوەڕۆك(ژمارەی لاپەڕەكان هی كتێبە چاپكراوەكەن)